

Tore Witsø Rafoss, Olaf Aagedal,
Edvard Nergård Larsen og Netta Marie Rønningen

ET DEMOKRATI I ENDRING

En analyse av kirkevalget 2019

KIFO Rapport 2020: 2

KIIFO

INSTITUTT FOR
KIRKE-, RELIGIONS- OG LIVSSYNSFORSKNING

Tore Witsø Rafoss, Olaf Aagedal,
Edvard Nergård Larsen og Netta Marie Rønningen

ET DEMOKRATI I ENDRING

EN ANALYSE AV KIRKEVALGET 2019

KIFO Rapport 2020: 2

KIFO Rapport 2020: 2

Rapporten er utgitt av

KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning

Øvre Slottsgate 2B, 0157 Oslo

www.kifo.no

kifo@kifo.no

ISBN 978-82-92972-55-7

ISSN 0807-7517

FORORD

Denne rapporten om kirkevalget 2019 er utarbeidet av KIFO, *Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning*. Tore Witsø Rafoss har vært prosjektleder, og Olaf Agedal, Edvard Nergård Larsen og Netta Marie Rønningen har vært prosjektmedarbeidere. Agedal har hatt hovedansvaret for kapittel 2 «Bakgrunn, teorier og perspektiver», Larsen har hatt hovedansvaret for kapittel 3 «Datakilder og metodiske spørsmål» og kapittel 4 «Kandidater, valgdeltagelse og resultater», Rønningen har hatt hovedansvaret for kapittel 5 «De som stemte og ikke stemte» og kapittel 6 «De ulike listene ved bispedømmerådsvalget», Rafoss har hatt hovedansvaret for rapportens endelige utforming.

Pål Ketil Botvar og Sunniva Holberg har bidratt med innspill basert på deres erfaring med analyser av kirkevalget 2015. Ånund Brottveit har lest korrektur på rapporten og bidratt med innspill. Ina Holmstad har bidratt med å gjøre rapporten klar for trykking og digital publisering. Rapporten bygger på datamateriale som består av Den norske kirkes valgmodul som er gjort tilgjengelig for KIFO av Den norske kirke. I forbindelse med gjennomføringen og ferdigstillingen av rapporten, har KIFO hatt nytte av innspill fra ansatte i Den norske kirke, blant annet Ole Inge Bekkelund, Margit Aas Onstein og Andreas Henriksen Aarflot.

INNHOOLD

FORORD	3
INNHOOLD	5
TABELLER	6
FIGURER	7
SAMMENDRAG	9
1 INNLEDNING	11
1.1 ET DEMOKRATISK VALG?	11
1.2 GANGEN I RAPPORTEN	13
2 BAKGRUNN, TEORIER OG PERSPEKTIVER	15
2.1 INNLEDNING	15
2.2 HISTORISKE UTVIKLINGSFASER AV KIRKELIG SELVSTYRE OG DEMOKRATI	15
2.3 FREMVEKSTEN AV DEMOKRATISK VALGTE ORGAN I DEN NORSKE KIRKE	19
2.4 DEMOKRATIREFORMEN I DEN NORSKE KIRKE OG TIDLIGERE EVALUERINGER AV KIRKEVALG	21
2.5 NYTT VED 2019-VALGET	22
2.6 PERSPEKTIVER OG BEGREPER FOR ANALYSE OG EVALUERING AV 2019-VALGET	23
2.7 FOLKEKIRKENS RELIGIØSE OG KULTURELLE MANGFOLD: DEMOKRATISKE UTFORDRINGER	26
2.8 KIRKEDEMOKRATI PÅ LOKALT NIVÅ: MENIGHETSRADET	29
2.9 KIRKESTYRE PÅ NASJONALT OG REGIONALT NIVÅ: BISPEDØMMERÅD OG KIRKEMØTETRÅD	32
2.10 OPPSUMMERING OG AVSLUTNING: BEGREPER OG PERSPEKTIVER FOR EVALUERING AV KIRKEVALGET 2019	33
3 DATAKILDER OG METODISKE SPØRSMÅL	35
3.1 VELGERUNDERSØKELSEN	35
3.2 DATA FRA VALGMODULEN OG VALGRÅDENE	35
4 KANDIDATER, VALGDELTAKELSE OG RESULTATER	37
4.1 KAPITTELETS STRUKTUR OG PROBLEMSTILLINGER	37
4.2 KANDIDATER TIL MENIGHETSRAÐSVALGET	38
4.3 VALGDELTAKELSEN I 2019	45
4.4 BISPEDØMMERÅDSVALGET: RESULTATER OG VALGTEKNISKE DISKUSJONER	58
4.5 OPPSUMMERING OG DISKUSJON	65
5 DE SOM STEMTE OG IKKE STEMTE	67
5.1 INNLEDNING	67
5.2 HVORFOR VALGTE MAN Å STEMME OG HVORFOR VALGTE MAN IKKE Å GJØRE DET?	67
5.3 OPPSUMMERING AV GJENNOMGANGEN AV DE SOM STEMTE OG IKKE STEMTE VED KIRKEVALGET	79
6 DE ULIKE LISTENE VED BISPEDØMMERÅDSVALGET	81
6.1 INNLEDNING	81
6.2 VALG AV LISTER	81
6.3 OPPSUMMERING AV SAMMENLIKNINGEN MELLOM VELGERE	89
7 KONKLUSJON	91
7.1 INNLEDNING	91
7.2 HOVEDFUNN	91
7.3 ENDRINGER SIDEN TIDLIGERE VALG	93
7.4 ET DEMOKRATISK VALG?	94
7.5 ET DEMOKRATI I ENDRING	97
LITTERATURLISTE	99
VEDLEGG	101

TABELLER

Tabell 1. Antall lister ved bispedømmerrådsvalget i 2015 og 2019.....	22
Tabell 2. Andel sokn fordelt på bispedømme som hadde flere kandidater på valglistene enn antall som skulle velges.....	39
Tabell 3. Gjennomsnittsalder for kandidater på lister til menighetsrådsvalget, 2009–2019.....	41
Tabell 4. Andel kandidater under 30 år på listene til menighetsrådsvalget, 2009–2019	41
Tabell 5. Andel valgte leke under 30 år til menighetsrådene, 2015 og 2019.....	42
Tabell 6. Andel valgte leke medlemmer under 30 år ved bispedømmerrådsvalget	43
Tabell 7. Andel menn på listene til menighetsrådsvalget, 2009–2019	43
Tabell 8. Kjønnbalanse blant valgte medlemmer til menighetsrådene per bispedømme	44
Tabell 9. Oppslutning ved menighetsrådsvalg	46
Tabell 10: Oppslutning ved bispedømmerrådsvalg	46
Tabell 11. Andel sokn av ulik størrelse etter bispedømme	50
Tabell 12. Gjennomsnittlig andel valglokaler i samme bygning, samme rom, eller i kirken/annen bygning for hvert sokn, fordelt etter bispedømme.....	51
Tabell 13. Andel sokn som benyttet ulike informasjonstiltak i forkant av kirkevalget 2019	54
Tabell 14. Andel forkastede stemmer ved de to valgene, 2011-2019, per bispedømme.....	56
Tabell 15. Andel forhåndsstemmer av alle avgitte stemmer, menighetsrådsvalget	57
Tabell 16. Andel forhåndsstemmer av alle avgitte stemmer, bispedømmerrådsvalget	57
Tabell 17. Valgresultater etter bispedømmer	58
Tabell 18. Konsekvenser nominasjonskomiteens sperregrense i det enkelte bispedømme	63
Tabell 19. Sosiodemografiske profil til de som stemte og de som ikke stemte	68
Tabell 20. Sosiodemografiske kjennetegn ved som stemte på Nominasjonskomiteens liste, Åpen folkekirke og Bønnelista	82
Tabell 21. Oppslutning ved menighetsrådsvalget etter hvorvidt det fantes overskytende kandidater og størrelse på sokn	101
Tabell 22. Oppslutning ved bispedømme- og menighetsrådsvalgene etter valglokalenes fysiske plassering.....	101
Tabell 23. Oppslutning ved menighetsrådsvalget etter hvilke informasjonstiltak som var iverksatt i forkant av valget.....	102
Tabell 24. Regresjonsanalyse stemme eller ikke stemme.....	103
Tabell 25. Regresjonsanalyse stemme for første gang eller ikke	104
Tabell 26. Regresjonsanalyse listevalg	105

FIGURER

Figur 1. Framveksten av demokratisk valgte organ i Den norske kirke.....	20
Figur 2. Andel sokn med overskytende kandidater etter soknestørrelse	40
Figur 3. Oppslutning ved menighetsrådsvalget etter overskytende kandidater.....	48
Figur 4. Valgoppslutning etter soknestørrelse	49
Figur 5. Oppslutning ved kirkevalgene etter plassering av valglokaler	52
Figur 6. Stemmegiving og interesse for lokal menighet.....	71
Figur 7. Stemmegiving og kirkelig aktivitet	72
Figur 8. Stemmegiving og kunnskapsnivå 2009–2019	73
Figur 9. Stemmegiving og ulike kunnskapsnivåer 2019	74
Figur 10. Stemmegiving og holdninger til kirken.....	75
Figur 11. Grunner for å stemme ved kirkevalgene 2009–2019.....	76
Figur 12. Grunner til ikke å stemme ved kirkevalget 2009–2019.....	77
Figur 13. Kirkelig engasjement fordelt på de ulike listene	84
Figur 14. Gjennomsnittlig bruk av kirkelige aktiviteter per år for de ulike listene.....	85
Figur 15. Kirkemedlemmenes kunnskapsnivå etter valg av liste	86
Figur 16. Listevalg og holdninger til kirken.....	87
Figur 17. Grunner for å stemme ved kirkevalget fordelt på velgergrupper	88

SAMMENDRAG

8. og 9. september 2019 var det kirkevalg i Norge. Over 8000 kandidater ble valgt inn til 1200 menighetsråd, og det ble stemt inn 77 medlemmer til landets elleve bispedømmeråd og til Kirkemøtet som er Den norske kirkes øverste organ. Denne rapporten er en analyse og evaluering av dette valget. Rapporten dokumenterer og analyserer ulike aspekter ved valget, slik som valgdeltagelsen, hvem som ble valgt inn og hva som kjennetegner velgergruppene. Dessuten evalueres valget med utgangspunkt i ulike demokratikriterier.

Rapporten gir en historisk oversikt over fremveksten av det kirkelige demokratiet og vektlegger at det har skjedd en utvikling fra frivillige til lovfestede organer, fra lokale til regionale og nasjonale organer, og at det har funnet sted en økende grad av demokratisk påvirkningskraft. Videre beskriver rapporten hvordan et demokratisk valg må ha tilstrekkelige demokratisk bredde, dybde og rekkevidde. Demokratisk bredde dreier seg om hvor mange som deltar i beslutninger, demokratisk dybde om hvor sterkt involvert folk er i beslutningsprosessene, og demokratisk rekkevidde om hva folk har myndighet til å treffe beslutninger om. Rapporten teoretiserer også ulike typer velgeradferd, velgergrupper og demokratimodeller.

Rapportens datagrunnlag er KIFOs Velgerundersøkelse som er en representativ spørreundersøkelse gjennomført av Norstat på vegne av KIFO rett etter at valget, og Den norske kirkes egne uttrekksfiler fra valgmodulen. Ved å analysere dette datamaterialet svarer rapporten på en rekke temaer knyttet til valget, slik som: Ble det stilt nok kandidater til menighetsrådsvalgene? Hva var alders- og kjønnsfordelingen blant kandidatene? Hva var valgdeltagelsene ved de to valgene? Hva er effekten av å avholde kirkevalget i samme bygning som kommune- og fylkestingsvalget? Hvilken effekt hadde innføringen av en sperregrense? Fører informasjonstiltak til at flere stemmer?

Rapporten undersøker også hva som kjennetegner de av kirkens medlemmer som stemte sammenlignet med de som ikke stemte. De som stemte ved valget er i større grad kvinner, eldre, mer engasjert i den lokale kirken og går oftere på gudstjenester enn de som ikke stemte. Ved bispedømmerådsvalget ble det stilt tre lister i ni av elleve bispedømmer: Nominasjonskomiteens liste, Åpen folkekirke og Bønnelista. Dette listemangfoldet er nytt, og rapporten diskuterer hvilken konsekvens denne utviklingen mot flere lister har. Rapporten undersøker også hva som kjennetegner velgere som stemmer på de ulike listene.

Avslutningsvis oppsummeres rapportens hovedfunn, og det diskuteres i hvilken grad valget oppfyller ulike demokratikriterier og hvordan kirkedemokratiet er i endring.

1 INNLEDNING

8. og 9. september 2019 var det kirkevalg i Norge med omtrent 3 100 000 stemmeberettigede. Kirkevalget er med dette det største valget i Norge utenom stortingsvalget, kommunestyre- og fylkestingsvalget. Men i motsetning til de politiske valgene, er kirkedemokratiet i sin nåværende form betraktelig yngre og i større grad i endring, både når det gjelder regelverk og hvem som stiller til valg, spesielt når det gjelder valg til bispedømmerådene og Kirkemøtet. Det kirkelige demokratiet er i endring, og det er åpent hvordan det vil utvikle seg videre. Denne rapporten vil analysere og evaluere kirkevalget 2019. Rapporten vil også beskrive de historiske forutsetningene for at valget ble slik det ble og forsøke å si noe om hvordan kirkedemokratiet kan utvikle seg videre.

Alle medlemmer av Den norske kirke som fyller 15 år i valgåret eller er eldre kan stemme ved kirkevalget som består av to valg. For det første skal det stemmes på kandidater til de lokale menighetsrådene. Hvert råd har mellom fire og ti medlemmer i tillegg til soknepresten. Menighetsrådene vedtar strategier og organiserer aktiviteter knyttet til menighetsbyggende virksomhet, gudstjenesteliv, diakoni, barne- og ungdomsarbeid, menighetsblad med mere. I Den norske kirke har man omtrent 1200 menighetsråd og det ble i 2019 valgt inn omtrent 8000 menighetsrådsmedlemmer. Det er uvanlig at det stilles ulike lister ved disse valgene. Det er mer vanlig at det stilles lister med overskytende kandidater – det vil si flere kandidater enn det som skal velges inn. Da kan personstemmer påvirke hvilke kandidater som blir valgt inn til rådet.

Det andre valget er valget til bispedømmerådene og Kirkemøtet. Velgerne stemmer inn medlemmer til det bispedømmerådet for bispedømmet de er bosatt i. Det stemmes inn syv medlemmer til hvert bispedømmeråd, såkalt leke medlemmer. I tillegg består hvert råd også av biskopen i bispedømmet og to medlemmer som velges blant kirkens ansatte: En prest som velges av prestene i bispedømmet og en kirkelig tilsatt valgt av kirkelige tilsatte i bispedømmet. I tillegg inneholder bispedømmerådene en nord-samisk representant i Nord-Hålogaland bispedømmeråd, en lule-samisk representant i Sør-Hålogaland bispedømmeråd, en sør-samisk representant i Nidaros bispedømmeråd og en representant fra døvemenighetene i Oslo bispedømmeråd. Bispedømmerådene har blant annet som oppgave å fremme samarbeidet mellom de enkelte menighetsråd og andre lokale arbeidsgrupper innen bispedømmet.

Sammen med lederen av Samisk kirkeråd utgjør alle bispedømmerådene Kirkemøtet som er kirkens øverste organ. Bispedømmerådsvalget er således også et valg til Kirkemøtet. Kirkemøtet arrangeres én gang i året og vedtar alle gudstjenestelige bøker og planer for kirkens undervisning, diakoni, kirkemusikk med mere. I 2019 kunne man i ni av elleve bispedømmer stemme på tre ulike lister til bispedømmerådene: Nominasjonskomiteens liste, Åpen folkekirke og Bønnelista. I Oslo og Sør-Hålogaland stilte kun Nominasjonskomiteen og Åpen folkekirke lister.

1.1 ET DEMOKRATISK VALG?

For å forstå og evaluere kirkevalget i 2019 vil vi ta utgangspunkt i tre kjennetegn ved et demokrati: bredde, dybde og rekkevidde. Et valg har demokratisk bredde hvis mange nok deltar, det har demokratisk dybde hvis de som deltar er tilstrekkelig involvert, og det har demokratisk rekkevidde hvis

de som deltar har tilstrekkelig påvirkningskraft. Med dette utgangspunktet vil rapporten besvare ulike spørsmål:

1.1.1 Har valget tilstrekkelig demokratisk bredde?

Bredde handler om hvor mange som deltar i et valg, både ved å stille som kandidater og ved å stemme. Vi vil derfor spørre: Stilte det nok kandidater til de ulike listene? Hvor mange stemte ved valget? Hva kjennetegner de som valgte å stemme sammenlignet med de som ikke stemte? Hadde valget bredde når det gjaldt kjønns- og alderssammensetning, blant de som stilte på lister, blant de som ble valgt inn og blant de som stemte ved valget?

Demokratisk bredde handler ikke bare om hvem og hvor mange som deltar ved valget, men også om at det finnes tilstrekkelig bredde i meninger og synspunkter som blir representert ved listene og kandidatene. En av de viktige utviklingene ved valget i 2019 var at det for første gang ble stilt mer enn én liste i alle bispedømmene til bispedømmerådvalget. Vi spør: Hvilke konsekvenser har dette for det kirkelige demokratiet?

1.1.2 Har valget tilstrekkelig demokratisk dybde?

Demokratisk dybde handler om hvor involvert man er i et valg. Et uttrykk for dette er hvor mye velgerne vet om valget, valgordningene og hvor godt velgerne kjenner synspunktene til kandidatene og listene. Med lite kunnskap om disse tingene vil man være mindre engasjert og i mindre grad kunne ta informerte avgjørelser i forbindelse med valg. Vi undersøker derfor kirkemedlemmenes kunnskapsnivå om valget og ser om ulike medlemsgrupper har ulik grad av kunnskap.

Kirkevalget er på mange måter et komplisert valg. For det første består det av to valg: Man stemmer på kandidater til de lokale meningshetsrådene, og man stemmer på kandidater til bispedømmerådene. Sistnevnte er kandidater som også deltar i Kirkemøtet, kirkens øverste nasjonale organ. Det er videre kompliserende at ulike lister som stiller til valg til bispedømmerådene er sammensatt på ulike måter. Nominasjonskomiteens liste er satt sammen av en kirkelig valgkomite. Her er målet at kandidater på listen skal speile et mangfold av meninger. Mens de to andre listene som stilte ved valget – Åpen folkekirke og Bønnelista – er kirkepolitiske lister hvor alle kandidatene på samme liste deler synspunkter i sentrale spørsmål. Listesystemet ved kirkevalget i 2019 er altså en hybrid, noe som kan skape utfordringer og forvirring. Vi vil undersøke hva dette innebærer og hvilke konsekvenser dette har.

1.1.3 Har valget tilstrekkelig demokratisk rekkevidde?

I perioden 2008 til 2011 ble det foretatt en såkalt demokratireform i Den norske kirke hvor målet var å øke medlemmenes demokratiske påvirkningskraft, gjennom blant annet større grad av reelle valgmuligheter og mer bruk av direkte valg. Kirkevalget i 2019 videreutvikler flere av disse momentene.

Som nevnt ovenfor, ble det i 2019 for første gang stilt mer enn én liste i alle bispedømmene. Hvilke konsekvenser har dette og øker dette den demokratiske rekkevidden?

Tidligere ble flere av kandidatene til bispedømmerådene og Kirkemøtet valgt indirekte av menighetsrådene, ikke direkte av medlemmene. I 2019 ble alle kandidatene valgt direkte, og vi vil diskutere i hvilken grad dette øker den demokratiske rekkevidden.

1.2 GANGEN I RAPPORTEN

Gangen i rapporten er som følger: I kapittel 2 presenterer vi de ulike utviklingsfaser for det kirkelige demokratiet som ligger bak dagens valgordning, og vi oppsummerer KIFOs evalueringer av tidligere kirkevalg. Deretter trekker vi inn teorier om demokratisk legitimitet som vi bruker for å evaluere valget. I tillegg til de tre kriteriene vi allerede har nevnt, vil vi også beskrive en del andre teorier og begreper som kan brukes for å forstå kompleksiteten i det kirkelige demokratiet: Vi vil diskutere hvordan Den norske kirke kan sammenlignes både med et organisasjonsdemokrati og et politisk demokrati. Videre vil vi diskutere hvordan vi best kan forstå de mange ulike medlemsgruppene Den norske kirke består av. I den forbindelse identifiserer vi det vi mener er fire ulike typer medlemmer og to ulike typer velgeradferd.

Videre, i kapittel 3, gjør vi kort rede for rapportens datagrunnlag og hva slags metoder vi skal bruke for å analysere dette. Når disse teoretiske, historiske og metodiske perspektivene er på plass, er vi i stand til å begynne å analysere selve valget. I kapittel 4 tar vi utgangspunkt i data om valget som er gitt oss av Den norske kirke for å analysere tre temaer: 1) kandidater til menighetsrådsvalget, 2) valgdeltakelsen og 3) valgresultatene ved bispedømmerrådsvalget. I kapittel 5 og 6 tar vi utgangspunkt i en spørreundersøkelse som ble utformet av KIFO og gikk ut til kirkens medlemmer rett etter valget. I kapittel 5 undersøker vi hva som kjennetegner medlemmer som stemte ved valget sammenlignet ved de som ikke stemte. Denne analysen kan danne et kunnskapsgrunnlag for tenkning rundt hvordan man skal nå den gruppen som velger å ikke stemme. I kapittel 6 ser vi hva som kjennetegner de velgerne som valgte å stemme på de ulike listene. Til slutt, i kapittel 7, oppsummerer vi hovedfunnene og svare på spørsmålene om demokratisk bredde, dybde og rekkevidde.

2 BAKGRUNN, TEORIER OG PERSPEKTIVER

2.1 INNLEDNING

Temaet for denne rapporten er evaluering av kirkevalget 2019. Hvor demokratisk, med utgangspunkt i ulike målestokker for demokrati, var dette valget? Målestokker for demokrati og anvendelse av disse må imidlertid sees i forhold til kontekst. I dette kapitlet skal vi presentere bakgrunnskunnskap som kan bidra til å sette valget i en videre sammenheng teoretisk og historisk. Hvilken type organisasjon er Den norske kirke og hvordan har organisasjonen tidligere blitt styrt? Hvordan har styringsformer og valgformer utviklet seg gjennom kirkelige og statlige reformer? Hvilke beslutninger og vurderinger ligger bak dagens kirkedemokrati og valgordninger? Hvilke ulike synspunkter på styring og demokratisering av Den norske kirke preger dagens kirkelige demokratidebatt?

For å svare på disse spørsmålene skal vi gi en kortfattet oversikt over historiske utviklingsfaser av kirkelig selvstyre og demokratisering og relatere disse til samspillet mellom kirkelige og statlige reformprosesser. Vi betrakter evalueringen av kirkevalget 2019 som en følge av det såkalte stat/kirkeforliket, som hadde en demokratireform som betingelse. Vi skal se på hvilke kriterier som lå til grunn for denne reformen og i hvilken grad disse, ifølge evalueringene, ble innfridd i kirkevalgene 2009, 2011 og 2015. I forlengelse av denne drøftingen vil vi spørre hvilke demokrati-utfordringer som vil være særlig interessant å se på når det gjelder kirkevalget 2019.

Vi vil også sette denne drøftingen inn i en videre sammenheng ved å trekke inn religionsosnologisk teori og empiri som kan beskrive ulike «berørte» brukergrupper av Den norske kirke og hva som preger deres kontakt med og interesser i forhold til ulike nivåer i kirkens virksomhet. Hvordan kan disse interessene komme til uttrykk gjennom demokratiske organer og valg? Hvilke konsekvenser får ulike syn på kirkelig demokrati for opplegg og gjennomføring av kirkelige valg? Hvilke eventuelle utfordringer oppstår når man skal anvende modeller fra oppbygningen av det norske politiske demokratiske systemet på Den norske kirke (Schmidt 2011: 9–13)? Hvordan kan data om gjennomføring av og deltagelse i kirkevalget, brukes til å måle kirkelig demokratisering og «kirkelig demokratinivå»? Dette er noen av de spørsmål vi skal drøfte i dette kapitlet.

2.2 HISTORISKE UTVIKLINGSFASER AV KIRKELIG SELVSTYRE OG DEMOKRATI

2.2.1 *Statlige og kirkelige reformprosesser og «reformregimer»*

Utvikling av kirkelig selvstyre og demokratisering har vært preget av en rekke utredninger og forhandlinger mellom Den norske kirke og staten, representert ved regjering og storting. Kirken har ofte startet prosessen gjennom å fremme forslag til endringer og etablere frivillige organer og prosesser som staten i første omgang har motsatt seg å gi offisiell status. Staten har imidlertid i neste omgang ofte kommet etter og lovfestet disse ordningen og dermed også gitt de en offisiell status som en del av statskirkesystemet. På den andre siden har også statlige aktører, ofte ut fra prinsipielle religionspolitiske grunner, vært pådrivere i en utvikling som løser båndene mellom staten og Den norske kirke. Samtidig har det også være andre som har ønsket at staten bør ha en grad av kontroll over det religiøse livet og uttrykt skepsis mot økt kirkelig selvstyre (grunnet frykt for etablering av

kirken som en «egen stat i staten», frykt for at «ekstreme» grupper skal få prege kirken osv.). Tilsvarende har det også på kirkelig hold vært mange som har vært opptatt av å bevare statskirkeordningen, enten ut fra prinsipielle teologisk begrunnelser eller ut fra mer pragmatiske vurderinger av hvilke ressurser og muligheter dette gir Den norske kirke. I en situasjon med så mange ulike interesser og aktører har endringene ofte skjedd stegvis gjennom reformer skapt gjennom forhandlinger. Dette er forhandlinger der den ene parten gir konsesjoner og ressurser til å gjennomføre endringer, på betingelser av at disse endringene følger visse regler og innfrir visse forutsetninger. Resultatet av slike forhandlinger kan kalles «reformregimer» (Schmidt 2014, Agedal 1996, Agedal, Haakedal og Kinserdal 2014: 17). Når vi velger å omtale dem som «reformregimer» og ikke bare som reformer, er det for å få fram at dette er en styrt endringsprosess der det er lagt inn (mer eller mindre) varige styringssystemer for den nye praksisen. Når det gjelder oppløsningen av statskirken, er en del av forutsetningene i det såkalte stat/kirke-forliket, en akseptering av demokratireformen som legger føringer på hvordan valg skal foregå i Den norske kirke (men som også gir ressurser til oppfølgingen av nye valgordninger). Vi kommer nærmere tilbake til innholdet i demokratireformen, men først skal vi plassere denne reformen i en historisk kontekst ved å kort beskrive noen av de viktige endringsprosessene frem mot kirkelig demokratisering og selvstyre.

2.2.2 Kirkestyre i det religiøse enhetssamfunnet

Gjennom reformasjonen ble den evangelisk-lutherske tro Danmark-Norges offisielle religion. «Kirken hadde ingen selvstendig myndighet og inngikk som en del av statsapparatet» (Holbek 2019: 18). Grunnlovsåret 1814 representerer en start på utviklingen av det moderne norske demokrati. På det religiøse området er imidlertid grunnloven ganske konservativ (Oftestad 1998: 95). Det gamle religiøse enhetssamfunnet videreføres i stor grad med prestene og biskopene som embetsmenn i statens religionsvesen og med forbud mot og restriksjoner på annen religiøs virksomhet. I grunnlovsåret satt for eksempel Hans Nielsen Hauge i fengsel for sitt brudd på konventikkelplakaten som begrenset den religiøse forsamlingsfriheten.

2.2.3 Modernisering, liberalisering og demokratisering

Fra midten av 1800-tallet blir samfunnsutviklingen preget av en økende liberalisering og demokratisering. Vi får framveksten av de store folkebevegelsene som blir selvstendige organisasjoner med styringsformer inspirert av demokratiske idealer. På det religiøse feltet skjer dette gjennom nye kirkesamfunn utenfor statskirken, men i Norge først og fremst gjennom etablering av frivillige organisasjoner innenfor statskirken. På denne måten blir det skapt en utvikling innenfor rammen av statskirken i retning av selvstyre og demokratisering. I 1859 blir det igangsatt en offentlig kommisjon om Den norske kirkes ordning som blant annet skulle se på muligheten for å utvikle et visst kirkelig selvstyre innenfor statskirkeordningen (Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 262). Kommisjonens forslag fikk imidlertid lite tilslutning i de rikspolitiske organer, og reformprosessen fortsatte i stedet som en frivillig reformbevegelse innenfor kirken gjennom etablering av frivillige kirkelige landsmøter, det første i 1873. (Denne bevegelsen og disse landsmøtene fortsatte helt frem til etableringen av det offisielle Kirkemøte i 1984.) (Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 226). Forslag om lovfesting av nye kirkelige organ som menighetsråd og kirkemøte ble avvist, med unntak av menighetsmøter (som ble opprettet i 1873 og lovfestet i 1897). Selv om denne kommisjonen førte til få reformer, er det interessant å se på hvordan debatten om stemmerett i et eventuelt fremtidig kirkelig demokrati, avspeiler politiske demokrati-fronter i 1870–1880-åra. Den introduserer også

mange av de argumenter som går igjen i senere debatter om kirkelig demokrati. Skulle for eksempel alle kirkens medlemmer ha stemmerett? Noen innen kirken ville begrense den til nattverdmenigheten. Innenfor det liberale Venstre gikk man derimot inn for at alle medlemmer skulle ha stemmerett uten andre religiøse restriksjoner. Høykirkelige miljø i kirken var på sin side skeptiske til at det kirkelige demokrati skulle svekke prester og biskopers kontroll av den rette lære og forkynnelse. Lavkirkelige miljø støttet lekfolket og lokalmenighetens økte innflytelse på bekostningen av geistligheten, men kunne være skeptisk til ordninger som gav alle i statskirken stemmerett. Dessuten var flere lavkirkelige skeptiske til statskirken som sådan og dermed til verdien av å reformere den.

Drømmen om en fri folkekirke ble styrket av en liberaliserende og pluraliserende samfunnsutvikling på det religiøse området. På slutten av 1800-tallet og starten av 1900-tallet ble flere religiøse tvangsordninger opphevet (dåpsplikten i 1904, konfirmasjonsplikten i 1911 og nattverdsplikten i 1913) (Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 237). Veksten i det kristne arbeidet i frivillige organisasjoner inspirerte til å tenke at en lignende handlekraft burde kunne utvikle Den norske kirke. Det femte frivillige kirkelige landsmøtet i 1906 sluttet seg til tanken om en fri folkekirke, men arbeidet i Kirkekommisjonen i 1908 endte opp med et mindretall for fri folkekirke og heller ikke nå var det mulig å få lovfestet menighetsrådene som organ. Dette skjedde først i 1920 med bestemmelse om stemmerett til alle kirkemedlemmer (Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 243.). Bispedømmerådene ble lovfestet i 1933, og året etter ble Bispemøtet en fast institusjon. Bispemøtet var fram til 1969 det eneste nasjonalkirkelige organ, forslag om Kirkeråd ble reist flere ganger i Stortinget i mellomkrigstiden, men nedstemt.

2.2.4 Krigstid og kirkelig samling

Mellomkrigstiden var preget av sterke teologiske konflikter mellom konservative og liberale teologiske miljøer i Den norske kirke. Tysklands angrep på Norge i 1940 og forsøket på å nazifisere kirken, førte til et motstandsarbeid som samlet kirken på tvers av gamle skillelinjer mellom geistlige og lekfolk og teologisk konservative og liberale. Prestenes nedlegging av den statlige delen av sine embeter (1942), etableringen av en egen kirkeledelse og utarbeiding av dokumentet Kirkens grunn, ble viktige markeringer av kirkens selvstendighet i forhold til staten (Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 274–280).

2.2.5 Etterkrigsår og tilbake til den kirkelige hverdagen

Den norske kirkes bidrag i den sivile motstandskampen var også med på å øke respekten for og oppslutningen om kirken. Da freden kom, var det derfor stor optimisme både i kirken og på bedehuset, om at en gikk en ny åndelig vår i møte med økt gudstjenestebesøk og landsvekkelse. Slik gikk det ikke. Gudstjenestebesøket falt snart tilbake på «førkrignivå» og landsvekkelsen uteble. En indremisjonsleder karakteriserte situasjonen slik: «Her er fredsjubel, kongejubel, matjubel, men ikke frelsesjubel» (Seland og Agedal 2008: 96). Arbeidet til de frivillige kristne organisasjonene fortsatte de første årene stort sett som før krigen. De to første tiårene etter krigen var også preget av en relativ stillstand i reformarbeidet for å selvstendigjøre og demokratisere Den norske kirke. Kirkeordningsnemnda 1945 la fram forslag om en ny kirkelig rådsstruktur med menighetsråd, bispedømmeråd og kirkeråd på toppen (Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 283). Men forslagene ble stort sett nedstemt i Stortinget, og den nye kirkeloven som kom i 1953 (Lov om Den norske kirkes ordning) inneholdt lite nytt når det gjaldt selvstendigjøring og demokratisering av Den

norske kirke. Når det gjaldt frivillige organ skjedde det imidlertid noen endringer ved ordningen med fellesmøtene for bispedømmerådene hvert fjerde år (1953) og ti år senere etableringen av Bispedømmerådenes Fellesråd (1963) (Holbek 2019: 22).

En viktig grunn til at det skjedde lite i utviklingen av kirkedemokratiet i denne perioden, kan være at den dominerende politiske kulturen fryktet utviklingen av en parallell kirkelig maktstruktur til den politiske. Dette var sosialdemokratiet og Arbeiderpartiets glansperiode med sammenhengende Arbeiderpartistyre i to tiår (med unntak et kort avbrudd med borgerlig regjering i 1963). Mange av arbeiderpartipolitikere var i denne perioden preget av kritiske holdninger til religion og kirke, enten på grunn av dårlige historiske erfaringer fra kirkens forhold til arbeiderbevegelsen eller på grunn av generelt religionskritiske holdninger (Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 284). Flere ledende arbeiderpartipolitikere var utmeldt av statskirken. En kartlegging viste at 22 prosent av statsrådene i Arbeiderpartiregjeringene i perioden 1945–1963 ikke var medlemmer av Statskirken (og heller ikke innmeldt i andre kirkesamfunn) (Agedal 1996). Arbeiderpartieliten skilte seg også ut som «kirkeløse» sammenlignet med andre partieliter, og sammenlignet med sine velgere som i denne perioden massivt sluttet opp om Statskirken. Det lave Statskirkemedlemskapet i Arbeiderpartiregjeringene kunne skape problemer for regjeringssammensetningen fordi behandlingen av kirkesaker skulle skje i «kirkelig statsråd» der statsråden og regjeringsmedlemmene som deltok måtte være statskirkemedlemmer. Når man innenfor denne politiske kulturen skulle bygge det nye Norge, var man mer opptatt av å kontrollere og styre «statens religionsvesen» enn å selvstendiggjøre og demokratisere Den norske kirke. Et eksempel på avstanden mellom denne politiske kulturen og reformbevegelsen i Den norske kirke, kommer frem i Knut Lundby sin kartlegging av den politiske bakgrunnen til delegatene til det Frivillige kirkelige landsmøtet i 1969 der bare to prosent oppga å ha stemt Arbeiderpartiet (Lundby 1969: 38).

Den teologiske og kirkepolitiske freden som hadde preget Den norske kirke under okkupasjonen, viste seg også å være en våpenhvile med begrenset varighet. Konflikten mellom teologisk konservative og liberale miljøer blusset særlig opp igjen i forbindelse med professor Ole Hallesby sin såkalte «helvetespreken» i NRK i 1953 og biskop Kristian Schjelderup sin kritikk av denne. Striden aktualiserte også problemer og uenighet om statens forhold til Den norske kirke. Det ble reist spørsmål om Schjelderup sitt syn på fortapelsen var innenfor Den norske kirkes bekjennelse og forenelig med hans rolle som biskop, og om hvem som hadde fullmakt til å avgjøre dette. At dette «bekjennelsesspørsmålet» kunne avgjøres av «Kongen i statsråd», kunne bli brukt som eksempel på urimeligheten i statskirkeordningen.

2.2.6 1969–1983. Ny reformfase fra slutten av 60-tallet

Fra slutten av 1960-tallet starter en ny reformfase i Den norske kirke. Et nytt organ Kirkerådet, blir vedtatt og lovfestet i 1969. Bispedømmerådene Fellesråd (som er et fellesorgan for landets bispedømmeråd, etablert i 1963) velger det første Kirkeråd i 1970. Til Kirkerådet etableres det også et eget sekretariat (også kalt Kirkerådet). I starten et sekretariat med beskjeden størrelse med direktør, sekretær og fire konsulenter. Men det kirkelige byråkrati vokste raskt og i 1985 hadde sekretariatet 19,5 faste stillinger (Holbek 2019: 64).

Disse organisatoriske reformene skjer i en fase da det skjer store endringer i samfunnslivet og i religiøs virksomhet. Det norske samfunn moderniseres gjennom urbanisering, utdanningsrevolusjon, likestilling, økt yrkesdeltagelse for kvinner og velstandsvekst. For bedehusarbeidet og virksomheten til frivillige kristne organisasjoner, som i stor grad var tilpasset et mer ruralt samfunn med

hjemmeværende mødre, var dette en krevende omstillingsperiode som ofte medførte nedgang i virksomheten. Moderniseringen betydde også mer individualisme og synkende oppslutning om kirkemedlemskap og livs- og dødsritual. Samtidig skjedde det en «modernisering» av Den norske kirkes arbeidsfelt som utvides med nye virksomhetsområder og ansatte. Kirken blir mer enn prest, søndagsgudstjeneste og livs- og dødsritualer. Det bygges «arbeidskirker» med ny menighetsaktivitet og nye oppgaver for menighetsrådene og nye utfordringer for kirken sentralt. Dette skaper et økt behov for sentral planlegging og organer som kan iverksette nye kirkelige tiltak. I denne sammenheng er det interessant å merke seg at mange av de som tidlig engasjerer seg i ny kirkelig aktivitet og planlegging er folk med bakgrunn i de frivillige kristne organisasjonene. I sin undersøkelse av deltakerne i det frivillige kirkelige landsmøte i 1969 (som er forløper til dagens Kirkemøte) finner Lundby at «det stort sett er folk som er engasjert i det tradisjonelle kristelige lekmannsarbeide som går inn i den nye kirkeaktiviteten» (83 prosent var medlemmer i en eller flere kristelige organisasjoner (Lundby 1969: vi).

2.2.7 Fra og med 1984. Rådsstrukturen på plass med økt kirkelig selvstyre innenfor rammen av statskirken og videre formell avvikling av statskirken

I 1984 ble de frivillige kirkemøtene nedlagt og det første offisielle Kirkemøte ble arrangert. Dermed var en ny kirkelig rådsstruktur på plass fra lokalt til nasjonalt nivå, med menighetsråd, bispedømmeråd, kirkemøte og kirkeråd (med sekretariat). I denne perioden skjedde det også et utrednings- og forhandlingsarbeid som betydde starten på slutten av statskirkeordningen. Først gjennom en kirkelig utredning, ledet av Trond Bakkevig (Samme kirke – ny ordning 2002) som foreslo oppløsning av statskirke-ordningen, så gjennom en statlig utredning, ledet av Kåre Gjønnes (Staten og den norske kirke 2006) som heller ikke ønsket en videreføring av ordningen. Avvikling av statskirken får også støtte fra Kirkemøte i 2006. På bakgrunn av disse to utredningene ble det så forhandlet frem et tverrpolitisk forlik i 2008 som er blitt omtalt som «stat/kirke-forliket» (Holbek 2019: 145–155). Et premiss for «stat/kirke-forliket» var, som nevnt, gjennomføring av en demokratireform for å styrke det demokratiske grunnlaget for Den norske kirke (og som denne evalueringen er en oppfølger av).

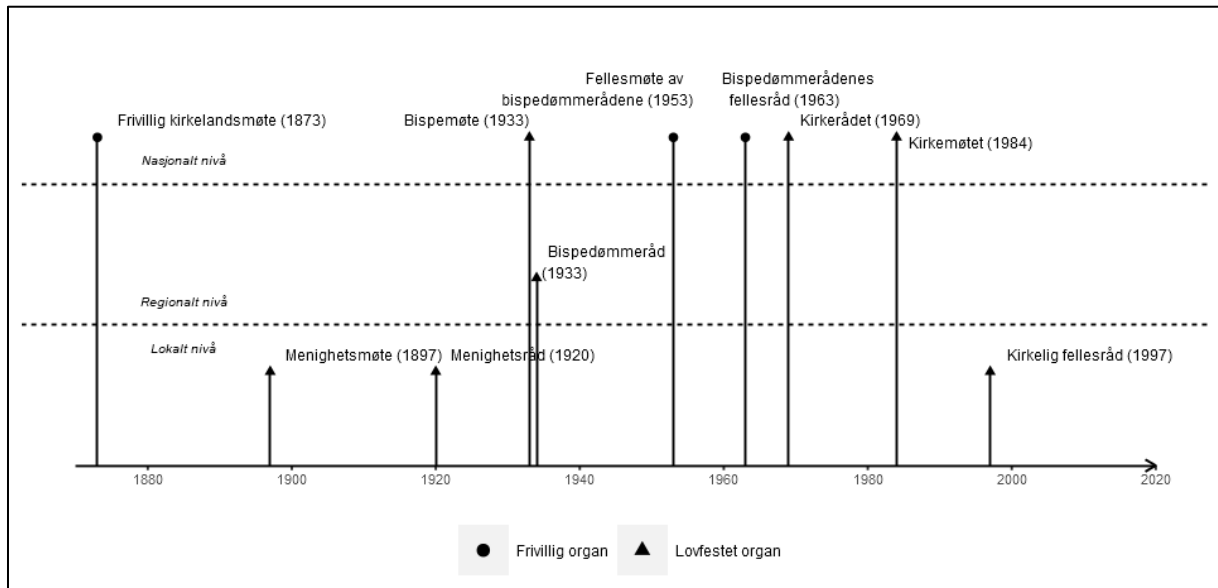
Avtalen i stat/kirke-forliket betyr blant annet at retten til å utnevne biskoper og proster overføres fra Regjeringen til kirkelige organer og at ordningen med «Kirkelig statsråd» opphører. Som en konsekvens av avtalen ble Grunnloven endret og Den norske kirke forankret i en ny paragraf 16 der det blant annet står at «Den norske kirke, en evangelisk luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten». Disse endringene ble vedtatt av Stortinget i 2012.

Fra 2017 ble Den norske kirke et eget rettssubjekt skilt fra staten med Kirkemøtet som øverste representative organ. Samme året sendes forslag til ny lov om tros- og livssynssamfunn, der det inngår en eget lovkapittel om Den norske kirke, ut på høring. Loven ble vedtatt i Stortinget i april 2020.

2.3 FREMVEKSTEN AV DEMOKRATISK VALGTE ORGAN I DEN NORSKE KIRKE

Vi har altså sette sett en historisk og gradvis fremvekst av demokratisk valgte organ i Den norske kirke, fra Frivillig kirkelig landsmøte i 1873 og Menighetsmøte i 1897, til Kirkemøte i 1984 og Kirkelig Fellesråd i 1997.

Figur 1. Framveksten av demokratisk valgte organ i Den norske kirke

Fremveksten av demokratisk valgte organ i Den norske kirke på lokalt, regionalt (bispedømme) og nasjonalt nivå

Vi har sammenfattet denne utviklingen i Figur 1, og i denne figuren er det det særlig noen trender vi merker oss:

For det første: en utvikling fra frivillige til lovfestede organer. Mye av den kirkelige demokratiseringsprosessen har startet som et utviklingsarbeid nedenfra, med etablering av frivillige organer som så i neste omgang er blitt erstattet av lovfestede organer.

For det andre: en utvikling fra det lokale via det regionale (bispedømmene) til det nasjonale. Det som har tatt lengst tid har med andre ord vært å få etablert lovfestede organer med besluttende myndighet på nasjonalt nivå. Dette henger selvsagt sammen med at disse berører den statlige politiske styringen av Den norske kirke og selve statskirkeordningen. Mange i det politiske miljøet har vært redd for utviklingen av en parallell kirkelig maktstruktur og en innsnevring av Den norske kirkes breddekontakt med befolkningen.

For det tredje: Med etablering av kirkelige besluttende organer på nasjonalt nivå og overføring av statlig myndighet til Den norske kirkes egne organer, har det skjedd en sentralisering av kirkelige ressurser. Kirkelige nasjonale organer forvalter nå betydelige ressurser og makt, noe som øker den potensielle betydningen av kirkevalg.

For det fjerde: De endringene som har skjedd er lite kjent og vanskelig å få oversikt over for folk flest. Det henger kanskje også sammen med bruken av terminologi i det kirkelige demokratiet. Alle organer i demokratiske strukturen omtales som «råd» eller «møte», overgangen fra rådgivende til besluttende organ har ikke blitt fulgt opp med språklige endringer.

2.4 DEMOKRATIREFORMEN I DEN NORSKE KIRKE OG TIDLIGERE EVALUERINGER AV KIRKEVALG

Bakgrunnen for evalueringen av Kirkevalget i 2019 (og tidligere evalueringer av valgene i 2009, 2011 og 2015) er demokratireformen for Den norske kirke som ble igangsatt som følge av det såkalte «stat/kirke-forliket» i 2008.

Et premiss for videre endring av forholdet mellom staten og Den norske kirke var at det skulle gjennomføres en demokratireform i Den norske kirke. «Det bakenforliggende resonnementet er at dersom myndigheten skal overføre makt til kirkelige organer, så er det nødvendig at de kirkelige organene har et sterkere demokratisk grunnlag (Schmidt 2011: 8). Sentrale tema i demokratireformen var:

- etablering av reelle valgmuligheter
- mer direkte valg
- kirkevalg samtidig med offentlige valg
- forsøk med ulike ordninger for valg til bispedømmeråd og Kirkemøtet

Evalueringene av valgene i 2009, 2011, 2015 tok utgangspunkt i Robert Dahls kriterier for demokrati: Effektiv deltakelse, lik stemmerett, opplyst forståelse, saklistekontroll og inkludering (Dahl 1989). I evalueringen av 2015 valget fremheves det at det særlig er «effektiv deltakelse og opplyst forståelse som er relevante når man skal vurdere ulike sider ved kirkevalget (Holberg, Mortensen og Botvar 2016: 16).

Evalueringen av 2019-valget vil sammenligne resultatene med evalueringene av tidligere kirkevalg, og vil derfor kort peke på noen hovedresultater og endringer i valgene i 2009, 2011 og 2015.

- Kirkevalgene er blitt samordnet med offentlige valg. De foregår på samme tid og i de fleste tilfeller også samlokalisert (samme rom eller tilstøtende lokale i samme bygning).
- Valgdeltakelsen har økt: Deltagelse i kirkevalgene har økt sammenlignet med deltagelsen i valgene før demokratireformen (før 2009).
- Nye og bredere velgergrupper deltar: Andelen av velgere som stemte for første gang ved kirkevalg, har økt. Én av fire som stemte i 2011 stemte for første gang, sammenlignet med én av tre i 2015. Data om velgernes øvrige bakgrunn viser også bredere sammensetning (Saglie og Bock Seggaard 2011). Det er ikke bare gudstjenestemenigheten og de menighetsaktive som deltar, velgergruppen inkluderer også de mer «sporadiske» kirkegjengere (Holberg, Mortensen og Botvar 2016). Særlig ser vi et sprang i valgdeltakelse for valg til bispedømmerådene i 2015. Mye av denne økningen skyldes trolig offentlig debatt om kirkelig vigsel av likekjønnede som ble trukket inn i valgkampen gjennom lansering av alternative lister.
- En økt grad av direkte valg til bispedømmerådene, fra 67,5 prosent direkte valg av leke medlemmer i 2009 til 84,4 prosent i 2015 (Holberg, Mortensen og Botvar 2016: 171).
- Liten grad av reelle valgmuligheter ved menighetsrådsvalg. I valgene har det vært mangel på overskytende kandidater å velge mellom og mangel på informasjon om hva kandidaten stod for.
- Problemer ved gjennomføringen av valg til bispedømmerådene. I valgene før 2015-valget ble det klaget over mangel på reelle valgmuligheter. Det var ingen alternative lister med

«merkelapper» for hva kandidatene stod for og lite informasjon om hva den enkelte kandidat på samlelista (Nominasjonskomiteens liste) stod for. Dette svekka muligheten for «opplyst deltagelse». Det førte for eksempel til at de som stod øverst på den alfabetiske lista i størst utstrekning ble valgt. Dessuten inneholdt valgordningen en komplisert avstemmingsform som krevde endring av stemmeseddelen for at stemmen skulle bli godkjent (Saglie og Bock Seggaard 2011). Grunnlaget for reelle valgmuligheter og opplyst deltagelse ble bedre i 2015 ved at det fantes alternative lister i ni av elleve bispedømmer. På den andre siden førte dette til en kritikk av valgordningen som forvirrende fordi man opererte med ulike typer lister: Nominasjonskomiteens liste blir, som navnet tilsier, satt sammen av en valgkomite, og kandidatene på listen skal speile et mangfold av meninger, det vil si at kandidater på samme liste kan ha motsatte meninger om kirkepolitiske spørsmål, for eksempel synet på vigsel av likekjønnede. Denne måten å sette opp en liste står i kontrast med Åpen folkekirke hvor alle kandidatene i sentrale spørsmål deler de samme meningene.

2.5 NYTT VED 2019-VALGET

Vi må også merke oss en del nye momenter ved valget i 2019. Den viktigste utviklingen var nok at det for første gang nå ble stilt flere lister ved bispedømmevalget i alle bispedømmene, og i ni av elleve bispedømmer ble det stilt tre lister (se Tabell 1). For første gang hadde velgerne altså en reell valgmulighet mellom lister i alle bispedømmene.

Tabell 1. Antall lister ved bispedømmerådsvalget i 2015 og 2019

Bispedømme	2015	2019
Agder og Telemark	2	3
Björgvin	1	3
Borg	2	3
Hamar	2	3
Møre	2	3
Nidaros	2	3
Nord-Hålogaland	2	3
Oslo	2	2
Sør-Hålogaland	2	2
Stavanger	1	3
Tunsberg	2	3

En annen viktig utvikling er at valgene av leke medlemmer til bispedømmerådet denne gang kun bestod av direkte valgte medlemmer. Ved forrige valg bestemte noen av bispedømmene at menighetsrådene kunne stemme tre eller fire av syv kandidater til bispedømmerådet. Merk likevel at bispedømmerådene består av ytterligere tre medlemmer: biskopen og to medlemmer som blir valgt

av kirkens ansatte i bispedømmet. Det er altså ikke slik i 2019 at *hele* bispedømmerådet er direkte valgt av medlemmene, men kun syv av ti eller elleve medlemmer.¹

Andre nye momenter ved valget i 2019 var at Kirkerådet stilte økonomiske midler til rådighet for alle nomineringsgrupper. Dessuten ble kandidatene på alle tre listene presentert med CV og bilde på Den norske kirke sin offisielle nettside, mens utfyllende presentasjon av kandidatene blir presentert på de enkelte listenes egne hjemmesider. Det var også nytt at Nominasjonskomiteens liste hadde en sperregrense på 5 prosent. Det vil si at over 5 prosent av de som stemte på denne listen måtte ha krysset av en gitt kandidat (kumulering) for at disse stemmene skulle telle som personstemmer.

2.6 PERSPEKTIVER OG BEGREPER FOR ANALYSE OG EVALUERING AV 2019-VALGET

2.6.1 Demokrati-kriterier: bredde, dybde og rekkevidde

Et grunnleggende premiss for evalueringen av kirkevalget er hvilken forståelse av demokrati og demokratisering man legger til grunn. Innenfor rammen av denne rapporten er det ikke grunnlag for å gå inn i en omfattende diskusjon av teorier om demokrati. Vi vil ta utgangspunkt i to teoretikere som er blitt referert til i analysen av demokratireformen i Den norske kirke, Carl Cohen og Robert Dahl (Cohen 1971, Dahl 1992). Carl Cohen skiller mellom tre demokratikriterier: bredde, dybde og rekkevidde (Cohen 1971, Saglie og Bock Seggaard 2011). «Det første dreier seg om hvor mange som deltar i beslutningene, det andre om hvor sterkt involvert folk er i beslutningsprosessene, og det tredje hva folk har myndighet til å treffe beslutninger om» (Saglie og Bock Seggaard 2011: 158).

Breddekriteriet kan forstås både kvantitativt og kvalitativt. Den kvantitative dimensjonen, som dreier seg om hvor mange som deltar, er enkelt å måle gjennom valgdeltakelse. Valgdeltakelsen kan sammenlignes med deltagelsen ved tidligere tilsvarende valg, og med andre typer valg det kan være rimelig å sammenligne med. Den kvalitative dimensjonen ved breddekriteriet dreier seg om i hvilken grad mangfold i den potensielle velgergruppen fanges opp i valgdeltakelsen. Dette kriteriet er mer komplisert å måle fordi det forutsetter en vurdering av hvilke ulike grupperinger det er rimelig å skille mellom i forhold til valget. Og en slik vurdering forutsetter igjen en analyse av hvem som blir berørt av beslutningene i de organer som det velges til. For å vurdere den kvalitative bredden i oppslutningen om kirkevalget, må man derfor se på hvordan ulike grupper av medlemmer i Den norske kirke blir berørt av beslutningen i kirkens demokratiske organer og i hvilken grad berørte grupper deltar.

Dybde-kriteriet dreier seg om hvor sterkt folk er involvert i beslutningsprosessene. Slik vi vil bruke det her har det både en deltakelses- og forståelses-dimensjon. Deltakelses-dybde dreier seg om hvor mye man er involvert i valget: fra å avgi stemme, til å la seg nominere til en liste, til å bli valgt. Forståelses-dybde dreier seg om hvor mye innsikt man har i selve valgprosessen og i valgalternativene: fra å ikke å vite at det er valg, ikke forstår hvor og hvordan man skal stemme og ikke forstår valgalternativene, til forståelse av valgsystemet, hvilke spørsmål valget dreier seg om og hva som er alternativene.

¹ Fire av bispedømmerådene har elleve medlemmer. Det er en ytterligere nord-samisk representant i Nord-Hålogaland bispedømmeråd, en lule-samisk representant i Sør-Hålogaland bispedømmeråd, en sør-samisk representant i Nidaros bispedømmeråd og en representant fra døvemenighetene i Oslo bispedømmeråd.

Rekkeviddekriteriet beskriver hva velgerne har myndighet til å treffe beslutninger om. Nå det gjelder Den norske kirke er jo demokratireformen en prosess som nettopp dreier seg om å utvide rekkevidden av hvilke beslutninger det skal dreie seg om.

Så langt har vi beskrevet bredde, dybde og rekkevidde som tre atskilte dimensjoner, men det vil være en innbydes sammenheng mellom disse dimensjonene. Vurdering av hva som er for relevant vurdering av bredde, vil for eksempel være avhengig av organenes rekkevidde. Organer som fatter beslutninger med stor rekkevidde vil kunne berøre flere grupper enn organer med liten rekkevidde. Og her vil, som vi har vært inne på, dybden i forståelsen av organenes makt kunne bli bestemmende for hvor mye og hvordan man deltar i et kirkevalg.

2.6.2 Ulike former for representasjon og velgeratferd

I tillegg til de ulike dimensjonene ved demokrati som vi har beskrevet, er det også noen andre begreper vi finner fruktbare for å forstå demokratiproblematikken i Den norske kirke. I tilknytning til breddedimensjonen finner vi det nyttig å skille mellom substansiell representasjon og deskriptiv representasjon (Pitkin 1967). Substansiell representasjon dreier seg om hvilke meninger som er representerte. I hvilken grad mangfoldet i meninger blant medlemmene i Den norske kirke ivaretatt av de som velges inn av disse medlemmene? Deskriptiv representasjon handler om hvilke grupper som er representerte. I hvilken grad speiler for eksempel de som velges kjønnsbalansen og aldersspredningen blant medlemsmassen? Hvis det oppstår store forskjeller mellom de som velges inn og de som velger, så er det snakk om lav grad av deskriptiv representasjon, og dette kan være et demokratisk problem.

Et annet interessant skille er skille mellom «responsive» og «responsible» velgeratferd (Mair 2013). «Responsive» velgere er velgere som stemmer som respons på en eller flere enkeltsaker, noe som de finner viktig å støtte eller stoppe. Når man har «vunnet» eller «tapt» saken, eller den av ulike grunner ikke lenger oppleves som aktuell, engasjerer man seg ikke videre eller bredere i politiske prosesser. «Responsible» velgeratferd er derimot atferd som ikke bare tar sikte på å vinne en enkeltsak, men som tar sikte på å vinne makt og ta bredere «regjeringsansvar» over tid.

2.6.3 Hvilken type demokrati?

Så langt har vi gjort rede for ulike dimensjoner man kan bruke når man skal evaluere demokrati i en organisasjon. Men vi har ikke drøftet hvilke av disse dimensjonene som er viktigst når man skal vurdere demokratiet i Den norske kirke og på hvilket nivå det er rimelig at disse kriteriene skal oppfylles. Hva er for eksempel et tilfredsstillende nivå for oppfylging av det kvantitative breddekriteriet valgdeltakelse? Dette er selvsagt spørsmål det ikke finnes noen fasitsvar på, men i demokratireformen, stat/kirke-forliket og i de tidligere evalueringsrapportene, er det lagt inn noen vurderinger og føringer på disse spørsmålene.

Når det gjelder spørsmålet om det er rimelig å bruke et demokratiperspektiv på Den norske kirke, kan det argumenteres for at den lutherske tradisjonen (med læren om det allmenne prestedømme) likestiller alle kirkens medlemmer på en måte som passer inn i en demokratisk tradisjon (Schmidt 2011: 9–10).

Når det gjelder vurderinger av hva slags demokratimodell det er rimelig å bruke på Den norske kirke, har tidligere evalueringer tatt utgangspunkt i et skille mellom en politisk demokratimodell og en

organisasjons-modell. Kjennetegn ved den politiske demokratimodellen, slik vi kjenner den fra vestlige demokratier som vårt, er at den omfatter hele (eller så godt som hele) befolkningen innen et territorium, at det er et system som regulerer beslutninger som berører hele befolkningen, og et system som de fleste blir født inn i. Dette til forskjell fra et organisasjonsdemokrati som er et beslutningssystem for et fellesskap som du frivillig melder deg inn i og ut av, og der beslutningene i størst grad berører de som har meldt seg inn og er medlemmer i dette fellesskapet. «Ved organisasjonsdemokrati er prinsippet at de som engasjerer seg sterkest også skal ha sterkest innflytelse» (Holberg, Mortensen og Botvar 2016: 17).

Om man tar utgangspunkt i en politisk demokratimodell vil kravene være høyere enn om man legger til grunn en organisasjonsdemokratimodell (Schmidt 2011: 11): Det gjelder for eksempel valgdeltakelse i stortingsvalg og kommunevalg i Norge:

Valgdeltakelsen ligger nå på henholdsvis 75 prosent og 65 prosent med variasjoner, og det ville bli oppfattet som problematisk for den demokratiske legitimiteten for disse institusjonene om valgdeltakelsen falt drastisk. (...) I frivillige organisasjoner velges derimot ledelse gjerne indirekte gjennom valg fra lokalvalg, og med langt svakere forankring i den brede medlemsmassen (Schmidt 2011: 10).

Når kravene er annerledes og høyere ved politiske valg, forklares det blant annet ved at dette er institusjoner som fatter beslutninger som berører alle borgere på sentrale områder og derfor krever særlig bred demokratisk legitimitet.

I sluttevalueringen av demokratireformen (Schmidt 2011) og evalueringen av 2015-valget (Holberg, Mortensen og Botvar 2016) drøftes forholdet mellom organisasjonsdemokrati-modellen og den politiske demokratimodellen. Det nevnes særlig tre viktige forskjeller mellom Den norske kirke og frivillige organisasjoner. For det første forskjeller i selve medlemsstrukturen, der innmelding i en organisasjon vanligvis er en frivillig aktiv handling, mens man i Den norske kirke blir medlem som barn gjennom dåp. For det andre at man som medlem i en organisasjon kan uttrykke misnøye ved å melde seg ut og eventuelt inn i en annen organisasjon. Dette er trolig vanskeligere for en del medlemmer i Den norske kirke fordi «dette nok oppfattes som en mer vidtrekkende beslutning enn å melde seg ut av en interesseorganisasjon» (Schmidt 2011: 11). En tredje grunn kan være at medlemskap kan forbindes med tilgang til tjenester der man ikke opplever at det er naturlige alternativer (Schmidt 2011: 11).

Tidligere evalueringer konkluderer med at Den norske kirke ikke passer helt inn i hverken den politiske modellen eller organisasjonsmodellen for demokrati, men at den som folkekirke har en spesiell karakter som plasserer den i en mellomposisjon (Holberg, Mortensen og Botvar 2016, Schmidt 2011). Dette er en konklusjon vi slutter oss til. Vi mener at en nærmere drøfting av folkekirkens spesielle karakter må vektlegges når man skal forstå og vurdere Den norske kirkes demokratiutfordringer. Dette blir derfor et tema for det neste delkapittelet.

2.7 FOLKEKIRKENS RELIGIØSE OG KULTURELLE MANGFOLD: DEMOKRATISKE UTFORDRINGER

2.7.1 Valgdeltakelse og mangfold i velgergruppen

Vi har hevdet at det er problematisk å bare beskrive Den norske kirke som en forening og å bruke kriterier for organisasjonsdemokrati som grunnlag for demokrati-evaluering av kirkevalg. I det følgende skal vi drøfte nærmere hvilke trekk ved Den norske kirke som gjør det problematisk å bruke organisasjonsdemokratimodellen, og hvordan bruken av våre demokratikriterier må ta hensyn til folkekirkens religiøse og kulturelle mangfold. For å ta et eksempel. Et sentralt kriterium i demokratiske valg er bredde og at de som deltar i valget representerer en bredde av de som har stemmerett. Et mål for bredde er, som vi har vært inne på, kvantitativ valgdeltakelse. Premisset er da at økt valgdeltakelse indikerer økt bredde i oppslutning. Men dersom de som har stemmerett representerer en svært sammensatt gruppe med ulik deltagelse i og holdninger til den organisasjonen det gjelder, kan økt valgdeltakelse ofte bety ytterligere økning i valgdeltakelsen fra den grupperingen som på forhånd slutter mest opp om valget. For å vurdere bredden i demokratisk deltagelse i kirkelige valg blir det derfor viktig å undersøke om det fins ulike grupper og kulturer i Den norske kirke med ulike deltakermønstre i og holdninger til kirken.

2.7.2 Den norske kirke brukes på ulike måter

Innenfor norsk religions sosiologisk forskning finnes det en omfattende dokumentasjon på at medlemmene i Den norske kirke bruker kirken på ganske ulike måter (Lundby 1987, Hegstad 1996, Agedal 2003). Det dreier seg både om kvantitative og kvalitative forskjeller i bruk. 7,7 prosent av medlemmene går i kirken hver måned eller ofte, mens flertallet av medlemmene er der mindre, og 59 prosent sier de går sjeldnere enn én gang i året.² De som oppsøker kirken ofte gjør dette primært i forbindelse med søndagsgudstjenester, mens de som har sjelden kontakt med kirken kommer dit i forbindelse med julefeiring og markering av dåp, konfirmasjon, vigsel og begravelse. At en organisasjon har medlemmer som i ulik grad deltar i og blir berørt av organisasjonens virksomhet, er ikke uvanlig. Det er også vanlig at de hyppigste brukerne også er de som i størst grad velger og blir valgt inn i organisasjonens styre. Når dette ofte ikke blir oppfattet som et demokratisk problem, er det fordi man antar at deltagelsen avspeiler i hvilken grad man blir berørt av organisasjonens virksomhet og de beslutninger som fattes i de valgte organer. De som deltar sjelden i den vanlige organisasjonsvirksomheten, deltar også lite i valg fordi de er lite berørt og lite står på spill i forhold til utfallet av valget.

2.7.3 Menighetsaktive og omvendelseskristne

Likevel skal man være forsiktig med å bruke deltageshyppighet som det eneste målet på religiøsitet og kirkelig engasjement. Å besøke kirken sjelden betyr ikke at man oppfatter kirken som uviktig og er lite «kirkelig berørt», heller at man er berørt og oppfatter kirken som viktig på en annen måte. Ulike «bruksmønstre» kan tolkes som ulike måter å forholde seg til det hellige på som danner grunnlag for to ulike religiøse fellesskap eller «menigheter» innenfor Den norske kirke. «Hyppigbrukerne» forholder

² Kilde: KIFOs undersøkelse Religion 2019

seg til det hellige gjennom gudstjenesten og fellesskapet av de andre troende som deltar der. Dette fellesskapet omtales med ulike betegnelser som de «menighetsaktive», «gudstjenestemenigheten», «kjernemenigheten», «trosfellesskapet» (Lundby 1987, Hegstad 1996, Agedal 2003). Innenfor den gruppen av kirkemedlemmer som jevnlig samles til gudstjeneste, vil det også kunne være fruktbart i vår sammenheng å skille mellom to ulike religiøse kulturer: omvendelseskristendom (eller vekkelleskristendom) og oppdragelseskristendom (Seland og Agedal 2008:106). De omvendelseskristne legger vekt på å være kristen forutsetter et bevisst valg og en bekjennelse av dette overfor andre. Den omvendelseskristne omtaler seg ofte som «frelst», «personlig kristen», «bekjennende kristen». De oppdragelseskristne legger vekt på at kristen er noe man allerede er gjennom dåpen og ved å bruke sakramentene og delta i gudstjenestelivet og kirkens virksomhet. De bruker gjerne ikke å skille mellom «frelst» og «ufrelst», «bekjennende» og «ikke-bekjennende», men snakker heller om skillet mellom å være menighetsaktiv og ikke menighetsaktiv. På bakgrunn av dette kan man skille mellom to ulike grupperinger innenfor gudstjenestemenigheten: de menighetsaktive og de omvendelseskristne. Dette er ikke et skarpt skille, og det er ikke slik at man kan plassere en menighet innenfor en av disse kategoriene. Det må mer forstås som ulike religiøse kulturer som i større eller mindre grad kan prege en konkret menighet, og som kulturer som kan bli mer eller mindre aktualisert i ulike situasjoner. Vi mener kirkevalg kan være en situasjon som kan synliggjøre disse kulturelle spenningene, og vi vil derfor bruke kategoriene i analysen av våre valgdata.

2.7.4 Ritualkristne, vikarierende religiøsitet og distanserte

Så langt har vi beskrevet den delen av Den norske kirkes medlemmer som går jevnlig til gudstjenester. Men dette er et lite mindretall av medlemmene. Flertallet av medlemmene i Den norske kirke forholder seg til det hellige gjennom årsritualer (som julaftengudstjenester), livs- og dødsritualer og kontakten med kirkebygget og kirkegården. Dette fellesskapet omtales ofte som folkekirkemenigheten eller de «ritualkristne». Så lenge man har tilgang til disse sider ved Den norske kirke er man ikke så opptatt av som skjer i gudstjenesten og menighetslivet for øvrig, og dermed ikke motivert for å engasjere seg i «kirkelig styre og stell». Det kan man overlate til de som er særlig kompetente og interesserte i dette og som ivaretar kontakten med det hellige på vegne av alle medlemmene. En mer tilbaketrukket form kirkelig engasjement, trenger altså ikke tolkes som manglende interesse og respekt for kirken og det hellige. Det kan tolkes som et uttrykk for det religionssosilogier omtaler som vikarierende religiøsitet, at noen ivaretar religiøse funksjoner på vegne av andre (Davie 2007). I tillegg har vi det vi kan kalle distanserte medlemmer. Dette er medlemmer som sjeldent eller aldri er i kirken og som føler liten tilhørighet til kirken og kirkens budskap. Mange av disse vurderer å melde seg ut, men ikke nødvendigvis alle. Disse vil typisk engasjere seg lite i kirkelig demokrati, men kan kanskje motiveres av enkeltsaker til å stemme (altså «responsive» velgeradferd).

2.7.5 Politisk breddemobilisering i folkekirken

På den andre siden, skulle det vise seg at tilgangen til hellige steder og ritualer stenges, gjennom kirkelige styrever og beslutninger, ser saken annerledes ut. Da opplever de «ritualkristne» (eller folkekirkemenigheten) at mye står på spill og de engasjerer seg i «kirkepolitikk» - og distanserte medlemmer kan også la seg engasjere på samme måte. Det fins mange eksempler på at endringer som truer den brede folkekirkelighetens kontakt med Den norske kirke, har fungert politisk mobiliserende. Åpen folkekirke sin mobilisering i forbindelse med kirkelig vigsel av likekjønnede, var en slik sak (Holbek 2019: 181). Tidligere passive kirkevelgere lot seg mobilisere, trolig både fordi de støttet saken og fordi

den ble et symbol på hvor åpen de mener at tilgangen på kirkens ritualer skal være for alle kirkens medlemmer.

Et annet eksempel er den voldsomme og sterkt emosjonelle mobiliseringen som bruker å skje etter kirkebranner i spørsmålet om gjenreising av kirken (Aagedal 2004). Et gjennomgående mønster er at folkekirkemenigheten mobiliserer bredt og ofte får flertall i av soknet/befolkningen til støtte for bygging av en lignende kirke på samme sted. Gudstjenestemenigheten og de ansatte går derimot ofte inn for en ny og annerledes kirke, og ikke nødvendigvis bygd på samme sted. I de senere årene er det ofte «nyskappings-alternativet» som har vunnet frem, fordi det har flertall i menighetsråd og Kirkelig Fellesråd, som er organ som i stor grad rekrutterer fra gudstjenestemenigheten. Dette har ofte skapt overraskelse og forbitrelse i folkekirkemenigheten som kan mobilisere bredt til menighetsmøter og få flertall for sitt syn der. Likevel vinner man ikke igjennom, for menighetsmøtet er kun et rådgivende organ og beslutninger om hvor og hvordan det skal bygges ligger hos menighetsråd og Kirkelig Fellesråd. Gjennom slike lokale konflikter kunne folkekirkemenigheten oppdage at deres kontroll over tilgangen til det kirkebygget og de ritualene de var avhengige av, var mangelfull. I noen tilfeller førte det til at man mobiliserte med egen liste til valg av menighetsråd og dermed fikk flertall og kunne gjenreise den kirken de ønsket (Aagedal 2004).

2.7.6 «Responsive» og «responsible» velgere

At velgere som ellers er lite involvert i organisasjonens virksomhet, lar seg mobilisere i støtte eller protest til enkeltsaker, har vi omtalt som «responsive» velgeratferd – der «responsive» velgeratferd står i motsetning til «responsible» som tar et bredere og mer langvarig ansvar for organisasjonens politikk (Mair 2013). De som sitter i styret for en organisasjon og som har påtatt seg et «regjeringsansvar» vil ofte kritisere de «responsive» velgerne som uansvarlige og bare opptatt av sine saker uten hensyn til helheten. Et eksempel på dette er gudstjenestemenighetens kritikk av folkekirkreaksjonistene som etter en kirkebrann fikk realisert «sin kirkebygning», men når denne var på plass var «aksjonistene» sjelden å se i kirken og lite engasjert i det øvrige menighetslivet. For gudstjenestemenigheten blir dette et eksempel på hvordan menighetslivet vil stagnere om de «ritualkristne» får styringen. De «ritualkristne» kan på sin side si at de benytter sin demokratiske rett som kirkemedlemmer til å mobilisere stemmer i en sak som er «livsviktig» for dem. Og at det ikke er en moralsk forpliktelse å involvere seg permanent i sider ved virksomheten som de ikke opplever som viktige, og som de heller ikke har mye kunnskap om. På den andre siden vil det være et dilemma for folkekirkemenigheten å mangle representasjon og innflytelse i organer som kontrollerer deres tilgang til «det hellige», der det kan oppstå nye former for utestenging. En måte å svare på dette dilemmaet på kan være å sørge for å være representert i organene, men innta en «vokterrolle» der engasjementet er avgrenset til å vokte hva som skjer i vitale saker for ens forhold til organisasjonen (slik som tilgang til kirkebygget og kirkens livs- og dødsritualer).

2.7.7 Representasjon av standpunkt og representasjon av personer

Når det gjelder representasjon finnes det, som vi har vært inne på, ulike former for representasjon, for eksempel et skille mellom substansiell representasjon (meninger representert) og deskriptiv representasjon (grupper representert) (Pitkin 1967). Deskriptiv representasjon betyr at de som blir valgt inn er representative i betydningen at de ligner sine velgere på flere dimensjoner. Substansiell representasjon betyr at standpunkt blir representert i et organ, men at de som forfekter det ikke

nødvendigvis er typiske eller ligner den velgergruppa man representerer. Man kan som kjent være talsmann for en gruppe i en sak uten å nødvendigvis dele denne gruppas synspunkt på saken og uten å dele gruppas bakgrunn og holdninger for øvrig. Holbek har for eksempel hevdet at en stor andel av de 248 medlemmene i Åpen folkekirke, som gjorde et brakvalg i 2015, var teologer (Holbek 2019: 183). Dermed hadde gruppa en bakgrunn som var lite typisk eller representativ for den brede folkekirkemenigheten de gjorde seg til talsmenn for. I denne typen forskjell ligger det både et problem og en mulighet. Muligheten ligger i at de innvalgte talspersonene, som ikke er velgerrepresentative, kan ha motiv og kompetanse til å involvere seg bredere og mer langvarig i kirkepolitikken. Slik sett kan de representere en «responsible» kultur som får makt og legitimitet på grunnlag av et mer «responsive» folkekirkelig velgergrunnlag. Problemet kan være at denne legitimiteten er skjør fordi gruppas innvalgte talsmenn og -kvinner kan ha svakt grunnlag for å kjenne til og representere sine velgere i andre saker enn den de ble valgt inn på. For å bruke gjenreising av kirkebygg som eksempel: Erfaring og forskningsbasert kunnskap tyder på at folkekirkemenigheten som regel ønsker tradisjonelle kirkebygg som ligner på de som skal erstattes, mens mange teologer og kirkelig ansatte tenderer til å ønske nyskapende og funksjonelle kirkebygg. Interessefellesskapet fra kampen for likekjønnet vigsel, kan dermed gå i oppløsning når den samme gruppa skal ta stilling til hva som er «stygge» og «pene» kirkebygg.

2.8 KIRKEDEMOKRATI PÅ LOKALT NIVÅ: MENIGHETSRÅDET

Så langt har vi drøftet kirkedemokrati på et generelt nivå, uten å gå nærmere inn på ulike nivåer i den demokratiske strukturen. Det er grunn til å tro at de demokratiske utfordringene varierer (både når det gjelder bredde og dybde) alt etter hvilket nivå man vurderer. Vi skal derfor se litt nærmere på hva vi antar vil være de mer spesifikke utfordringene på de ulike nivåene.

2.8.1 *Det lokale kirkestyret: menighetsrådet*

Det mest konkrete og synlige demokrati-nivået, er soknet med menighetsrådet. Dette er også det organet som først ble lovfestet, har lengst historie og er mest innarbeidet i folks bevissthet. Menighetsrådet er også det leddet i kirkedemokratistrukturen der vi har mest erfaring og forskningsbasert kunnskap for å «kontekstualisere» den kirkelige demokratiproblematikken. Vi skal derfor gå grundigere inn i dette nivået enn øvrige nivåene i kirkens organisasjon.

Det folk flest forbinder med kirken er gjerne det lokale kirkebygget og soknepresten. Særlig gjelder kanskje dette små steder der kirken ofte oppleves som et viktig holdepunkt for stedsidentitet og religiøs identitet. At noen må ta ansvar for og ta vare på stedets kirke, er ikke vanskelig å forstå, og mange opplever menighetsrådsvalget som en religiøs parallell til kommunevalget. Dette, sammen med at menighetsrådsvalgene har en lang historie, skulle dra i retning av god kjennskap til valget og relativ bred deltagelse, særlig på mindre steder. Faktorer som kan peke i motsatt retning kan være at valgene lenge var knyttet til kirkebygget og gudstjenesten og dermed kunne bli oppfattet som noe som bare var for en engere krets i kirken. Videre at det ikke ble betraktet som et valg der viktige interesser sto på spill og der det egentlig ikke var ulike alternativer å velge mellom i form av alternative lister eller kandidater. Når dette oftest mangler, henger det trolig sammen med at valg innenfor en menighet der folk møtes ansikt til ansikt, gjerne blir preget av en konsensuskultur. I normale tider oppleves det som vanskelig og belastende å markere uenighet og kjempe for styreposisjoner. Å sitte i menighetsråd blir

heller oppfattet som en dugnad der alle må ta sin tårn i en periode og der utfordringen med å skaffe nok kandidater til en liste er mer enn stor nok.

2.8.2 *Menighetskulturer og menighetsrådskulturer*

Oppfatninger om hva et menighetsråd driver med, og holdninger om hvem som kan og bør sitte i menighetsråd, vil naturlig nok påvirke valgdeltakelse og hvem som blir nominert og valgt inn i menighetsrådet. Her snakker vi om oppfatninger og holdninger i befolkningen som kan være virksomme, uten at de nødvendigvis svarer til rådernes lovfestede mandat og offisielle målsetninger. Teologen Harald Hegstad har undersøkt det vi kan kalle «menighetsrådskulturer» i en studie av tre ulike menighetskulturer (Mære, Kolbotn og Varhaug) (Hegstad 1996). Hegstad bruker mange av de samme begrepene som vi har introdusert for å forstå bruksmønstre og skillelinjer blant medlemmene i Den norske kirke, selv om terminologien kan være noe forskjellig.

2.8.3 *Mære: rural folkekirkemenighet*

Mære sokn i ei bygd i Trøndelag er preget av en folkekirkelig tradisjon der menigheten og bygdefellesskapet, ifølge Hegstad, er nesten sammenfallende størrelser. Når det gjelder rekruttering til menighetsrådet betyr det at «kriterium for utvelgelse av kandidater ikke har vært grad av religiøst eller kirkelig engasjement. I stedet har man i stor grad gått etter de samme dugelighetskriterier som man har sett etter når andre verv i bygdesamfunnet skulle fylles» (Hegstad 1996: 67). Hegstad spør en av soknerådsmedlemmene om grunnen til at hun ble innvalgt (Hegstad 1996: 70):

«Har du vore noko spesielt aktiv i kyrkjeleg samanheng?»

«Ikkje noko unormalt. Ein vanleg moderat kyrkjegjengar, eigentleg. Nesten berre i samband med høgtider og dåp og gravferd og slikt noko.»

Å være aktiv gudstjenestedeltager eller «personlig kristen» er altså ikke noe krav for å sitte i menighetsråd. Denne typen medlemmer var, ifølge en informant, noe som kom inn først på 70-tallet, og folk i bygda er opptatt av at disse ikke må få overta menighetsrådet. I ei bygd med en bred folkekirkelig oppslutning om Den norske kirke skulle man tro at oppslutningen om menighetsrådsvalget ville bli høy, men slik er det ikke (Hegstad 1996: 67). En informant forklarer dette med at folk ikke synes det er nødvendig å stemme så lenge de er fornøyde med tingenes tilstand. Men skulle for eksempel bedehusfolket forsøke å overta menighetsrådet eller øke sin andel i uforholdsmessig grad, ville nok oppslutningen bli en annen (Hegstad 1996: 71). Det folkekirkelige bygdefellesskapet ser her ut til å innta en vokterrolle i forhold til menighetsråd som de kan ivareta både ved å være «permanent» representert («responsible») og ved å reagere ved å gå inn om man ikke lenger er fornøyd med tingenes tilstand («responsive»).

Det er trolig en sammenheng mellom rekruttering til menighetsrådet og oppfatningen av soknerådets arbeidsoppgaver. I Mære tenker man at man er prestens praktiske medhjelpere. Arbeidsoppgavene er knyttet til kirkehuset og kirkegården, og menighetsrådsmedlemmer sier at arbeidet ikke har dreiet seg om «åndelige oppgaver» (Hegstad 1996: 71). En informant som hadde vært med å utarbeide liste til menighetsrådsvalget, forteller at flere av kandidatene reagerte forskrekket på en brosjyre fra Kirkerådet som beskrev menighetsrådets «åndelige oppgaver», med å si at dette kunne de ikke være med på (Hegstad 1996: 71).

2.8.4 Kolbotn: urban arbeidskirkemenighet

Kolbotn menighet er en stor menighet som ligger i et bynært og bypreget område. Hegstad omtaler menigheten som en menighet med en arbeidskirke-profil med mange arbeidsoppgaver, mange ansatte og kirkebygg med plass til ulike aktiviteter. Menighetsrådets oppgaver har også blitt videre definert og forstått enn i Mære. «Her har man ikke bare begrenset seg til det folkekirkelige, men rådet har også arbeidet aktivt for å bygge opp fellesskapet innad i kjernemenigheten» (Hegstad 1996: 403). Menighetsrådet får heller ikke i samme grad rollen som prestens støttespiller. Størrelsen på menigheten og staben påvirker også kontakten mellom prestene og menighetsrådet. Med flere ansatte blir det stabsmøtet og ikke menighetsrådet som blir det viktigste samtaleforumet for soknepresten. Menighetsrådets religiøse profil er også annerledes, det er gudstjeneste-menigheten og de personlig kristne som blir oppfattet som naturlige kandidater til menighetsrådet. De som stemmer ved menighetsrådsvalget tilhører også primært disse grupperingene. Valgdeltakelsen er som i Mære lav (1,2 prosent), men trolig av helt forskjellige grunner. I Mære fordi flertallet i befolkningen ikke så det som nødvendig å delta så lenge man var fornøyd med «tingenes tilstand» i kirken og på kirkegården. I Kolbotn var det fordi menighetsrådet ble oppfattet som noe for de særlig religiøst interesserte og kvalifiserte, og ikke noe for folk flest.

2.8.5 Varhaug: menighet i bedehusland

Varhaug sokn ligger sørvest i bibelbeltet langs Jærbanen ikke så langt fra Stavanger. Dette er et område der de frivillige kristne organisasjonene står sterkt og forholdet til det offisielle kirkelige arbeidet har vært preget av både samarbeid, spenninger og konkurranse. Mange av de som tilhører den faste gudstjenestemenigheten kommer fra disse miljøene. Å være regelmessig gudstjenestedeltager er, ifølge Hegstad, et hovedkriterium for å bli valgt inn i menighetsråd, og det «har i stor grad vært disse organisasjonenes folk som har sittet i soknerådet» (Hegstad 1996: 223). Det betyr at det man ofte omtaler som «bedehusfolket» hadde stor makt i menighetsrådet. Bedehusfolket representerer en kultur i Den norske kirke som har vært opptatt av å drive møtevirksomhet og bygge trosfellesskap. Man skulle derfor tro at de ville bruke menighetsrådet som et utgangspunkt for å initiere og drive denne typen religiøs virksomhet, men slik har det ikke vært. Denne typen arbeid har man oppfattet som de kristne organisasjonene og bedehusets domene. Deres rolle i menighetsrådet har derfor snarere vært å kontrollere at det offisielle kirkelige arbeidet ikke brøt med den etablerte arbeidsdelingen mellom bedehus og kirke. Selv om den lokale religiøse kulturen er svært forskjellig fra Mære, har profilen og rekkevidden av menighetsrådets arbeid blitt nokså lik og knyttet til det folkekirkelige: å fungere som prestens medhjelpere.

Agedal (2003) har i en studie av bedehuskultur i tre lokalsamfunn på Sør-Vestlandet, kommet frem til konklusjoner som i stor grad er sammenfallende med Hegstads beskrivelse av menighetsråds-kulturen på Varhaug. Av alle menighetsrådsrepresentantene i disse bygdene i perioden 1945–2001 var to tredjedeler bedehusfolk. Det betyr at bedehusfolket har hatt flertallet i menighetsrådet i det meste av denne perioden. Særlig var representasjonen høy frem til 1970-tallet med 80 prosent av representantene. Det var først i siste delen av perioden (1985–2001) at man mistet flertallet. Agedal konkluderer, i likhet med Hegstad, at bedehusfolkets rolle i menighetsråd har vært en kombinasjon av «prestens-medhjelper-rolle» og «kontrollør-rolle».

2.8.6 *Sammensetningen av menighetsrådene avspeiler lokal religiøs kultur*

Hegstad konkluderer sin analyse med at sammensetningen av menighetsrådene i mange tilfeller avspeiler «hva slags type kirkelig fellesskap som er det dominerende i lokalsamfunnet» (Hegstad 1996: 403). Dette er noe man må ta hensyn til når man skal forstå sammensetningen av et organ som menighetsrådet, valgdeltakelsen og rekkevidden av organets virksomhet.

«I Mære har dette vært det mer folkekirkelige fellesskap, og menighetsrådet har derfor et forholdsvis bredt rekrutteringsgrunnlag blant folk flest. I Varhaug er det bedehusfellesskapene som utgjør rekrutteringsgrunnlagene for menighetsrådene, og i Kolbotn kjernemenigheten» (Hegstad 1996: 403).

For å oversette dette til våre begreper: I Mære var rekrutteringsgrunnlaget til menighetsrådet alle kirkemedlemmene, inkludert de ritualekristne. I Varhaug var rekrutteringsgrunnlaget de omvendelseskristne og i Kolbotn de menighetsaktive. Hegstad sin analyse tyder på at menighetsrådsstrukturene kan være forskjellige i ulike deler av landet og at de også endrer seg historisk.

2.9 KIRKESTYRE PÅ NASJONALT OG REGIONALT NIVÅ: BISPEDØMMERÅD OG KIRKEMØTETRÅD

At Den norske kirke også har en styringsstruktur på nasjonalt og regionalt nivå som det velges til, er trolig mer ukjent og uklart for folk flest. Det kan være flere grunner til dette. For det første er disse organene relativt nye og lite kjente. Styringen av kirken på nasjonalt nivå var for inntil få år siden en del av den statlige politikken som man kunne påvirke gjennom stortingsvalg. For det andre mangler de kirkelige organene og valgene symboler som man kan identifisere dem med. Nasjonale politiske valg kan knyttes til kjente steder, tider, bygninger og roller, som Stortinget og stortingsbygningen, regjeringen og stortingsrepresentanter. Dette er uklart for folk flest nå det gjelder Den norske kirke. Hva er «kirkens storting», hvor ligger det, hvem sitter der, når og hvordan velges de? For det tredje er det trolig slik at de fleste medlemmer i Den norske kirke ikke forbinder sitt medlemskap med rett til å stemme, men mer, som vi har vært inne på, med rett til å bruke kirkens livs- og dødsritualer. I tillegg kan medlemskapet også for mange være en identitetsmarkør som symboliserer støtte og tilhørighet til et kristent kulturfellesskap (Schmidt 2011: 19).

Dette blir ytterligere komplisert ved at det i kirkens styringsstruktur finnes et mellomnivå bispedømmeområdet med bispedømmerådene, og at dette nivået også fungerer som grunnlag for rekruttering til det nasjonale styringsnivået. Denne sammenhengen er trolig ukjent eller vil oppleves som komplisert å forstå for flertallet av folkekirkens medlemmer, og også av mange som tilhører «kjernemenigheten». Man kjenner ikke igjen noen av navnene på kandidatene, de er ikke, som kandidatene til stortingsvalgene, offentlige personer som man vet hva står for og så videre. Dermed mangler man grunnlag for å velge ut og stemme på noen kandidater fremfor andre. Dette er trolig en viktig grunn til at forsøket med preferansevalg i 2009, der man måtte gjøre markeringer og prioriteringer på stemmeseddelen for at den skulle godkjennes, ble nokså mislykket. Valgdeltakelsen ble lav og mange stemmesedler ble vraket fordi de ikke var riktig utfylt (Saglie og Bock Seggaard 2011: 164). Mellomnivåets plass i styringsstrukturen kan også bidra til å gjøre valgordningen vanskeligere å forstå og dermed gå ut over bredden i valgopplutningen. Siden Kirkemøtet dannes av bispedømmerådene, men ikke alle i bispedømmerådene stemmes inn av medlemmene, så kompliserer dette mellomnivået valgordningen.

2.10 OPPSUMMERING OG AVSLUTNING: BEGREPER OG PERSPEKTIVER FOR EVALUERING AV KIRKEVALGET 2019

2.10.1 Begreper og perspektiver

Denne rapporten handler om evalueringen av kirkevalget 2019. I dette kapittelet har vi presentert noe av bakgrunnen og grunnlaget for denne evalueringen.

Historisk perspektiv på reformer

Vi har satt kirkevalget, og evalueringen av dette, inn i et historisk perspektiv ved å se på ulike utviklingsfaser av kirkelig selvstyre og demokrati. Denne prosessen har vært preget av

- en utvikling fra frivillige til lovfestede organer
- en utvikling fra lokale demokratisk valgte organer til regionale og nasjonale
- en utvikling som har styrket makten til nasjonale organer i Den norske kirke

Vi har brukt begrepet «reformregimer» for å beskrive hvordan kirkelige reformer er blitt til gjennom forhandlinger mellom staten og Den norske kirke. Dette er forhandlinger der staten gir konsesjoner og ressurser til gjennomføring av endringer på betingelse av at disse endringene følger visse regler og innfrir visse forutsetninger. Et eksempel på dette er det såkalte «stat/kirke-forliket» fra 2008 som gir Den norske kirke økt selvstyre, men der forutsetningene er at det demokratiske grunnlaget for kirkens organer styrkes. Denne evalueringen av 2019-valget, og rapporter om tidligere kirkevalg, er evalueringer av hvordan denne demokratireformen har fungert.

2.10.2 Demokratikriterier

For å evaluere det demokratiske nivået i et valg trengs kriterier. Vi har primært valgt å ta utgangspunkt i Carl Cohens tre demokratikriterier bredde, dybde og rekkevidde. Bredde dreier seg om hvor mange som deltar i valget. Enklest måles dette kvantitativt gjennom valgdeltakelse, men man kan også legge inn et mer kvalitativt perspektiv og spørre om i hvilken grad mangfoldet i en befolkning og så er representert i valget. Dybde dreier seg om hvor sterkt folk er involvert i beslutningsprosessen både når det gjelder nivå av deltagelse og forståelse av hva valget handler om. Rekkevidde handler om hva velgerne har myndighet til å treffe beslutninger om. Er det valg til organer som treffer beslutninger som er viktige for velgerne, eller ikke?

For å forstå velgeres ulike motivasjon og atferd under valg, har vi også funnet det fruktbart å skille mellom «responsive» og «responsible» velgeratferd. «Responsive» velgere er velgere som engasjerer seg kortvarig i enkeltsaker, mens «responsible» velgere er velgere som engasjerer seg bredere og mer langvarig.

2.10.3 Ulike demokratimodeller

De begrepene og kriteriene vi har introdusert er hentet fra statsvitenskap og analyser av politiske valg. Derfor har vi drøftet spørsmålet om i hvilken grad og på hvilken måte disse perspektivene på valg og demokrati også er relevante for styringen av Den norske kirke. Vi introduserte i denne sammenhengen to ulike demokratimodeller. Det første er en politisk demokratimodell, som er den som vanligvis legges til grunn for valg der hele (eller store deler av) befolkningen kan delta. Den andre var en modell for

demokrati i en organisasjon (organisasjonsdemokrati) man kan melde seg inn i, og der det ofte er varierende hvor mye medlemmene velger å delta i organisasjonen. Vi vil bruke disse modellene for å belyse ulike syn på og ulik deltagelse i kirkelige valg.

2.10.4 Velgergrupper i Den norske kirke

Valgdeltakelse og velgeratferd vil trolig variere med hvilke type valg det gjelder og hvilke ulike kulturer som fins i de potensielle velgergruppene. Til slutt i dette kapitlet analyserte vi ulike kulturer og brukergrupper i Den norske kirke og drøftet hvordan man kan anta de ulike brukergruppene vil bli berørt av og delta i kirkelige valg. Vi la særlig vekt på forskjellene og spenningene i folkekirken mellom gudstjenestebrukerne og brukerne av kirkens livs- og dødsritualer, som vi mener kan bidra til delvis å forklare forskjeller i valgdeltakelse og stemmegiving. Dette kan også slå ulikt ut i ulike typer kirkelige valg. Tidligere forskning tyder for eksempel på at valg på lokalnivå til menighetsråd ofte er preget av en konsensuskultur, der det er vanskelig å mobilisere alternative kandidater og lister. I disse valgene er det oftest gudstjenestedeltakerne som stemmer. Disse vil vanligvis også ha høyest deltagelse i regionale og nasjonale kirkevalg. Men dersom valget aktualiserer konfliktsaker med stor mediedekning, kan også store deler av «ritual-menigheten» mobiliseres i en «responsible» valgdeltakelse. Ut fra tidligere evalueringer er det også grunn til å anta at sammenkoplingen av kirkevalgene med politiske valg bidrar til å øke bredden i deltagelse og øke rekrutteringen fra «ritualmenigheten».

3 DATAKILDER OG METODISKE SPØRSMÅL

I dette kapitlet vil vi kort gjennomgå de ulike datakildene som analysene i de neste kapitlene bygger på. Det er snakk om i hovedsak to kilder: KIFOs Velgerundersøkelse som er en representativ spørreundersøkelse gjennomført av Norstat på vegne av KIFO, og Den norske kirkes egne uttreksfiler fra valgmodulen. I tillegg vil vi diskutere hvilken analytisk fremgangsmåte vi vil bruke i de kommende kapitlene.

3.1 VELGERUNDERSØKELSEN

Den første hovedkilden vi bruker er KIFOs egen Velgerundersøkelse. Denne ble gjennomført av Norstat på vegne av KIFO i perioden 8. til 9. september og består av et representativt uttrekk av medlemmer over 15 år i Den norske kirke. Datasettet er vektet for kjønn og alder. Det totale utvalget er på i overkant av 1 500 personer. Undersøkelsen inneholder blant annet demografiske opplysninger (kjønn, alder, utdanning m.m.), spørsmål om kirkelig engasjement, spørsmål om engasjement og stemmegiving ved Kirkevalget, og enkelte spørsmål om holdninger til sentrale kirkepolitiske spørsmål. I hovedsak bruker vi dette datamaterialet til å beskrive kjennetegn ved de som stemte sammenlignet med de som ikke stemte ved kirkevalget (kapittel 5), og hva som kjennetegner de gruppene som stemte på de ulike listene ved bispedømmerådsvalget (kapittel 6).

Som alle kvantitative datakilder, har begge våre to hovedkilder svakheter av noe ulik art. Spørreundersøkelsen er ikke gjennomført direkte av KIFO, men av Norstat, og ulike meningsmålingsaktører bruker ulike strategier for utvalg. Selektivt frafall blant respondenter kan føre til skjevheter og manglende representativitet, men disse utfordringene løses i stor grad av å inkludere vektning i analysen, i alle fall når det gjelder skjevheter med tanke på kjønn og alder. Dette er for eksempel ikke tilfelle når det gjelder skjevheter i geografisk spredning. Dette gjør det utfordrende å si noe substansielt om variasjon mellom ulike bispedømmer på grunnlag av disse dataene.

3.2 DATA FRA VALGMODULEN OG VALGRÅDENE

Den andre hovedkilden er data fra valgmodulen til Den norske kirke og de endelige valgresultatene fra valgrådene som er blitt gjort tilgjengelig for KIFO av Kirkerådet. I praksis består dette av to sett av Excel-dokumenter. Det første settet fra valgmodulen er oppsummerende uttreksfiler fra hvert bispedømme, med informasjon på soknenivå. Her finnes mye informasjon om valgresultater, oppslutning, samt valgtekniske faktorer (forkastede stemmer, teknisk gjennomføring av valget m.m.). Disse filene danner hovedgrunnlaget for analysen av valgresultater, oppslutning, og overskytende kandidater i kapittel 4. Det andre settet er samlefiler fra valgrådene i hvert bispedømme, som inneholder mer detaljert informasjon om resultater for valg til bispedømmeråd og Kirkemøtet. Sistnevnte brukes først og fremst i analysen av forkastede stemmer til bispedømmerådet og i diskusjonen om sperregrensen i kapittel 4.

Dataene fra valgmodulen, som er registrert fra hvert enkelt bispedømme og så samlet sentralt av Kirkerådet, har noen utfordringer knyttet til hvor konsekvent informasjonen er registrert. For eksempel er det avvik mellom de oppsummerende tallene – både kolonnevis i hver bispedømmefil, og i den

sammensatte samlefilen – og tallene man får med manuell summering av informasjonen om hvert enkelt sokn. I møte med denne problematikken har vi valgt å basere all analyse på tallene per sokn, som så er slått sammen manuelt for analysene på bispedømmenivå. Det er også utfordringer knyttet til det vi antar å være den manuelle inntastingen av informasjon om sokn og variabler. Navnet på bestemte variabler varierer noe på tvers av bispedømmene, men dette antar vi at bare består av mindre skrivefeil, og problemet er sånn sett løst. En annen utfordring er tilfeller der navn på sokn er skrevet ulikt eller ufullstendig innad i bispedømmer: Her kan vi ikke garantere for at det ikke finnes feil på soknenivå, men dette har liten innvirkning på analysene i denne rapporten. Til slutt er det enkelte variabler som mangler fullstendig informasjon, som gjør at det totale antallet observasjoner brukt i hver del av analysen varierer noe. I de fleste tilfeller rapporterer vi resultater på bispedømmenivå, og i tilfellene hvor vi bruker informasjon på soknenivå er antallet såpass stort at enkelte feilinntastninger vil ha liten innflytelse. Dette er utfordringer som alltid vil eksistere når man produserer slike datasett manuelt, men vi vil anbefale Kirkerådet å se etter løsninger for å automatisere så mye som mulig av denne prosessen ved fremtidige valg. Særlig vil vi anbefale å bruke numeriske identifikatorer for sokn – som er gjort i enkelte av uttrekksfilene, men ikke alle – for å gjøre sammenkobling av ulike datakilder betraktelig lettere.

Analysen vil bestå av beskrivende statistikk, visuell presentasjon av nøkkeltall og, enkle lineære regresjonsmodeller. Her vil vi benytte oss av statistikkpakkene SPSS og R. Ofte vil flere faktorer samvariere (korrelere). For eksempel vil vi se i kapittel 5 at de som stemmer i større grad er kvinner, personlig kristne, og eldre med mere. Men hva er sammenhengen mellom for eksempel det å være personlig kristen og kjønn eller alder? Det er ikke lett å forstå detaljene i slike sammenhenger kun ved å gjøre tabellanalyser, men regresjonsanalyser kan presist slå fast slike komplekse (multivariate) sammenhenger. For å gjøre analysen så tilgjengelig som mulig, vil vi diskutere regresjonsmodellene i teksten i noe forenklet språk og plassere selve analysene i vedlegg. På denne måten kan vi dra nytte av de mer sofistikerte statistiske verktøyene og gi interesserte lesere tilgang til modellene, men samtidig ivareta en tydelig og enkel presentasjon i selve teksten, som ikke krever inngående kjennskap til statistisk metode.

4 KANDIDATER, VALGDELTAELSE OG RESULTATER

4.1 KAPITTELETS STRUKTUR OG PROBLEMSTILLINGER

Dette kapittelet består av tre deler som hver omhandler ett hovedtema, og hvor ulike underordnede spørsmål belyses. I den første delen tar vi for oss kandidatene til menighetsrådsvalget. Her vil vi begynne med en analyse av hvilke sokn som hadde overskytende kandidater ved valget – altså flere kandidater enn antallet som skulle velges – og hvordan utviklingen har sett ut de siste valgårene. Vi vil også undersøke kjønns- og aldersfordelingen blant de valgte medlemmene til menighetsrådene. Vi undersøker følgende underproblemstillinger:

- I hvilken grad stilles tilstrekkelig antall kandidater til listene ved menighetsrådsvalget i 2019, sammenliknet med tidligere år?
- Varierer antall kandidater som stiller med størrelsen på sokn?
- Hvordan har alders- og kjønnsfordelingen blant kandidatene og de valgte medlemmene utviklet seg fra tidligere år?

Den andre delen handler overordnet om valgdeltakelse ved de to valgene (menighetsråd og bispedømmeråd) og sammenlikner disse med tidligere år. Her undersøker vi også hvilke andre faktorer som er relevante for valgdeltakelsen i et gitt sokn: størrelsen på soknet, den fysiske plasseringen av valglokalene, samt hvilke informasjonstiltak som ble benyttet i forkant av valget. Dette underkapittelet inneholder også en kort diskusjon av forkastede stemmer. Hovedspørsmålene som undersøkes er som følger:

- Hvordan så valgdeltakelsen ut ved kirkevalgene i 2019 sammenliknet med tidligere år?
- Påvirker mangelen på overskytende kandidater oppslutningen ved menighetsrådsvalget?
- Hvordan sammenfaller valgdeltakelse med størrelsen på sokn?
- Hvilken betydning har valglokalenes fysiske plassering for oppslutningen?
- Finnes det en sammenheng mellom hvilke informasjonstiltak som ble brukt i forkant av valget, og valgdeltakelsen?

I den tredje delen tar vi for oss valgresultatet ved bispedømmerådsvalget i 2019. Her gir vi et oversiktsbilde over stemmegiving og mandatfordeling blant de ulike listene i bispedømmene, før vi diskuterer valgtekniske spørsmål rundt ordningen med sperregrensener og personstemmer. Videre diskuterer vi nominasjonskomiteenes fremtidige rolle i bispedømmerådsvalget, og oppsummerer en del av argumentene som har blitt fremmet rundt den nåværende valgmodellen. Her spør vi:

- Hvordan ble det overordnede resultatet og mandatfordelingen ved bispedømmerådsvalget 2019?

- Hvilket utslag hadde sperregrensa for personstemmer, gjeldende for nominasjonskomiteens lister, for valgresultatene i de ulike bispedømmene?
- Hvilke argumenter har blitt fremmet for å beholde eller endre nominasjonskomiteenes rolle i fremtidige bispedømmerådvalg?

Kapittelet avsluttes med en oppsummering, hvor vi sammenfatter hovedfunnene fra analysen så langt.

4.2 KANDIDATER TIL MENIGHETSRÅDSVALGET

4.2.1 Introduksjon

For at et valg skal foregå etter demokratiske prinsipper, er reelle valgmuligheter en viktig forutsetning. Etter menighetsrådsvalget i 2015 noterte KIFOs rapport (Holberg, Mortensen og Botvar 2016: 51) en positiv utvikling: Andelen sokn med overskytende kandidater, altså sokn med flere kandidater på listene til menighetsrådsvalget enn antallet som skal velges, hadde økt sammenliknet med de to foregående valg. Forfatterne forklarer økningen fra foregående år med at oppmerksomheten og debattene rundt bispedømmerådvalget kan ha smittet over på menighetsrådsvalget, og dermed økt både oppslutning og interesse for å stille opp som kandidater. Samtidig noteres det at det er rom for forbedringer: Til tross for økningen, hadde fortsatt litt over halvparten av alle sokn et minimum eller færre kandidater på valglistene enn det som var påkrevd. I praksis betyr dette at i over halvparten av alle sokn var menighetsrådsvalget uten reelle valgmuligheter, med unntak av muligheten til å påvirke hvem som ble fast medlem og hvem som ble varamedlem.

Valget i 2019 har som nevnt ikke vært preget av en like engasjerende debatt som i 2015, hvor spørsmålet om likekjønnet vigsel i kirken dominerte den offentlige samtalen, og med stor sannsynlighet førte til både økt velgeroppslutning og økt deltakelse i valglistene. I kapittel 2 diskuterte vi skillet mellom «responsive» og «responsible» velgeradferd. Den høye oppslutningen rundt 2015-valget kan sees på som et utslag av «responsive» velgeradferd knyttet til en enkeltsak. Spørsmålet blir derfor om den høye oppslutningen ved valget i 2015 var et unntak, eller starten på et bredere og mer kontinuerlig engasjement for kirkevalget. Har den positive utviklingen i antall kandidater på listene til menighetsrådsvalget man observerte i 2015 gått tilbake til nivåene ved de foregående år, eller har engasjementet rundt valget i 2015 satt mer varige spor? Skjer utviklingen forskjellig i ulike bispedømmer, og i sokn av ulik størrelse?

4.2.2 Stilles tilstrekkelig antall kandidater til menighetsrådsvalget?

Tabell 2. Andel sokn fordelt på bispedømme som hadde flere kandidater på valglistene enn antall som skulle velges

Bispedømme	2011	2015	2019	Endring 2015–2019
Oslo	13,9	60,7	13,9	- 46,8
Borg	24,1	39,3	13,6	- 25,7
Hamar	56,1	54,7	11,0	- 43,7
Tunsberg	21,4	29,5	13,0	- 16,5
Agder og Telemark	21,5	34,9	9,1	- 25,8
Stavanger	25,0	36,4	11,2	- 25,2
Bjørgvin	50,5	48,0	33,0	- 15,0
Møre	52,6	50,5	31,6	- 18,9
Nidaros	63,0	56,8	46,8	- 10,0
Sør-Hålogaland	55,2	61,0	43,4	- 17,6
Nord-Hålogaland	67,2	71,2	49,2	- 22,0
Totalt	41,0	49,3	27,8	- 21,6

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent sokn i hvert bispedømme

Tabell 2 viser andel sokn som hadde flere kandidater enn nødvendig, i motsetning til færre eller like mange, på valglistene ved menighetsrådsvalget i 2019 sammenliknet med de to foregående valgår. Denne inndelingen lar oss altså undersøke i hvor stor andel av sokn menighetsrådsvalget utgjorde et reelt valg. Med andre ord, der velgere hadde muligheten til å påvirke ikke bare rekkefølgen på kandidatene, men også hvem som ble valgt inn. Totalt ser vi at andelen har sunket med nærmere 22 prosentpoeng sammenliknet med 2015. I 2019 hadde kun 27,8 prosent av soknene flere kandidater enn antallet som skulle velges. Med andre ord hadde nærmere tre fjerdedeler (72,2 prosent) utilstrekkelig antall kandidater på listene til å gjøre menighetsrådsvalget til et reelt valg i 2019. Tilbakegangen i andel sokn med tilstrekkelige kandidater for å utgjøre et reelt valg har altså funnet sted i samtlige bispedømmer, men med noen variasjoner. Den største nedgangen var i Oslo, men dette må ses i sammenheng med at dette var det bispedømmet som hadde størst oppgang i perioden 2011–2015. Samtlige bispedømmer hadde færre sokn med overskytende kandidater i 2019 enn ved valgene i både 2015 og 2011.

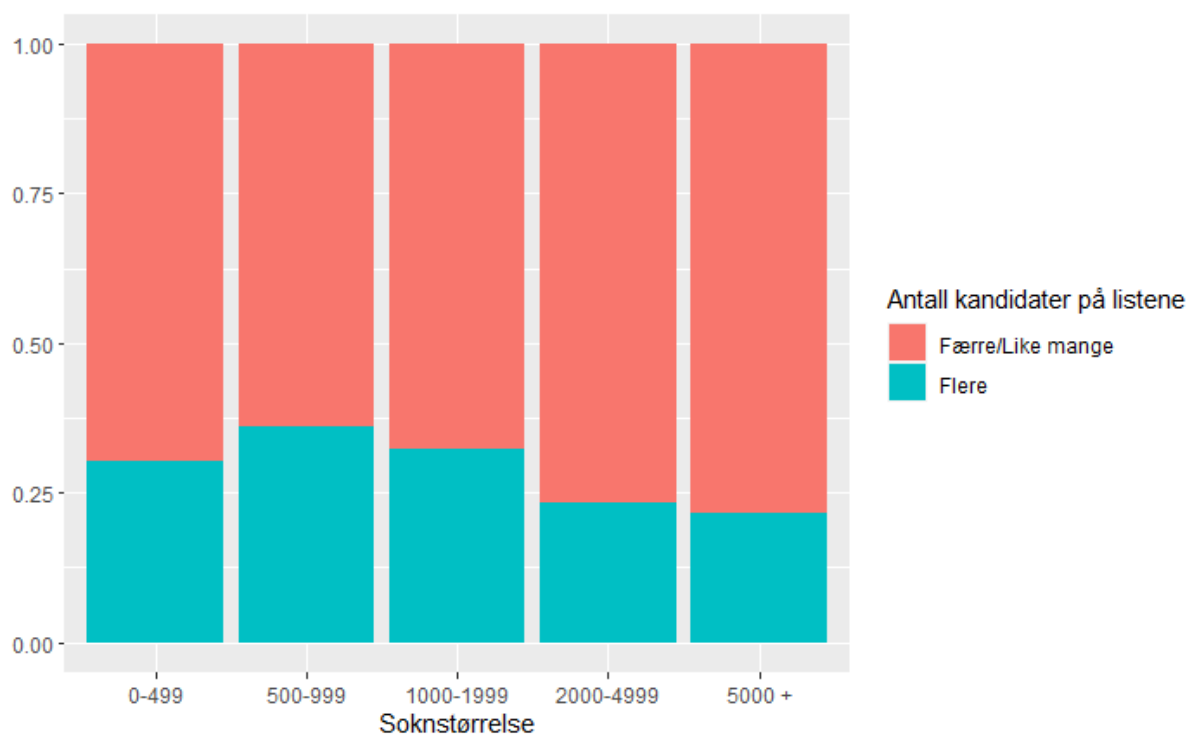
En tilbakegang i andel sokn med overskytende kandidater sammenliknet med menighetsrådsvalget i 2015 er kanskje til å forvente, men nedgangen sammenliknet med 2011 er mer overraskende og bekymringsverdig. Den største nedgangen i sokn med overskytende kandidater ser vi i Oslo og Hamar, på henholdsvis 46,8 og 43,7 prosentpoeng sammenliknet med valget i 2015. Ser man på Oslo, er tilbakegangen ikke overraskende; nivået i 2019 er tilbake til det samme som ved valget i 2011. Hamar, derimot, hadde en omtrent like stor andel sokn med overskytende kandidater i 2011 som i 2015. Nedgangen her er således ikke en tilbakegang til 2011-nivå, men en ny og drastisk utvikling. Ut ifra demokratiske kriterier til deltagelse (demokratiske dybde) og påvirkningskraft (demokratisk rekkevidde), kan dette være problematisk. Det at for få er villig til å stille på listene er et tegn på mindre demokratiske deltagelse og dybde, noe som igjen fører til at velgerne får mindre reell påvirkningskraft og at den demokratiske rekkevidden blir innskrenket.

Som det ble påpekt i KIFOs rapport fra 2015 (Holberg, Mortensen og Botvar 2015: 50), er det dessverre begrenset hva vi kan si om mulige årsaker til nedgangen med dette datagrunnlaget. Det er mulig at denne nedgangen henger sammen med vanskene med å velge inn yngre kandidater, som vi vil dokumentere nedenfor (4.2.3). Dette kan ha alvorlige konsekvenser for fremtidig rekruttering til

menighetsrådslistene: En underrepresentasjon av yngre medlemmer i dag, kan være indikativ på et fremtidig frafall av villige kandidater.

Det er mulig at størrelsen på sokn har noe å si for hvor vanskelig det er å rekruttere kandidater til å stille på listene til menighetsrådsvalget. Figur 2 viser andelen sokn med overskytende kandidater fordelt på fem kategorier av soknestørrelser. Blant de mellomstore soknene (med mellom 500 og 2000 stemmeberettigede) finner vi den største andelen med overskytende kandidater, mens de to laveste andelenene finner vi blant de største soknekategoriene. Med andre ord ser det ut til at det finnes en tendens til at større sokn har vanskeligere for å skaffe nok kandidater til menighetsrådene enn mindre sokn.

Figur 2. Andel sokn med overskytende kandidater etter soknestørrelse

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, soknestørrelse er basert på antall stemmeberettigede

4.2.3 Alders- og kjønnsfordeling blant kandidater og valgte medlemmer

Hva så med kjønns- og alderssammensetningen av kandidatene til menighetsrådsvalget i 2019 sammenliknet med foregående år? Regelverket for kirkevalgene inneholder en målsetning om at minst 20 prosent av kandidatene skal være under 30 år, og at det skal være minimum 40 prosent representasjon av begge kjønn ved listeforslag ved valg av menighetsråd (Kirkevalgreglene § 7-1 tredje ledd bokstav f). Ved foregående valg har sistnevnte målsetning i stor grad vært oppfylt, men det har vært vanskeligere å oppfylle målet om å få tilstrekkelig yngre representanter på valglisene. Det er viktig å være klar over at disse målsettingene gjelder for kandidater på listene, og utgjør ikke noen eksplisitt målsetning for de valgte medlemmene.

Tabell 3 nedenfor viser gjennomsnittsalderen for kandidater som stilte på listene til menighetsrådsvalget de siste fire valgårene.

Tabell 3. Gjennomsnittsalder for kandidater på lister til menighetsrådsvalget, 2009–2019.

Bispedømme	2009	2011	2015	2019
Oslo	51,2	51,6	52,8	54,2
Borg	53,4	53,2	55,1	55,5
Hamar	50,2	50,6	52,9	54,0
Tunsberg	52,6	53,2	53,9	55,8
Agder	51,4	52,6	54,1	55,6
Stavanger	49,5	49,7	50,6	52,9
Bjørgvin	50,1	50,7	51,7	53,9
Møre	50,5	51,2	52,5	55,2
Nidaros	50,8	51,3	52,9	54,5
Sør-Hålogaland	52,9	53,1	54,3	55,5
Nord-Hålogaland	51,8	51,7	53,5	55,9
Totalt	51,1	51,6	53,0	54,7

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet

Overordnet har gjennomsnittsalderen økt jevnt siden 2009, og denne utviklingen ser ut til å ha fortsatt ved valget i 2019. Det er også interessant å merke seg at økningen i gjennomsnittsalder finner sted omtrent likt i samtlige bispedømmer.

Tabell 4. Andel kandidater under 30 år på listene til menighetsrådsvalget, 2009–2019

Bispedømme	2009	2011	2015	2019
Oslo	9,7	8,9	7,8	4,5
Borg	4,5	5,1	4,7	5,5
Hamar	4,2	4,8	3,4	3,3
Tunsberg	3,7	4,3	5,1	3,0
Agder	5,5	4,4	4,5	4,0
Stavanger	6,1	7,1	6,8	5,6
Bjørgvin	4,9	5,3	5,7	4,6
Møre	4,6	4,3	4,2	4,1
Nidaros	5,7	4,5	5,0	4,3
Sør-Hålogaland	4,0	4,2	5,0	4,5
Nord-Hålogaland	6,2	5,4	5,6	4,8
Totalt	5,1	5,1	5,1	4,4

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent

Vi ser en lignende utvikling når vi ser på andelen kandidater under 30 år på listene til menighetsrådsvalget. Tabell 4 viser en utvikling som speiler økningen i gjennomsnittsalderen: Den totale andelen yngre kandidater har vært stabil på 5,1 prosent i perioden fra 2009 til 2015, men har for første gang sunket ved valget i 2019, med i overkant av et halvt prosentpoeng. Her har ikke nedgangen vært like jevn på tvers av bispedømmer som når vi ser på gjennomsnittsalderen. I Borg er for eksempel andelen yngre kandidater *høyere* enn registrert tidligere, mens den i Oslo har gått drastisk ned. Det er gjenstår altså en lang vei å gå før målet om 20 prosent representasjon av yngre kandidater på menighetsrådslistene er nådd, og ved valget i 2019 ser det ut til at denne veien har blitt enda lengre. Dette er problem siden det bryter med en målsetning i retningslinjene for kirkevalget. Og det kan også ses som et problem ut ifra et demokratiske krav til representasjon, nærmere bestemt kravet til «deskriptiv representasjon» som vi diskuterte i kapittel 2 og som vektlegger at ulike grupper, slik som unge i dette tilfellet, bør være godt nok representert ved et valg.

Vi skal nå se på kandidatene som faktisk ble valgt. Med andre ord: hva ble den «reelle» andelen unge ved menighetsrådene?

Tabell 5. Andel valgte leke under 30 år til menighetsrådene, 2015 og 2019

Bispedømme	Faste medlemmer		Varamedlemmer	
	2015	2019	2015	2019
Oslo	11,5	10,6	1,8	2,0
Borg	7,2	6,8	1,5	4,6
Hamar	3,0	2,7	4,0	3,6
Tunsberg	6,7	3,0	3,3	3,0
Agder og Telemark	5,1	4,2	2,8	4,0
Stavanger	7,8	7,0	6,4	5,7
Bjørgvin	6,0	5,3	4,8	4,7
Møre	4,1	3,0	3,5	5,0
Nidaros	5,5	5,1	4,1	4,2
Sør-Hålogaland	4,8	3,9	5,3	5,4
Nord-Hålogaland	5,8	4,3	5,2	5,4
Totalt	5,8	4,9	3,9	4,3

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent

Tabell 5 viser andelen faste og varamedlemmer under 30 i hvert bispedømme for 2019, sammenliknet med valget i 2015. Det er noe variasjon mellom bispedømmene, hvor Hamar og Oslo representerer ytterpunkter for faste medlemmer: I Hamar var i underkant av 3 prosent av de fastemedlemmene under 30 år gamle, mens i Oslo er andelen om lag 10 prosent. Sammenliknet med valget i 2015 ser vi en negativ utvikling i alle bispedømmer, men alt i alt er nivåene relativt like. Det er vanskelig å komme med en god forklaring på denne utviklingen. I utgangspunktet bør man forvente en del usystematisk variasjon fra år til år, men det er slående at nedgangen har funnet sted i omtrent alle bispedømmer med relativt få unntak. Overordnet er andelen unge blant de faste medlemmene omlag 1 prosentpoeng lavere enn i 2015, mens den er 0,5 prosentpoeng høyere blant varamedlemmene. Dette er relativt små forskjeller, og vi kan dermed si at andelen yngre valgte har holdt seg mer eller mindre stabil, på et lavt nivå.

Ved bispedømmerådvalget er bildet noe annerledes. I motsetning til målsettingen for lister ved menighetsrådvalget, ble det her stilt *krav* om at alle listene som ble fremlagt til bispedømmerådvalget skulle ha minst 20 prosent kandidater under 30 år. Dette kravet ble oppfylt av alle listene, med unntak av Nominasjonskomiteens lister i Nord-Hålogaland og Bjørgvin. Derfor konsentrerer vi oss heller om aldersfordelingen blant de som faktisk ble valgt inn til bispedømmerådene, for på den måten å se hvordan kravet til aldersfordeling utspiller seg i praksis. Tabell 6 nedenfor viser fordelingen av unge kandidater (definert som under 30 år på valgdagen) blant de leke valgte til hvert bispedømmeråd.

Tabell 6. Andel valgte leke medlemmer under 30 år ved bispedømmerådsvalget

Bispedømme	Faste medlemmer	Varamedlemmer
Oslo	14,2 (1)	50 (5)
Borg	28,6 (2)	30 (3)
Hamar	0 (0)	20 (2)
Tunsberg	28,2 (2)	10 (1)
Agder og Telemark	42,8 (3)	20 (2)
Stavanger	14,2 (1)	30 (3)
Bjørgvin	14,2 (1)	50 (5)
Møre	0 (0)	40 (4)
Nidaros	28,6 (2)	20 (2)
Sør-Hålogaland	28,6 (2)	0 (0)
Nord-Hålogaland	0 (0)	50 (5)
Totalt	18 (14)	29,1 (32)

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent, antall medlemmer i parentes.

I alt er altså i underkant av 20 prosent av de faste leke medlemmene i bispedømmerådene under 30 år, og omlag 30 prosent av varamedlemmene. Dette er langt høyere enn ved menighetsrådene, og er nær ved å speile aldersfordelingen i befolkningen. I tillegg er det verdt å merke seg at sperregrensene for personstemmer, som vi skal diskutere i delkapittel 4.4.3, ser ut til å i større grad ha rammet yngre kandidater ved bispedømmerådsvalget: Uten sperregrensa for nominasjonskomiteens liste ville andelen yngre kandidater vært litt høyere (totalt 17 faste medlemmer, altså 22 prosent).

Kjønnsfordeling blant kandidater og valgte medlemmer

Historisk sett har altså kravet om minimum 40 prosent representasjon av begge kjønn ved listene til menighetsrådsvalget vært oppfylt. Dette er også i stor grad tilfellet i 2019 som vi ser av Tabell 7. Tabellen viser andelen menn på listene til menighetsrådsvalget de fire siste valgårene: I alle bispedømmer med unntak av to (Tunsberg og Sør-Hålogaland) er kjønnsbalansen tilfredsstillende i forhold til kravet om minimum 40 prosent representasjon. I Sør-Hålogaland har det vært et vedvarende problem å sikre et tilstrekkelig antall mannlige kandidater på listene.

Tabell 7. Andel menn på listene til menighetsrådsvalget, 2009–2019

Bispedømme	2009	2011	2015	2019
Oslo	44,7	45,3	47,1	44,7
Borg	39,1	40,5	40,7	41,3
Hamar	42,7	42,1	39,6	40,0
Tunsberg	37,7	39,4	40,0	38,2
Agder og Telemark	41,1	40,0	41,7	41,5
Stavanger	45,4	45,1	46,6	44,0
Bjørgvin	40,0	41,4	40,2	40,7
Møre	39,9	40,7	40,5	40,3
Nidaros	40,7	42,3	41,2	40,4
Sør-Hålogaland	35,0	37,1	35,6	36,9
Nord-Hålogaland	40,5	41,4	42,0	40,4
Gjennomsnitt	40,5	41,3	41,0	40,6

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent

Tabell 8 nedenfor viser kjønnsfordelingen blant de valgte medlemmene til menighetsrådet i hvert bispedømme. I likhet med kjønnsfordelingen blant kandidatene på listene, er representasjonen av begge kjønn tilfredsstillende også blant de valgte medlemmene. I de fleste bispedømmer er den totale andelen menn blant de valgte til menighetsrådene mellom 40 og 60 prosent. Den laveste andelen menn finner vi i Sør-Hålogaland: Blant varamedlemmer er andelen menn 33 prosent, mens den er noe høyere – 37,7 prosent – for faste medlemmer. Totalt er andelen menn blant de valgte litt over 35 prosent i Sør-Hålogaland, altså noe lavere enn andelen menn som stilte på listene (36,9 prosent).

Tabell 8. Kjønnsbalanse blant valgte medlemmer til menighetsrådene per bispedømme

Bispedømme	Andel mannlige varamedlemmer	Andel mannlige faste medlemmer
Agder og Telemark	41,1	41,9
Bjørgvin	43,0	38,7
Borg	40,0	41,2
Hamar	42,3	37,8
Møre	41,9	39,9
Nidaros	35,8	43,2
Nord-Hålogaland	38,7	40,9
Oslo	45,6	43,7
Sør-Hålogaland	33,0	37,7
Stavanger	39,1	48,3
Tunsberg	39,0	36,7

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent

Det ser altså ut til at det gjenstår en del for å sikre representasjon av yngre i menighetsrådene, men at kjønnsbalansen er mer tilfredsstillende, med noen unntak.

4.3 VALGDELTAKESEN I 2019

4.3.1 Introduksjon

Som vi har diskutert i kapittel 2, kan valgoppslutning sees på som én av to dimensjoner av *breddekriteriet* for demokratiske institusjoner, i tillegg til den kvalitative dimensjonen av meningsrepresentasjon. Dette kriteriet sier at demokratisk legitimitet er avhengig av at mange nok stemmer ved valg. Men det finnes ikke noe objektivt svar på nøyaktig hvor mange prosent som må stemme for at valget skal være legitimt. Her går det også et skille mellom kravene til et organisasjonsdemokrati og et politisk demokrati, der nivåkravene til politisk legitimitet typisk er høyere enn i det første. Som vi har diskutert tidligere, kan kirkedemokratiet betraktes som i en form for mellomposisjon mellom disse to demokratimodellene. Videre bør det nevnes at det var et krav i statskirkeforliket at kirkevalg måtte bli mer demokratiske, og her var økt valgdeltakelse et viktig mål. I tidligere KIFO-rapporter om kirkevalgene, har man langt på vei konkludert med at kravet til økt valgdeltakelse i forbindelse med statskirkeforliket har vært innfridd (Schmidt 2011; Holberg, Mortensen og Botvar 2015).

Ved studier av oppslutning rundt politiske valg, sammenlikner man derfor gjerne på tvers av tid og land (f.eks. Siaroff og Merer 2002). Vi vil derfor sammenligne på tvers av tid ved å se på tidligere kirkevalg i Norge. Dessverre har vi ikke noen mulighet til å sammenligne *direkte* på tvers av land. Man kan sammenlikne oppslutningen ved de siste kirkevalgene i for eksempel Sverige³ eller Finland⁴, men valgordningene er såpass ulike at det er usikkert om en direkte sammenlikning av oppslutning er meningsfylt (til tross for at enkelte har hevdet at det kirkepolitiske landskapet i Norge beveger seg i retning av Sveriges kirkepolitiske partier). Vi vil derfor i dette kapitlet konsentrere oss om å undersøke utviklingen fra de foregående valgene i Norge og forskjeller på tvers av bispedømmer og sokn.

Oppslutningen rundt valget i 2015 var som diskutert svært høy sammenliknet med foregående valg, noe som sannsynligvis skyldes engasjementet rundt det som var valgets store stridsspørsmål: spørsmålet om hvorvidt kirken skulle åpne for likekjønnet vigsel. Derfor blir altså naturlig å forvente en noe lavere deltakelse ved valget i 2019, men spørsmålet blir som i forrige underkapittel: Har engasjementet rundt 2015-valget ført til en varig økning i deltakelse, eller har deltakelsen gått tilbake til nivåene de foregående årene? Samtidig er det minst to andre endringer sammenliknet med 2015 som kan tenkes å virke positivt inn på valgdeltakelsen. For det første finnes det nå flere alternativer ved bispedømmerådsvalget i form av listene fra Bønnelista. Dette kan i seg selv vekke engasjement og øke oppslutning. For det andre er valgordningen ved bispedømmerådsvalget forenklet. Ved tidligere valg varierte ordningen fra bispedømme til bispedømme. Noen bispedømmer hadde indirekte valg av enten et mindretall eller et flertall av bispedømmerådenes leke medlemmer mens andre hadde rene direkte listevalg. Ved valget i 2019 var det rene direkte listevalg i alle bispedømmene.

³ Her var oppslutningen ved Kyrkovalet i 2017 var den høyeste på 67 år, med 19 prosent (Svenska kyrkan, 2017).

⁴ Her var oppslutningen ved Menighetsvalget i 2018 på 14,4 prosent (Suomen Evankelis-Luterilainen Kirkko, 2018).

Tabell 9. Oppslutning ved menighetsrådsvalg

Bispedømme	2009	2011	2015	2019
Agder og Telemark	13,5	14,3	16,2	13,4 (- 2,8)
Bjørgvin	13,1	13,9	15,1	10,9 (- 4,2)
Borg	10,9	10,9	14	10,8 (- 3,2)
Hamar	16,6	17,4	19,7	15,7 (- 4,0)
Møre	16,8	17,5	18,8	14,1 (- 4,7)
Nidaros	13,4	14,3	15,9	11,7 (- 4,2)
Nord-Hålogaland	18,3	17,2	18,3	14,7 (- 3,6)
Oslo	8,3	8,1	13,1	8,4 (- 4,7)
Sør-Hålogaland	15,5	15,5	15,6	12,4 (- 3,2)
Stavanger	12,8	13,1	15,3	11,5 (- 3,8)
Tunsberg	12,5	12,8	15,1	11,4 (- 3,7)
Totalt	13,1	13,5	15,7	11,8 (- 3,9)

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent, endring fra 2015 i parentes

Tabell 10: Oppslutning ved bispedømmerådsvalg

Bispedømme	2009	2011	2015	2019
Agder og Telemark	10,6	11,8	15,9	12,6 (- 3,3)
Bjørgvin	10,6	11,1	13,8	9,4 (- 4,4)
Borg	8,4	8,9	14	9,9 (- 4,1)
Hamar	11,5	12,8	17,6	12,8 (- 4,8)
Møre	12,2	13,2	17,2	12,6 (- 4,6)
Nidaros	9,8	10,5	14,6	9,5 (- 5,1)
Nord-Hålogaland	13,0	12,3	16,1	12,1 (- 4,0)
Oslo	7,9	7,4	15,7	9,0 (- 6,7)
Sør-Hålogaland	9,5	11,4	13,2	9,7 (- 3,5)
Stavanger	11,4	11,4	14,7	10,8 (- 3,9)
Tunsberg	9,3	9,5	14,8	10,3 (- 4,5)
Totalt	10,0	10,6	15,1	10,8 (- 4,3)

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent, endring fra 2015 i parentes

Tabell 9 og Tabell 10 viser oppslutningen ved de fire siste kirkevalgene fordelt på bispedømme, for både menighetsrådsvalg og bispedømmerådsvalg. Det overordnede bildet er litt ulikt for de to valgene.

Tabell 9 viser oss at ved menighetsrådsvalget var den totale oppslutningen den laveste den har vært de siste fire valgene. Tabell 10 viser at ved bispedømmerådsvalget har det vært en substansiell nedgang i oppslutning siden valget i 2015, men oppslutningen er fortsatt så vidt høyere enn ved valgene i 2011 og 2009.

Generelt kan man merke seg at oppslutningen ved bispedømmerådsvalget har vært lavere enn ved menighetsrådsvalget de siste fire valgårene. Denne forskjellen består også ved valgene i 2019, men er mindre enn ved valgene i 2009 og 2011. En mulig forklaring på dette, er at kampvalget i 2015 naturlig nok hadde større innvirkning på bispedømmerådsvalget relativt til menighetsrådsvalget, og at denne effekten på økt valgdeltakelse til en viss grad har vedvart.

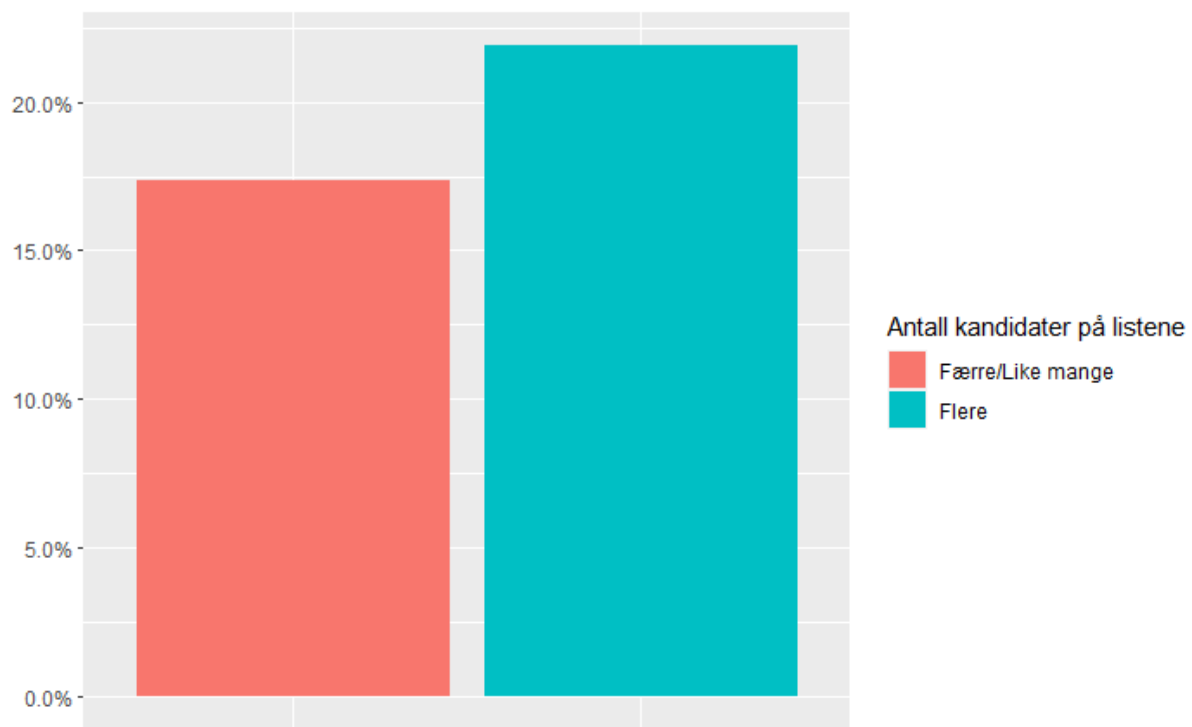
Ved menighetsrådet har nedgangen i valgdeltakelse funnet sted i alle bispedømmer, og kan beskrives som relativt jevn på tvers av bispedømmer: Den største nedgangen finner vi i Oslo og Møre (4,7 prosentpoeng nedgang), og den minste i Borg og Sør-Hålogaland (3,2 prosentpoeng nedgang). I tillegg har samtlige bispedømmer den laveste oppslutningen ved menighetsrådsvalget registrert de siste fire valgårene, med unntak av Oslo, som hadde lavere oppslutning både i 2009 og 2011. Ved bispedømmerrådsvalget er det noe større variasjon i hvor stor nedgangen fra 2015 har vært: Fra Oslo (6,7 prosentpoeng nedgang), til Agder og Telemark (3,3 prosentpoeng nedgang). De fleste bispedømmer har gått tilbake til en oppslutning på 2011-nivå, og den totale oppslutningen er på omtrent samme nivå som ved valget i 2011 (0,2 prosentpoeng høyere).

Tilbakegangen i valgdeltakelse ved bispedømmerrådsvalget er som forventet, ettersom man kan anta at deltakelsen ved valget i 2015 var eksepsjonelt høy: På grunn av den mye omtalte stridssaken om likekjønnet vigsel, kan vi regne med at deltakelsen – særlig fra medlemmer av kirken som ikke ellers engasjerer seg i kirkevalgene – var særlig høy. Derfor kunne vi kanskje forvente tilbakegangen. Samtidig kan det se ut som at noe av engasjementet skapt ved 2015-valget kan ha vedvart, ved at oppslutningen fortsatt var noe høyere i 2019 enn i 2011. Vi vil først se nærmere på mulige forklaringer på nedgangen i oppslutning rundt menighetsrådsvalget.

4.3.2 Påvirker mangelen på reelle valgalternativer oppslutningen ved menighetsrådsvalget?

Nedgangen i valgdeltakelse ved menighetsrådsvalget er vanskeligere å forklare, men kanskje skyldes den delvis den rekordstore mangelen på overskytende kandidater på listene. Er det slik at mangelen på overskytende kandidater påvirker valgdeltakelsen? Det kan tenkes at velgere oppfatter det som mindre nødvendig å stemme ved menighetsrådsvalget dersom de kun har mulighet til å påvirke rekkefølgen på kandidatene og ikke hvem som faktisk blir valgt.

Figur 3. Oppslutning ved menighetsrådsvalget etter overskytende kandidater

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet

Figur 3 viser gjennomsnittlig oppslutning ved menighetsrådsvalget når vi fordeler sokn i to kategorier: de hvor det stilte overskytende kandidater på listene, og de hvor det enten stilte for få eller like mange kandidater som nødvendig. Tabell 21 i vedlegget viser to lineære regresjonsmodeller, hvor vi undersøker denne sammenhengen statistisk. Disse modellene viser at det er en statistisk signifikant sammenheng mellom hvorvidt et sokn har overskytende kandidater og valgdeltakelsen ved menighetsrådsvalget: I gjennomsnitt har sokn med overskytende kandidater 5 prosentpoeng høyere oppslutning sammenliknet med sokn som kun hadde like mange eller færre kandidater enn nødvendig (modell 1, Tabell 21). Denne sammenhengen består også når vi kontrollerer for størrelsen på sokn (modell 2, Tabell 21).

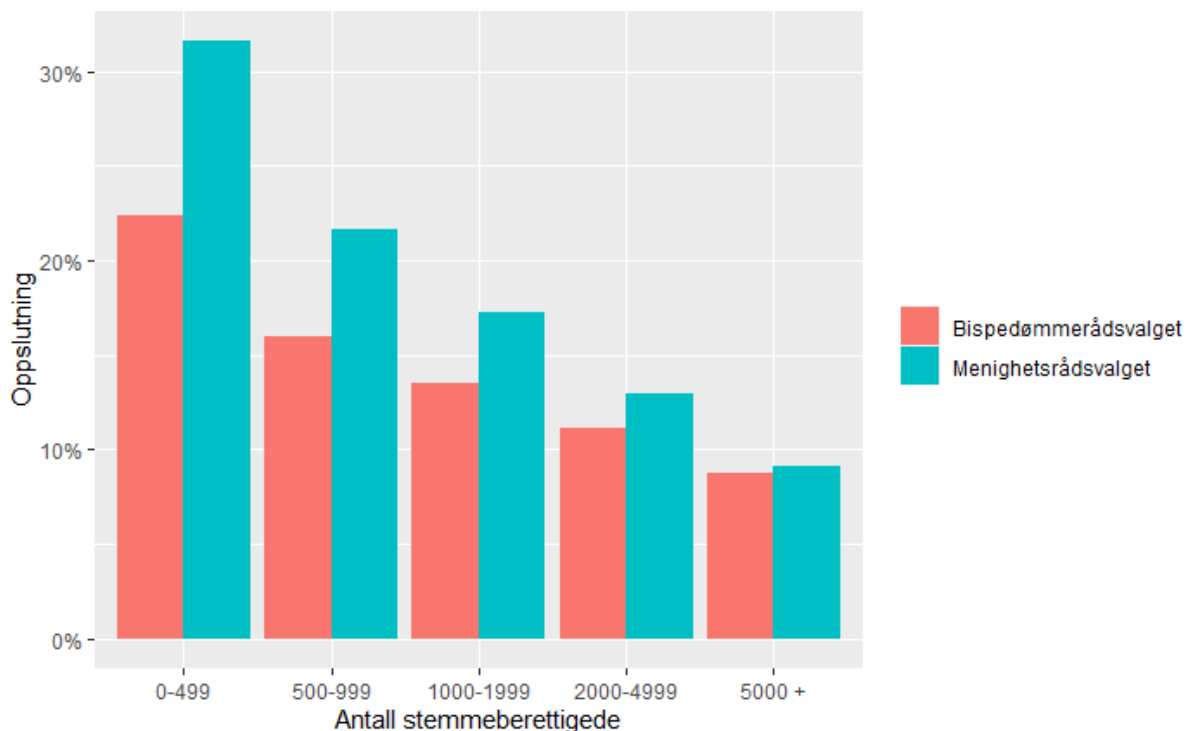
Nedgangen i oppslutningen rundt menighetsrådsvalget kan derfor være relatert til de tilsynelatende vanskene med å skaffe tilstrekkelige antall kandidater til å stille. Vi vil likevel være forsiktige med å antyde noen årsakssammenheng: Nedgangen i oppslutning og vanskelighetene med å få kandidater til å stille, kan isteden ha en annen felles forklaring, for eksempel et generelt lavere engasjement. Det er på den andre siden også mulig at det ikke er snakk om et manglende engasjement, men heller at det skyldes en generell tilfredshet med tingenes tilstand: I diskusjonen om Hegstads (1996) arbeider i kapittel 2, pekte vi på denne muligheten. Så lenge det ikke foreligger noen åpenbar trussel mot situasjonen som den er, kan det hende at manglende stemmegiving er et uttrykk for en oppfatning av at de som stiller er ansvarlige «voktere». Med andre ord kan menighetsrådsvalget i de soknene hvor det ikke stiller overskytende kandidater, bli en form for «fredsvalg»: I Danmark var frem til menighetsrådsvalget i 2020 ordningen slik at avstemning i menigheten faktisk falt bort, dersom det ikke leveres konkurrerende lister (se Saglie og Seggaard 2011). Det er også mulig å se tilbakegangen i oppslutning som et uttrykk for et mer tilbaketrukket kirkelig engasjement generelt, som diskutert i kapittel 2. Denne typen *vikarierende religiøsitet* (Davie 2007; Bruce og Voas 2010), hvor et mindretall ivaretar religiøse funksjoner på vegne av majoriteten, trenger ikke tolkes som manglende interesser

for kirken generelt. Dette underbygges av at vi i Velgerundersøkelsen, som vi vil komme tilbake til i senere kapitler, finner at en utbredt oppgitt grunn for *ikke* å stemme ved kirkevalget er at man ønsker å overlate avgjørelser til de mer engasjerte kirkebrukerne. Til slutt er det verdt å påpeke at selv om oppslutningen rundt menighetsrådsvalget riktignok er noe lavere enn ved de tre foregående valgårene, er den mer sammenliknbar med de to valgene før rekordvalget i 2015.

4.3.3 Valgoppslutning og soknestørrelse

Ved tidligere kirkevalg har man observert en sterk sammenheng mellom størrelsen på et gitt sokn, og valgdeltakelsen i soknet (Holberg, Mortensen og Botvar 2016: 54). Denne sammenhengen ser vi også ved valget i 2019: Figur 4 viser oppslutningen ved bispedømme- og menighetsrådsvalgene etter antall stemmeberettigede i soknet.

Figur 4. Valgoppslutning etter soknestørrelse

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet

Her finner vi et liknende mønster som tidligere: Jo flere stemmeberettigede et sokn har, jo lavere er oppslutningen i gjennomsnitt. Denne sammenhengen gjelder for både oppslutning til bispedømmerådsvalget og til menighetsrådsvalget, selv om sammenhengen er noe sterkere for menighetsrådsvalget. Dette støtter muligens en tolkning som først ble fremmet i KIFO-rapporten etter valget i 2011: Kirken i små sokn har en sammenbindende funksjon i lokalsamfunnet, i tillegg til at det i små sokn er lettere å ha kjennskap til kandidatene til menighetsrådsvalget (Schmidt 2011: 115). Disse faktorene gjelder i mindre grad for bispedømmerådsvalget (der de færreste vil kjenne noen av navnene personlig), som altså kan forklare hvorfor sammenhengen mellom soknestørrelse og valgoppslutning er mindre tydelig her.

Til nå har vi sett på oppslutning rundt de to valgene sett i forhold til tidligere år, på tvers av bispedømmer, og i sammenheng med størrelser på sokn. Det er i denne sammenhengen verd å merke

seg at de ulike bispedømmene varierer når det kommer til sammensetning av sokn av ulik størrelse. Tabell 11 viser denne variasjonen.

Tabell 11. Andel sokn av ulik størrelse etter bispedømme

Bispedømme	0–499	500–999	1000–1999	2000–4999	5000 +	Totalt
Agder og Telemark	14,5 (16)	18,2 (20)	21,8 (24)	31,8 (35)	13,6 (15)	100 (110)
Bjørgvin	33,9 (61)	17,2 (31)	16,1 (29)	20,0 (36)	12,8 (23)	100 (180)
Borg	9,2 (10)	11,0 (12)	16,5 (18)	34,9 (38)	28,4 (31)	100 (109)
Hamar	36,5 (61)	17,4 (29)	16,8 (28)	23,4 (39)	6,0 (10)	100 (167)
Møre	31,6 (30)	16,8 (16)	25,3 (24)	17,9 (17)	8,4 (8)	100 (95)
Nidaros	21,0 (26)	18,5 (23)	19,4 (24)	26,6 (33)	14,5 (18)	100 (124)
Nord-Hålogaland	7,9 (5)	30,2 (19)	20,6 (13)	27,0 (17)	14,3 (9)	100 (63)
Oslo	12,1 (8)	1,5 (1)	4,5 (3)	15,2 (10)	66,7 (44)	100 (66)
Sør-Hålogaland	23,2 (19)	24,4 (20)	25,6 (21)	13,4 (11)	13,4 (11)	100 (82)
Stavanger	14,4 (13)	13,3 (12)	16,7 (15)	35,6 (32)	20,0 (18)	100 (90)
Tunsberg	15,4 (16)	15,4 (16)	19,2 (20)	28,8 (30)	21,2 (22)	100 (104)

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent, antall i parentes

Oslo og Borg, som er blant bispedømmene med gjennomgående lavest valgdeltakelse i både bispedømme- og menighetsrådsvalg, har også en overvekt av store sokn. På den andre siden har Bjørgvin, Hamar og Møre den største andelen små sokn med færre enn 500 stemmeberettigede. Hamar og Møre er også karakterisert av høy oppslutning både ved bispedømme- og menighetsrådsvalg, mens Bjørgvin, som hadde relativ lav oppslutning ved begge valg, bryter med mønstret. Med andre ord er sammenhengen mellom soknestørrelse og oppslutning med på å forklare variasjonen i oppslutning på tvers av bispedømmer, men ikke fullstendig.

4.3.4 Har valglokalenes plassering en betydning for oppslutning?

Til slutt ser vi på hvordan de rent praktiske valgordningene kan ha påvirket oppslutningen til valget. Det er grunn til å tro at den økte oppslutningen ved valget i 2015 ikke bare skyldes et generelt økt engasjement, men også at kirkevalgene i større grad ble avholdt i umiddelbar nærhet – ikke bare samtidig – som kommunevalget. Ved kirkeforliket i 2008 ble det bestemt at kirkelige valg skulle avholdes samtidig med, og *om mulig* i umiddelbar nærhet til, allmenne politiske valg med den eksplisitte hensikt å øke valgoppslutningen som en del av demokratiseringsprosessen. Etter lovendring i 2013 het det at valgene *skal* foregå samtidig og i umiddelbar nærhet. I de to foregående valgårene, 2009 og 2011, hadde altså menighetene større mulighet til å selv bestemme hvor valglokalene skulle plasseres. Dette kan være kritisk for deltakelsen til de som ellers ikke er særlig knyttet til kirken, og ikke nødvendigvis ville oppsøkt valglokalene til kirkevalgene hvis disse ikke sammenfalt med et øvrig politisk valg. Våren 2019 kom lovproposisjonen om ny lov om trossamfunn (proposisjon 130 L), hvor det igjen åpnes for at kirkevalgene *kan*, og ikke *skal*, samlokaliseres med de offentlige valgene. Det er dermed Kirkemøtet som videre skal avgjøre dette spørsmålet. Derfor er det interessant å undersøke hvorvidt tallene fra kirkevalget 2019 gir en pekepinn på den mulige effekten av endringer i denne ordningen. Det er viktig å bemerke at vi kun har variasjon i graden av samlokalisering, og derfor ikke mulighet til å undersøke en mulig effekt av å arrangere valgene på ulikt *tidspunkt*. Det er overveiende stor sannsynlighet for at en eventuell positiv effekt av å samlokalisere valgene er avhengig av at de faktisk avholdes samtidig, men dette har vi altså ikke mulighet til å undersøke statistisk.

Er det signifikante forskjeller i valgdeltakelsen mellom sokn som hadde valgurnene plassert i samme rom som urnene til kommunevalget, sammenliknet med de som avholdt valget i separate rom eller andre bygninger?

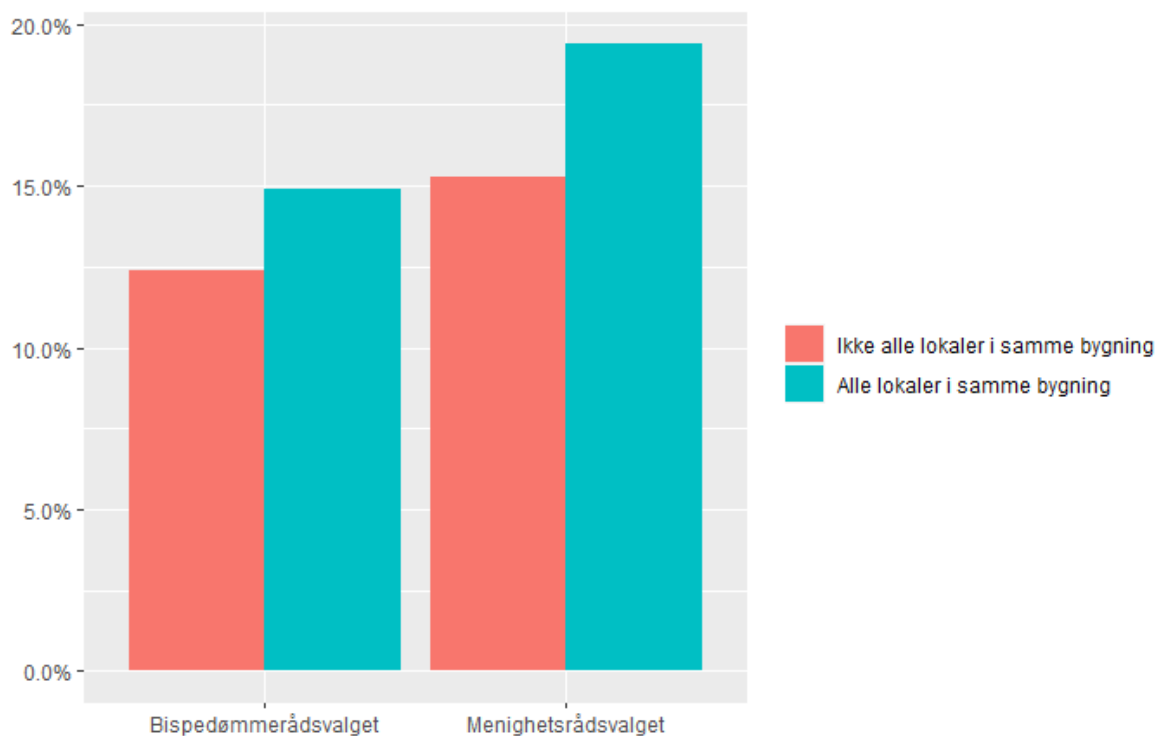
Tabell 12. Gjennomsnittlig andel valglokaler i samme bygning, samme rom, eller i kirken/annen bygning for hvert sokn, fordelt etter bispedømme

Bispedømme	Samme bygning	Samme rom	I kirken eller annen bygning
Agder og Telemark	83,3	6,6	16,7
Bjørgvin	90,2	3,4	9,8
Borg	91,9	3,5	8,1
Hamar	94,1	5,8	5,9
Møre	92,9	5,4	7,1
Nidaros	88,6	8,2	11,4
Nord-Hålogaland	89,3	13,3	10,7
Oslo	74,2	3,0	25,8
Sør-Hålogaland	99,4	14,8	6,0
Stavanger	88,0	4,4	12,0
Tunsberg	89,1	2,4	10,9
Totalt	89,7	5,8	10,3

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent

Tabell 12 viser de gjennomsnittlige fordelingene av plassering av valglokaler. Totalt hadde et gjennomsnittlig sokn 89,7 prosent av sine valglokaler i samme bygning som kommunevalget i 2019, og 5,8 prosent i samme rom. Her finner vi også en god del variasjon på tvers av bispedømmer: I Sør-Hålogaland hadde et gjennomsnittlig sokn nesten alle sine valglokaler plassert i samme bygning som valglokalene til kommunevalget og nesten 15 prosent i samme rom. I Oslo, på den andre siden, hadde gjennomsnittssoknet bare i underkant av 75 prosent valglokaler i samme bygning, og bare 3 prosent i samme rom.

Figur 5. Oppslutning ved kirkevalgene etter plassering av valglokaler.

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet

Figur 5 viser oppslutningen ved de to valgene basert på hvorvidt soknene hadde alle valglokalene i samme bygning som de politiske valgene, eller om de hadde ett eller flere valglokaler i andre bygninger eller i kirken.⁵ Her kan vi se en substansiell forskjell ved begge valg. Særlig er forskjellen stor ved menighetsrådsvalet: I de soknene hvor alle valglokalene var plassert i enten samme bygning eller samme rom som de politiske valgene, er valgoppslutningen nesten 5 prosentpoeng høyere i gjennomsnitt. Det er mulig at denne sammenhengen er større for menighetsrådsvalet, da det primært har blitt oppfattet som et internt valg for menigheten. Dersom valget foregår i eget lokale, kan denne oppfattelsen muligens forsterkes, og slik sett ha en større innvirkning på deltakelsen enn ved bispedømmerådsvalgene.

Samtidig er det viktig å være klar over at andre faktorer – som størrelse på sokn – kan samvariere med disse ordningene. Med andre ord: Det kan hende at sammenhengen vi ser i Figur 5 egentlig skyldes at små sokn i større grad har plassert valglokalene sine i samme bygning som de øvrige valgene, og at små sokn – som vi vet fra tidligere analyser - generelt har høyere oppslutning. For å skille disse sammenhengene fra hverandre, kontrollerer vi for andre relevante faktorer i den videre analysen. Tabell 22 i vedlegget viser resultater fra fire par ulike lineære regresjonsmodeller, hvor den avhengige variabelen er oppslutning ved de to valgene. En noe teknisk oppsummering av hovedfunnene blir som følger: For det første finner vi en positiv sammenheng mellom det totale antallet valglokaler, kontrollert for soknestørrelse, og oppslutning til begge valg (modell 1 og 5, Tabell 22). Denne effekten er størst ved menighetsrådsvalet. Videre finner vi at den positive effekten av andelen valglokaler i

⁵ Som vist i Tabell 12, har vi også informasjon om hvorvidt valgene ble avholdt i samme rom: For enkelhets skyld skiller vi her bare på bygning da dette viser seg å være mest utslagsgivende for oppslutningen.

samme bygning består når vi kontrollerer for det totale antallet valglokaler og for størrelsen på soknet, og at effekten er marginalt større for menighetsrådsvalget (modell 2 og 6, Tabell 22).

Denne statistiske analysen viser at den fysiske plasseringen til valglokalene sannsynligvis har substansiell betydning for oppslutning rundt valgene, selv om vi tar i betraktning størrelsen til soknet og det totale antallet valglokaler. Det er imidlertid andre hensyn en kun oppslutning som er relevante for hvor valglokalene ved kirkevalget skal plasseres. KIFOs rapport etter valget i 2015 (Holberg, Mortensen og Botvar 2016: 52) påpekte at det fra både kirkelig og ikke-kirkelig hold ble reist argumenter for å flytte kirkevalgene tilbake til kirkehuset. Denne diskusjonen har fortsatt etter kirkevalget 2019. I hovedsak dreier argumentene fra kirkelig hold seg om å tydelig markere skillet mellom kirke og stat og å signalisere kirkelig autonomi. Fra ikke-kirkelig hold har argumentene dreiet seg om at kirkevalgets fysiske plassering i samme rom som de politiske valgene virker forstyrrende. Samtidig har representanter fra Human-Etisk Forbund argumentert for at det er urimelig at ett bestemt trossamfunn skal særbehandles med å få lagt sine valg sammen med politiske valg (se f.eks. Enger 2020).

Prinsipielt har det også blitt argumentert for at økt oppslutning ikke bør være et mål i seg selv. Spørsmålet om *hvilken type* oppslutning man oppnår ved å avholde valgene parallelt er et kirkepolitisk spørsmål: Karl Øyvind Jordell, Professor emeritus ved Universitetet i Oslo, har for eksempel argumentert med at å flytte valgene tilbake til kirkebyggene vil gi konservative mer makt (Jordell 2020). Samtidig som representanter for Åpen folkekirke har tatt til orde for parallelle valg for å sikre økt oppslutning og å styrke kirkedemokratiet, har representanter for Bønnelista argumentert for det motsatte, hvor bekymringen ser ut til å være at økt deltakelse fra mindre aktive kirkegjengere vil svekke kirkens autonomi og bekjennelsesprofil. I kapittel 2 diskuterte vi fire idealtypiske kirkegjengere. I denne sammenheng kan vi si at Åpen folkekirke argumenterer for økt deltakelse blant de «ritualkristne», hvor bare kirkemedlemskap skal være grunnlaget for deltakelse i det kirkelige demokratiet. Bønnelista representerer på sin side de «omvendelseskristne», og vil være kritiske til at ikke-bekjennende kristne skal bestemme over kirken, og at kirkevalg på eget sted og egen tid skaper en riktig seleksjon. Det kan virke som at det ligger ulike demokratiidealer til grunn for disse vurderingene: Bønnelista står her for et organisasjonsdemokrati, mens Åpen folkekirke forstår kirken mer i retning av en politisk demokratimodell.

Det er utenfor vårt mandat for denne rapporten å vurdere disse hensynene opp mot hverandre, men vi ser altså en merkbar effekt av kirkevalgets fysiske plassering på valgoppslutningen: Basert på tallene fra kirkevalget i 2019, kunne vi forventet en økning i deltakelse på mellom 2,5 og 5 prosentpoeng, dersom valget i alle sokn ble avholdt i samme bygning som kommunevalget. I KIFOs Velgerundersøkelse spurte vi ikke direkte om viktigheten av valglokalenes plassering, men 81 prosent av de som stemte ved kirkevalget anså det som «viktig» eller «svært viktig» at kirkevalget foregikk samtidig som kommunevalget. Det er mulig å argumentere for og mot at kirkevalget skal legges til samme tid og sted som det politiske valget. Dette er en debatt vi ikke tar stilling til. Men det er en viktig del av demokratireformen å sikre relativ høy valgoppslutning og dette er også generelt demokratisk krav, det vi har beskrevet som demokratisk deltagelsesdybde, nemlig at mange nok stemmer ved et valg. Ut ifra et slikt perspektiv kan det være et problem hvis man legger kirkevalget til et annet tid og sted, siden dette mest sannsynlig vil føre til lavere valgoppslutning. Med henblikk på at valgdeltakelsen var lavere i 2019 enn i 2015, er dette en høyst aktuell utfordring.

4.3.5 Informasjonstiltak og valgoppslutning

For å videre undersøke hvilke faktorer som er relevante for å forklare forskjeller i valgdeltakelse på tvers av bispedømmer og sokn, vil vi se nærmere på de ulike informasjonstiltakene som ble benyttet i forkant av valget. Uttrekkene fra valgmodulen inneholder informasjon for hvert sokn om hvilke informasjonstiltak som ble iverksatt. Det er her altså snakk om lokale informasjonstiltak på soknivå, og dette inkluderer ikke informasjonstiltak gjennomført regionalt og nasjonalt. I de neste analysene vil vi undersøke den mulige effekten disse tiltakene har hatt på oppslutningen ved de to valgene.

Tabell 13. Andel sokn som benyttet ulike informasjonstiltak i forkant av kirkevalget 2019

Informasjonstiltak		Andel
Om valget:	Lokalavis, omtale	14,1
	Lokalavis, annonse	34,6
	Menighetens nettside	55,5
	Gudstjenester	30,8
	Menighetsblad	54,0
	Plakater	11,5
	Møter	6,7
Om kandidater:	Lokalavis, omtale	5,3
	Lokalavis, annonse	5,0
	Menighetens nettside	39,7
	Gudstjenester	7,0
	Menighetsblad	42,7
	Plakater	7,0
	Møter	2,8

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent

Tabell 13 viser andelen sokn som benyttet seg av ulike former for informasjonstiltak i forkant av valget, gruppert etter hvorvidt tiltakene omhandlet valget generelt eller spesifikt om kandidatene. Generelt ser vi at informasjon via menighetens nettsider og menighetsblad er mest utbredt og er benyttet av over halvparten av alle sokn. Færre sokn benytter seg av mer utadrettet kommunikasjon via annonser i lokalavis, og når dette gjøres, er det i større grad om valget generelt, og ikke om kandidater som stiller.

For å undersøke den mulige effekten disse tiltakene har hatt på oppslutningen i valget, har vi også utført en serie lineære regresjonsmodeller (Tabell 23 i vedlegg). Her undersøker vi sammenhengen mellom de mest utbredte informasjonstiltakene og inkluderer en kontrollvariabel for antall stemmeberettigede i soknet, fordi dette kan påvirke både oppslutning og valg av informasjonstiltak. De ulike informasjonstiltakene er inkludert i samme modell, slik at de også kontrollerer for effekten av hverandre.

Generelt sett ser det ut til at disse informasjonstiltakene har svært begrenset betydning for oppslutning til menighetsrådsvalget. Vi finner at de eneste tiltakene som slår ut statistisk, er informasjonstiltak vedrørende kandidatene (og ikke valget generelt): De soknene som annonserte i lokalavisen, har i gjennomsnitt 2 prosentpoeng høyere oppslutning ved menighetsrådsvalget enn de som ikke gjorde det. Samtidig finner vi en tilsvarende *negativ* sammenheng mellom det å informere på menighetens nettside: Soknene som informerte om kandidatene på menighetens nettsider hadde

i snitt 2 prosentpoeng *lavere* oppslutning enn de som ikke gjorde det. Totalt sett er disse sammenhengene likevel svake, og det er derfor ikke forsvarlig å tolke dette som at informasjon om kandidater på menighetens nettsider faktisk har en negativ effekt på valgoppslutning. Den manglende positive effekten kan muligens forklares med at denne typen tiltak i hovedsak retter seg mot, eller i alle fall treffer, de som allerede er interesserte nok til å ville stemme ved valget i utgangspunktet. Med andre ord, de som allerede engasjerer seg i menighetsrådets funksjoner – som anser seg selv som *berørte parter* i et menighetsrådsvalg – vil uansett besitte den nødvendige informasjonen. I et senere kapittel vil vi undersøke hvorvidt velgerne oppgir at de er informerte om ulike aspekter ved kirkevalget: Her finner vi at respondentene rapporterer et relativt lavt nivå på kunnskap om kandidater ved valget, relativt til andre aspekter ved valgene. Dette kan underbygge tanken om at økt informasjon om kandidatene har en sammenheng med økt oppslutning.

Alt i alt bør vi være varsomme når vi fortolker disse sammenhengene, da det sannsynligvis er mange faktorer ved sokn som både forklarer variasjon i oppslutning *og* variasjon i hvilke informasjonstiltak som ble benyttet. Til slutt bør det nevnes at slike informasjonstiltak ikke har som eneste mål å øke valgdeltakelse: Det kan tenkes at de fører til at velgere gjør mer informerte valg, til tross for at ikke oppslutningen øker. Som påpekt i KIFOs rapport etter valget i 2015, kan slike informasjonstiltak være viktige for å sikre at velgerne er i stand til å treffe valg basert på en *opplyst forståelse*. Dette er ifølge Robert A. Dahl et sentralt prinsipp for demokratiske valg. I neste kapittel (kapittel 5) skal vi se at vi finner en tydelig sammenheng mellom det å oppleve at man er velinformert og det å stemme ved kirkevalget. Men det er ikke nødvendigvis gitt at dette er en årsakssammenheng: Det kan også være tilfelle at de som engasjerer seg i valget også oppsøker informasjon i større grad. Denne diskusjonen vil vi komme tilbake til i kapittel 5.

4.3.6 Forkastede stemmer og forhåndsstemmer

Ved valget i 2015 ble det innført en ny valgordning som var vedtatt ved Kirkemøtet i 2014. Ved dette valget sank også antall forkastede stemmer ved bispedømmerådsvalget, fra den rekordhøye andelen på 9,2 prosent i 2011 til 0,5 prosent i 2015. Dette skyldes i stor grad overgangen fra preferansevalg til listevalg som gjorde at urettede stemmesedler ikke lenger ble forkastet. Vi skal nå raskt undersøke hvordan denne utviklingen har fortsatt ved både bispedømmerådsvalget og menighetsrådsvalget i 2019.

Tabell 14. Andel forkastede stemmer ved de to valgene, 2011-2019, per bispedømme

Bispedømme	2011		2015		2019	
	BDR	MR	BDR	MR	BDR	MR
Oslo	3,5	1,5	0,4	2,3	0,5	1,4
Borg	7,1	1,0	0,3	1,4	0,3	1,1
Hamar	12,6	0,8	0,0	0,9	0,5	0,9
Tunsberg	9,3	0,9	0,1	0,9	0,5	0,9
Agder og Telemark	5,5	0,9	0,3	0,8	0,6	0,9
Stavanger	5,5	0,9	0,2	1,0	0,5	0,9
Bjærgvin	8,9	0,7	0,8	0,9	0,6	0,8
Møre	10,5	0,9	0,0	0,5	0,1	1,0
Nidaros	9,6	0,1	2,0	0,9	0,5	0,8
Sør-Hålogaland	15,3	0,9	0,4	1,0	0,6	0,9
Nord-Hålogaland	12,9	1,0	0,8	0,8	0,0	1,1
Totalt	9,2	0,9	0,5	1,0	0,5	1,0

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, «BDR» = Bispedømmeråd og «MR» = Menighetsråd, prosent

Tabell 14 viser utviklingen i andelen forkastede stemmer per bispedømme for de to kirkevalgene, fra 2011 til 2019. Etter fallet fra valget i 2011, har andelen forkastede stemmer forholdt seg stabil, og dette gjelder for alle bispedømmer ved både bispedømmerådsvalget og menighetsrådsvalget. I forhold til valget i 2015 var andelen forkastede stemmer totalt sett identisk. Fra et demokratisynspunkt er det positivt at dette lavet nivået fortsetter.

Vi vil nå undersøke utviklingen i hvilket omfang det ble forhåndsstemt ved valget i 2019. Etter at ordningen for forhåndsstemmegeving ble utvidet i 2009, har andelen forhåndsstemmer fluktuert fra år til år.

Tabell 15. Andel forhåndsstemmer av alle avgitte stemmer, menighetsrådsvalget

Bispedømme	2009	2011	2015	2019	Endring fra 2015
Agder og Telemark	7,9	6,8	9,3	11,0	+ 1,7
Bjørgvin	15,4	7,3	9,1	12,0	+ 2,9
Borg	10,7	5,5	8,0	8,2	+ 0,2
Hamar	6,4	5,9	7,6	11,1	+ 3,5
Møre	6,8	5,5	6,9	9,5	+ 2,6
Nidaros	6,9	5,7	7,8	8,9	+ 1,1
Nord-Hålogaland	8,7	7,5	9,7	10,3	+ 0,6
Oslo	8,0	6,0	7,8	8,1	+ 0,3
Sør-Hålogaland	9,2	6,5	9,7	11,8	+ 2,1
Stavanger	12,7	6,6	7,6	9,7	+ 2,3
Tunsberg	8,2	6,7	8,1	10,0	+ 1,9
Totalt	9,4	6,4	8,2	10,0	+ 1,8

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent

Tabell 16. Andel forhåndsstemmer av alle avgitte stemmer, bispedømmerådsvalget

Bispedømme	2009	2011	2015	2019	Endring fra 2015
Agder og Telemark	8,1	6,5	9,0	10,4	+ 1,4
Bjørgvin	16,2	6,6	8,8	11,4	+ 2,6
Borg	10,7	5,4	7,4	8,2	+ 0,8
Hamar	6,1	6,1	7,6	10,3	+ 2,7
Møre	7,3	6,0	6,4	9,2	+ 2,8
Nidaros	6,5	5,3	7,9	8,2	+ 0,3
Nord-Hålogaland	11,5	6,6	8,7	10,0	+ 1,3
Oslo	8,0	5,5	6,1	6,7	+ 0,6
Sør-Hålogaland	10,0	6,2	9,8	9,8	-
Stavanger	13,1	6,6	7,4	9,0	+ 1,6
Tunsberg	8,3	6,6	7,9	9,0	+ 1,1
Totalt	9,7	6,1	7,8	9,2	+ 1,4

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent

Tabell 15 og Tabell 16 viser utviklingen i andelen av alle avgitte stemmer som var forhåndsstemmer ved både menighetsrådsvalget og bispedømmerådsvalget. Ved begge valg har det vært en fortsatt økning fra 2015, med henholdsvis 1,8 og 1,4 prosentpoeng ved menighetsråds- og bispedømmerådsvalgene. Den positive økningen finner vi i alle bispedømmene ved begge valg, med noe variasjon mellom bispedømmer. Hamar hadde en markant økning på 3,5 prosentpoeng ved menighetsrådsvalget, mens Sør-Hålogaland ligger – som eneste bispedømme – på samme nivå som ved valget i 2015 ved bispedømmerådsvalget. I KIFOs rapport fra kirkevalget i 2015 (Holberg, Mortensen og Botvar: 56) forklarte man den positive utviklingen fra 2011 til 2015 med den generelle økningen i oppslutning som fant sted samtidig. Det er derfor interessant å merke seg at i 2019 har økningen i andelen forhåndsstemmer økt, til tross for at oppslutningen er lavere. Det er altså ikke slik at antall stemmer og antall forhåndsstemmer nødvendigvis samvarierer. En mulig forklaring på dette kan være at økningen i andelen forhåndsstemmer er en smitteeffekt fra de politiske valgene. Ved de politiske valgene har stadig flere forhåndsstemt og ved kommune- og fylkestingsvalget i 2019 var det en rekordhøy andel som forhåndsstemte (over 33 prosent, valgresultat.no 2019).

4.4 BISPEDØMMERÅDSVALGET: RESULTATER OG VALGTEKNISKE DISKUSJONER

4.4.1 Introduksjon

I dette delkapittelet vil vi gi et overblikk over valgresultatene ved bispedømmerådsvalget 2019. Til nå har vi konsekvent sammenliknet resultatene med tidligere valg, hovedsakelig med kirkevalget 2015. Dette blir mindre meningsfylt når det kommer til årets resultater fra bispedømmerådsvalget, og særlig av to grunner. For det første stilte den nye Bønnelista i de fleste bispedømmer i 2019, i tillegg til listene fra Åpen folkekirke og Nominasjonskomiteens liste. Med andre ord er valgalternativene i de fleste bispedømmene substansielt endret. For det andre har man i 2019 gått bort fra ordningen om at bispedømmene selv får velge valgordning. I 2015 kunne bispedømmene velge mellom ulike kombinasjoner av direkte- og indirekte valg (hvor de leke kandidatene delvis velges av menighetsrådsmedlemmene), og bispedømmene bestemte seg her for ulike løsninger. Ved valget i 2019 skulle alle syv leke medlemmer av bispedømmerådet velges direkte ved listevalg i alle bispedømmene. Av disse grunnene blir ikke valgene i 2019 direkte sammenliknbare med tidligere valg, men vi vil likevel forsøke å trekke noen paralleller til resultatene fra valget i 2015.

4.4.1 Et overblikk over resultater og mandatfordeling på nasjonalt- og regionalt nivå

Tabell 17. Valgresultater etter bispedømmer

Bispedømme	Åpen Folkekirke	Bønnelista	Nominasjonskomiteen
Agder og Telemark	49,0 (4)	16,8 (1)	34,3 (2)
Bjørgvin	44,8 (3)	15,7 (1)	39,4 (3)
Borg	52,3 (4)	14,0 (1)	33,8 (2)
Hamar	56,5 (4)	8,1 (1)	35,4 (2)
Møre	46,9 (3)	13,4 (1)	39,8 (3)
Nidaros	46,5 (3)	13,3 (1)	40,1 (3)
Nord-Hålogaland	51,6 (4)	16,6 (1)	31,9 (2)
Oslo	62,5 (4)	-	37,5 (3)
Sør-Hålogaland	45,2 (3)	-	54,8 (4)
Stavanger	39,8 (3)	20,8 (1)	39,4 (3)
Tunsberg	55,3 (4)	9,9 (1)	34,9 (2)
Totalt	50,6 (39)	11,9 (9)	37,5 (29)

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet, prosent av avgitte stemmer, antall mandater i parentes, blanke og forkastede stemmer er ikke inkludert

Tabell 17 viser prosentandelene av stemmer som gikk til de tre ulike listene ved bispedømmerådsvalget, samt antallet leke medlemmer i bispedømmerådene disse stemmene tilsvarer. Nominasjonskomiteens liste og Åpen folkekirke stilte lister i alle bispedømmer, mens Bønnelista stilte i alle bispedømmer med unntak av Oslo og Sør-Hålogaland. Hvis vi tar utgangspunkt i antall valgte mandater, så fikk Åpen folkekirke flertall⁶ (det vil si fire av syv mandater i seks bispedømmer, mens Nominasjonskomiteens liste fikk det samme i Sør-Hålogaland. Bønnelista fikk ikke

⁶ Hvert bispedømmeråd består av ti-elleve medlemmer. Selv om en liste derfor får valgt inn et flertall betyr dette derfor ikke at de har flertall i bispedømmerådet.

flertall i noen bispedømmer, men fikk ett mandat i alle bispedømmene hvor de stilte lister. Vi vil nå kortfattet gjennomgå resultatene for hvert bispedømme.

Agder og Telemark

I Agder og Telemark ble Åpen folkekirke et klart flertall, og fikk inn fire representanter. Nominasjonskomiteens liste fikk to representanter, mens Bønnelista fikk én representant. Til tross for at de bare fikk ett mandat, er dette bispedømmet hvor Bønnelista fikk høyest oppslutning etter Stavanger. Ved bispedømmerådsvalget i 2015 hadde Agder og Telemark vedtatt å bruke et kombinasjonsvalg med både en direkte og en indirekte valgømgang, til forskjell fra det rene direkte valget i 2019.⁷ Det samlede resultatet fra 2015 gav fire mandater til Nominasjonskomiteens liste, og tre mandater til listen fra Åpen folkekirke.

Bjørgvin

I Bjørgvin fikk Åpen folkekirke et knapt flertall over lista fra Nominasjonskomiteen som resulterte i at begge listene fikk tre representanter blant de faste medlemmene i bispedømmerådet. Bønnelista med en oppslutning på 15,7 prosent fikk ett mandat. Etter Stavanger og Agder er det i Bjørgvin Bønnelista gjorde sitt beste valg. Som i Agder og Telemark hadde Bjørgvin også kombinasjonsvalg i 2015, og dette gjør en direkte sammenlikning av resultatene utfordrende. I tillegg skilte bispedømmerådsvalget i Bjørgvin i 2015 seg ut ved at det kun var én liste tilgjengelig: Nominasjonskomiteens liste. I denne situasjonen gikk både Åpen folkekirke og Levende folkekirke ut med anbefalte kandidater før valget. Likevel ble de syv kandidatene valgt blant Nominasjonskomiteens ni første plasser på listen, noe som tilsier at anbefalingene fra de to alternative grupperingene enten hadde liten effekt eller utliknet hverandre.

Borg

I Borg fikk Åpen folkekirke nok et klart flertall som resulterte i fire mandater. Nominasjonskomiteens liste fikk to mandater, mens Bønnelista fikk ett. Resultatet er, så langt man kan sammenlikne, svært likt som ved bispedømmerådsvalget i 2015. I 2015 fikk lista fra Åpen folkekirke også fire mandater, mens Nominasjonskomiteens liste⁸ fikk de resterende tre. Det ble ikke stilt noen konservativ liste ved valget i 2015, men Levende folkekirke anbefalte én konservativ kandidat på Nominasjonskomiteens liste, og vedkommende rykket opp fra åttende til andre plass som resultat av personstemmer.

Hamar

Resultatet for bispedømmerådsvalget 2019 i Hamar ligner det vi så i Agder og Telemark og i Borg. Listen fra Åpen folkekirke fikk flertall og fire mandater, etterfulgt av listen fra Nominasjonskomiteen, som fikk to mandater. Bønnelista fikk ett mandat, men oppslutningen deres var her den laveste blant alle bispedømmene hvor de stilte liste. Resultatet er, som i Borg, nokså likt som ved valget i 2015. Også da fikk Åpen folkekirke et tydelig flertall og fire mandater, mens lista fra Nominasjonskomiteen fikk de resterende tre mandatene. Til tross for at Levende folkekirke den gang ikke stilte en egen liste, var det

⁷ Som KIFOs rapport om kirkevalget i 2015 påpeker (Holberg, Mortensen og Botvar: 82), ville et rent direkte valg gitt en omvendt fordeling av mandater mellom Åpen folkekirke og Nominasjonskomiteens liste i 2015.

⁸ Da kalt «Mangfoldig folkekirke – Nominasjonskomiteens liste» etter en omfattende og kontroversiell navnebytteprosess (se Holberg, Mortensen og Botvar: 88–89).

tydelige tegn til at anbefalingsaksjonen hadde innvirkning: De tre kandidatene på Nominasjonskomiteens liste som hadde et tydelig standpunkt mot ny ekteskapsliturgi for likekjønnede, ble systematisk stemt oppover listene via personstemmer, og oppnådde to faste plasser og en varaplass.

Møre

I Møre oppnådde listen fra Åpen folkekirke et flertall over Nominasjonskomiteens liste, som likevel resulterte i at begge listene fikk tre mandater hver. Bønnelista hadde en oppslutning på 13,4 prosent, og fikk ett mandat. Ved valget i 2015, som var et kombinasjonsvalg, var det ganske ulike resultater mellom de to valgrundene: I den direkte valgrunden fikk Åpen folkekirke et flertall (med 53,8 prosent av stemmene), som resulterte i en 2-2 mandatfordeling med Nominasjonskomiteens liste. I den indirekte valgongangen, på den andre siden, fikk Nominasjonskomiteen to av tre mandater med 60,8 prosent av stemmene. Siden valget i 2019 er et rent direkte valg i alle bispedømmer, er det kanskje grunn til å tro at resultatene for Møre burde likne mer på den *direkte* omgangen av forrige valg. Dette stemmer delvis, men mer treffende er det kanskje å beskrive valget i 2019 som relativt likt det overordnede valget i 2015, men med unntaket av at Bønnelistas egne liste nå har ett av mandatene som i 2015 tilfalt Nominasjonskomiteens liste (støttet av Levende folkekirkes anbefalinger).

Nidaros

Resultatet for Nidaros er nærmest identisk til det vi så i Møre, med et knapt flertall til lista fra Åpen folkekirke. Mandatfordelingen er lik: Tre mandater til hver av Åpen folkekirke og Nominasjonskomiteens liste, mens Bønnelista sikret ett mandat. I forhold til valget i 2015 er resultatet her litt annerledes: Åpen folkekirke fikk fire av sju mandater i det som var et rent direkte valg også i 2015, og mens tendensen vi har sett til nå har vært at Bønnelista har overtatt ett av mandatene som tidligere tilfalt Nominasjonskomiteens liste, er det her Åpen folkekirke som har mistet ett mandat.

Nord-Hålogaland

Som Nidaros har også Nord-Hålogaland hatt rene direkte valg i de siste valgårene. Resultatet ved bispedømmerådvalget er svært likt i Hamar: Også her har Åpen folkekirke fått flertall med fire mandater, mens Nominasjonskomiteens liste sikret to mandater. Listen fra Bønnelista fikk ett mandat. Sammenliknet med resultatet fra 2015, ser vi det samme mønstret som i eksempelvis Møre og Hamar: Åpen folkekirke har beholdt sine mandater, mens ett av mandatene som i 2015 var blant Nominasjonskomiteens listes tre mandater, har nå gått til Bønnelista.

Oslo

Oslo skiller seg fra de overnevnte bispedømmene i at det kun stilte to lister (som i 2015): Nominasjonskomiteens liste og lista fra Åpen folkekirke. Åpen folkekirke fikk her et rent flertall, med en oppslutning på 62,5 prosent. Dette resulterte i fire mandater, mens de resterende tre gikk til Nominasjonskomiteens liste. Siden antallet lister er uforandret fra 2015 og valgordningen (med direkte valg) er den samme, er resultatet direkte sammenliknbart med valget i 2015. Den gang fikk Åpen folkekirke en oppslutning på skyhøye 76,1 prosent, som resulterte i fem mandater. Ved valget i 2019 har Åpen folkekirke altså hatt en nedgang på 13,6 prosentpoeng, og har med det mistet ett mandat.

Som i de andre bispedømmene, hadde Levende folkekirke i 2015 en anbefalingsaksjon som viste seg å være svært effektiv i Oslo. I KIFOs rapport om kirkevalget 2015 noterte man at Levende folkekirkes mobilisering rundt enkeltkandidater gjorde at Nominasjonskomiteens liste i praksis ble en «nei-liste» (Holberg, Mortensen og Botvar 2016: 114), altså at den i praksis var «kuppet». Personstemmer sørget for at rekkefølgen til Nominasjonskomiteens liste ble endret betraktelig, til fordel for kandidater som stilte seg konservative i vigselsspørsmålet. Ved valget i 2019 ser personstemmer ikke ut til å ha påvirket Nominasjonskomiteens tre mandater i en bestemt retning, med unntak av at Arve Juritzen (som var ført opp som nummer fem på lisa, men endte opp som nummer én på grunn av personstemmer) erstattet Karine Hordvik Volden (opprinnelig nummer tre men endte opp som nummer fem etter personstemmer) blant de faste mandatene. To av tre mandater fra Nominasjonskomiteens liste var altså de samme som listens opprinnelige rekkefølge skulle tilsi.

Sør-Hålogaland

Sør-Hålogaland er det andre bispedømmet, sammen med Oslo, hvor Bønnelista ikke stilte en egen liste. Dermed var alternativene de samme som ved valget i 2015. Resultatet ble et flertall til Nominasjonskomiteens liste, som sikret fire mandater over Åpen folkekirkes tre. Sør-Hålogaland er altså det eneste bispedømmet hvor Nominasjonskomiteen oppnådde et flertall av mandater. I Sør-Hålogaland har det også tidligere vært direkte valg, noe som gjør resultatene sammenliknbare med valget i 2015. I 2015 var mandatfordelingen mellom de to listene omvendt: Åpen folkekirke fikk flertallet med fire mandater.

Det manglet altså et konservativt listealternativ i Sør-Hålogaland, som i Oslo, og dette kan ha hatt innvirkning på Nominasjonskomiteens endelige mandater. Etter personstemmer rykket Per Kristian Skorpen, som var anbefalt av det konservative nettverket Frimodig kirke, opp fra niende til andre plass og ble derfor valgt inn.

Stavanger

I Stavanger ble det stilt tre lister, og mandatfordelingen ble lik som i Bjørgvin: Tre mandater til hver av Åpen folkekirke og Nominasjonskomiteens lister og ett mandat til lista fra Bønnelista. Stavanger er det bispedømme hvor Bønnelista fikk størst oppslutning (20,8 prosent), og dermed også det bispedømmet hvor de var nærmest med å få inn en andre representant.

Sammenlikningen med valget i 2015 er i Stavangers tilfelle utfordrende, da det ved forrige valg kun stilte én liste. I 2015 stilte hverken Åpen folkekirke eller Levende folkekirke egne lister, men kom hver med anbefalinger og støtte til henholdsvis liberale og konservative kandidater på Nominasjonskomiteens liste. Resultatet i 2015 var at fire av de syv representantene var støttet av Levende folkekirke og konservative i vigselsspørsmålet, mens de resterende tre var liberale i vigselsspørsmålet og støttet av Åpen folkekirke. To av Levende folkekirkes kandidater ville ikke kommet inn ifølge listas opprinnelige rekkefølge, mens kandidatene støttet av Åpen folkekirke uansett var blant de første syv på lista.

Tunsberg

Resultatet for Tunsberg bispedømme følger den samme fordelingen av mandater vi har sett i Agder og Telemark, Borg, Hamar og Nord-Hålogaland. Også her fikk Åpen folkekirkes liste et flertall som sikret dem fire mandater, Nominasjonskomiteens liste fikk to, og Bønnelista én representant. Ved valget i

2015, som var et kombinasjonsvalg med direkte valg av fire representanter og indirekte valg av de resterende tre, fikk Åpen folkekirke også fire mandater. Mønsteret følger altså det vi har diskutert tidligere: Åpen folkekirke har beholdt sine mandater, mens Nominasjonskomiteens liste har mistet ett mandat til den nye Bønnelista.

Oppsummering

Overordnet har altså Åpen folkekirke i stor grad beholdt flertallet de oppnådde i 2015. Den nye Bønnelista fikk én kandidat inn i alle bispedømmene hvor de stilte egne lister, og hadde høyest oppslutning i Stavanger, Agder og Telemark, Bjørgvin og Nord-Hålogaland. Likevel var de i alle tilfeller et godt stykke unna å nå en oppslutning på de omlag 28 prosent som hadde vært nødvendig for å sikre to mandater.

4.4.2 Sperregrense og stemmetillegg

Ved bispedømmerådsvalget i 2019 var det ulike regler for personstemmer ved de ulike listene, og dette har slått ulikt ut i bispedømmene. Nominasjonskomiteens liste hadde en sperregrense på 5 prosent av personlig stemmetall. Det vil at over 5 prosent av de som stemte på denne listen måtte ha krysset av en gitt kandidat for at disse stemmene skulle telle som personstemmer. Listene fra Bønnelista og Åpen folkekirke hadde ikke en slik tilsvarende sperregrense, men hadde mulighet til å gi de to øverste kandidatene på listen et stemmetillegg tilsvarende 25 prosent av stemmene lista fikk totalt. Dette garanterer i praksis at de to øverste kandidatene forblir på topp etter personstemmer, til tross for at rekkefølgen innbyrdes disse to likevel kan endres. Denne muligheten ble i stor grad benyttet: I alle tilfeller, med unntak av Åpen folkekirke i Nidaros (hvor bare den første kandidaten fikk stemmetillegg⁹), fikk de to øverste kandidatene fra begge listene stemmetillegg.

⁹ Her ble også rekkefølgen endret, og nummer tre på listen rykket opp til andreplass. Dette hadde ikke skjedd dersom både første og andre kandidat hadde fått stemmetillegg. Vi har ikke kjennskap til hvorfor Åpen folkekirke ikke benyttet seg av begge stemmetilleggene sine i Nidaros.

Tabell 18. Konsekvenser nominasjonskomiteens sperregrense i det enkelte bispedømme

Bispedømme	Alle faste over sperregrensen	Alle vara over sperregrensen	Endrede medlemmer uten sperregrense
Oslo	Ja	Ja	Ingen endring
Borg	Nei	Nei	Én fast, to vara
Hamar	Ja	Nei	To vara
Tunsberg	Ja	Nei	To vara
Agder og Telemark	Ja	Ja	Ingen endring
Stavanger	Ja	Nei	Én vara
Bjørgvin	Ja	Nei	To vara
Møre	Ja	Nei	Tre vara
Nidaros	Nei	Nei	Én fast, én vara
Sør-Hålogaland	Nei	Nei	Tre vara
Nord-Hålogaland	Ja	Nei	Ingen endring

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet

Tabell 18 viser en oppsummering av hvilke utfall sperregrensen hadde for Nominasjonskomiteens liste ved bispedømmerådvalget 2019. De to første kolonnene viser hvorvidt alle de valgte faste- og varamedlemmene var over sperregrensen på 5 prosent personstemmer, mens den tredje kolonnen viser hvilke endringer man hadde sett, i grove trekk, uten sperregrensen. I Oslo var eksempelvis alle de valgte medlemmene, både faste og vara, over sperregrensen. Derfor ville det ikke medført noen endring, dersom man ikke hadde operert med sperregrense. I Sør-Hålogaland, derimot, kom bare to kandidater over sperregrensen totalt: Disse ble derfor nummer 1 og 2 på Nominasjonskomiteens liste, til tross for at de opprinnelig var nummer 1 og 9. Uten sperregrensen ville også tre av varamedlemmene vært byttet ut. Ved alle bispedømmeråd med unntak av Oslo, Agder og Telemark, og Nord-Hålogaland, ville det vært mer eller mindre substansielle endringer av denne typen hvis sperregrensen for Nominasjonskomiteens liste ikke hadde vært innført. Disse endringene gjelder stort sett varamedlemmer, med unntak av Borg og Nidaros: Her ville også sammensetningen av faste medlemmer vært endret dersom det ikke fantes en sperregrense.

Sperregrenser ved valg kan generelt sies å ha som hensikt å begrense mindre grupperingers muligheter til å gjøre store endringer ved strategisk bruk av personstemmer. Særlig har dette noe å si hvis et stort antall velgere leverer urettede stemmesedler: I slike tilfeller vil selv et svært lite antall rettede stemmesedler ha potensialet til å endre listens rekkefølge, og dermed hvilke kandidater som blir valgt inn. Det er naturlig å tenke seg at innføringen av sperregrensa for Nominasjonskomiteens liste i 2019 kommer som en reaksjon på bispedømmerådvalget i 2015. Som vi har diskutert tidligere stod spørsmålet om likekjønnet vigsel sentralt i kirkevalget i 2015, og Levende folkekirke hadde en aksjon hvor de oppfordret til å stemme frem konservative kandidater fra Nominasjonskomiteens liste som i utgangspunktet er laget for å reflektere bredden i syn i kirken. Resultatet ble at mer liberale velgere av Nominasjonskomiteens liste indirekte støttet de konservative kandidatene på lista, da de selv ikke hadde en tilsvarende anbefalingsaksjon rettet mot de liberale kandidatene på Nominasjonskomiteens liste (med unntak av i Stavanger og Bjørgvin). Dette ble trukket frem som problematisk i debatten som foregikk i etterkant av valget. En sperregrense på personstemmer begrenser – men eliminerer ikke – muligheten for slike aksjoner, og har som hensikt å sikre at Nominasjonskomiteens liste beholder sin opprinnelige funksjon.

Det er i denne sammenheng viktig å huske at valgmulighetene har blitt endret på flere måter enn den nye sperregrensen ved valget i 2019. Til forskjell fra i 2015, hvor det kun var to reelle alternativer ved bispedømmerådvalget i de fleste bispedømmene, var det nå – med unntak av i Oslo og Sør-Hålogaland – tre alternativer. Bekymringen for at Nominasjonskomiteens liste kan manipuleres av en konservativ minoritet kan sånn sett ha blitt imøtekommet uten en sperregrense, da det nå i stor grad finnes en egen liste for denne gruppen velgere. Hvorvidt innføringen av sperregrensen har vært vellykket blir derfor et vanskelig spørsmål å svare på, og vurderingen vil sannsynligvis avhenge av hvordan man stiller seg til Nominasjonskomiteens listes funksjon i utgangspunktet. Dette er temaet for neste delkapittelkapittel. Enkelte har også beskrevet sperregrensen som et forsøk på å «(...) flytte makten fra velgerne til noen få på innsiden av kirkeledelsen» (Juritzen 2019), og at dette strider mot demokratiske prinsipper. Her bør det bemerkes at sperregrenser ved listevalg generelt er vanlig og begrunnet på samme måte som ved kirkevalget, hvor hensikten er å begrense små gruppers potensielle innflytelse. Ved fylkestingsvalg er for eksempel sperregrensen for personstemmer på 8 prosent (Valgloven, §11-10). Diskusjonen om hvorvidt listene ved Kirkevalget bør ha sperregrenser er derfor ikke nødvendigvis bare en diskusjon om Kirkevalget, men en mer prinsipiell valgteknisk debatt om hvorvidt sperregrenser ved listevalg er hensiktsmessige. Hvordan man stiller seg til dette spørsmålet, vil sannsynligvis også avhenge av hva slags demokratimodell legger til grunn når man vurderer Kirkevalget.

Til slutt bør det bemerkes at asymmetrien i regler for de ulike listene – sperregrense for Nominasjonskomiteens liste, og stemmetillegg for de to andre listene – kan oppleves som kompliserende for velgere. Denne bekymringen har blitt reist i den offentlige debatten i etterkant av valget (Juritzen 2019). I et valg som kan sies å være preget av en relativt stor gruppe velgere med relativt svakt engasjement og lav grad av kunnskap om valget, kan tiltak som reduserer kompleksiteten i valgordningen være velkomne.

4.4.3 Nominasjonskomiteens rolle i fremtidige kirkevalg

Som diskutert i forrige delkapittel skiller bispedømmerådvalget 2019 seg fra tidligere valg på særlig én vesentlig måte: Fra å ha hatt ulike kombinasjoner av preferansevalg og direkte valg (og variasjon i disse ordninger mellom bispedømmer), har man nå et rent listevalg hvor det i tillegg til Nominasjonskomiteens liste ble stilt to alternative lister i alle bispedømmer bortsett fra to. Debattene som fulgte valgene i 2015 og 2019 har også vært preget av forvirring og uklarhet rundt Nominasjonskomiteens listes egentlige funksjon. Ved årsmøtet i Åpen folkekirke spår leder Gard Sandaker-Nielsen at det ved valget i 2023 ikke vil eksistere nominasjonskomiteer (Vårt Land 10.03.2020). På lederplass i Vårt Land argumenteres det samme dag for at dannelsen av et «partisystem», i form av Åpen folkekirke og Bønnelistas lister, er en ikke-reverserbar prosess, og at disse listene nå har blitt «normalen» (Vårt Land 10.03.2020). I denne sammenhengen kan det være relevant å nevne at Åpen folkekirke, som vant flertall både i 2015 og 2019, har beveget seg i retning av et kirkepolitisk parti, med økt sentralisering i form av et landsmøte med delegater fra bispedømmene.¹⁰ Geir Magnus Walderhaug i Åpen folkekirke hevdet på deres årsmøte i 2020 at «det er viktig at Åpen folkekirke blir et kirkepolitisk parti» (Dagen 07.03.2020). En måte å beskrive dette på

¹⁰ Det bør nevnes at det ikke var universell enighet innenfor Åpen folkekirke om den vedtatte omstruktureringen (se f.eks. Dagen 09.03.2020).

er at Åpen folkekirke vokste frem som «responsive» reaksjon til én enkeltsak (spørsmål om vigsel av likekjønnede), men som et permanent kirkepolitisk parti kan de også appellere til «responsible» velgere som ønsker å stemme på en helhetlig kirkepolitikk. Det er også mulig å tenke at Bønnelista blir et eksempel på den samme prosessene fra enkeltsakengasjement til kirkepolitisk «parti». Fortsetter denne utviklingen, kan det det kirkepolitiske landskapet i Norge nærme seg det Svenske systemet med kirkepolitiske partier, forutsatt at flere liknende grupperinger dannes.

Det vil kanskje bli nødvendig for Kirkemøtet å vurdere og omdefinere eller avskaffe Nominasjonskomiteens liste for å unngå denne uklarheter, dersom tendensen fra valget i 2019 fortsetter, med reelle listealternativer i alle bispedømmer. Er Nominasjonskomiteens liste og dens uklare rolle et hinder mot videre demokratisering og gjennomsiktighet i Kirkepolitikken?

Det er i utgangspunktet vanskelig å se for seg at man fjerner Nominasjonskomiteens liste og dens rolle så lenge det ikke kan garanteres at det stilles to eller flere konkurrerende lister ved fremtidige listevalg. Tidligere i denne rapporten har vi diskutert hvordan de to alternative listene – Åpen folkekirkes liste og Bønnelista – kan sees på som utslag av «responsive» velgere, i motsetning til Nominasjonskomiteens listes «responsible» velgerbase. Listen fra Åpen folkekirke, og initiativet Levende folkekirke ved valget i 2015, oppstod som reaksjoner på en bestemt enkeltsak. Det kan tenkes at når denne saken er «tapt» eller «vunnet», engasjerer ikke deres velgerbaser seg i like stor grad videre og bredere i kirkepolitiske prosesser. Men nettopp det at begge disse partiene også fikk valgt inn mange mandater i 2019 viser at dette ikke er hele bildet. Man kan argumentere for at Nominasjonskomiteens liste spiller en annen mer «moderat» og samlende rolle, som kan være et argument for behovet for en slik liste, til tross for at det stilles tilstrekkelig med andre alternative lister. Det kan videre argumenteres for at det er et kriterium for et visst demokratinivå, at flest mulig velgere opplever at det fins et alternativ som de kan stemme på. Nominasjonskomiteens liste kan oppfattes som det eneste tilfredsstillende alternativet for noen «responsible» velgere, som ønsker å ha innflytelse over langsiktige kirkepolitiske prosesser utover enkeltsaker.

Det er altså flere faktorer som bør tas i betraktning når Kirkerådet og Kirkemøtet i fremtiden vurderer Nominasjonskomiteens rolle ved fremtidige bispedømmerådsvalg.

4.5 OPPSUMMERING OG DISKUSJON

I dette kapitlet har vi brukt Kirkerådets informasjon fra valgmodulen, til å undersøke en rekke problemstillinger knyttet til de to kirkevalgene. I den første delen undersøkte vi kandidatene som stilte, og som ble valg, i menighetsrådsvalget. For det første fant vi at det har vært en relativt dramatisk nedgang i andelen sokn hvor det ble stilt lister med overskytende kandidater. Andelen er ikke bare lav sammenliknet med valget i 2015, men også si forhold til de to foregående valgårene. Vi ser også at andelen overskytende kandidater varierer med soknestørrelse, hvor de aller største soknene ser ut til å ha mest problemer med å få flere kandidater enn strengt nødvendig til å stille. Videre undersøkte vi hvorvidt målsettingene om kjønnsbalanse og en substansiell andel yngre representanter ved menighetsrådene er tilfredsstillt. Her finner vi at kjønnsbalansen, som ved tidligere år, i stor grad er på nivå med det som er ønskelig. Verre er det med andelen kandidater under 30 år: Her må utviklingen snus, for å nå målsettingen om minst 20 prosent representanter under 30 år.

I den andre delen undersøkte vi ulike aspekter ved valgdeltakelsen ved begge valg. Overordnet fant vi at valgdeltakelsen har gått ned sammenliknet med den rekordhøye oppslutningen ved valgene i 2015, noe som ikke er overraskende i seg selv. Som tidligere finner vi også at valgdeltakelsen ved begge valg er høyest i små sokn. Noe av nedgangen ved menighetsrådsvalget kan muligens henge sammen med den ovenfornevnte utfordringen med å få nok kandidater til å stille på listene. Hvis velgere ikke opplever at de har reelle valgmuligheter, kan dette svekke interessen for valget som helhet. Videre fant vi at valglokalenes fysiske plassering ser ut til å ha betydning for deltakelsen: Jo større andel av valglokalene i et sokn som var plassert i samme rom eller bygning som de politiske valgene, jo høyere var oppslutningen rundt både bispedømme- og menighetsrådsvalgene. Vi har også undersøkt effekten av ulike lokale informasjonstiltak benyttet i forkant av valget, men finner lite tegn til at disse har en stor innvirkning på valgdeltakelsen. Dette kan forklares med at slike informasjonstiltak primært retter seg mot de som i utgangspunktet er informerte og engasjerte i kirkevalget. Det er også mulig at regionale og nasjonale informasjonstiltak har en større effekt, men disse har vi ikke grunnlag til å analysere systematisk.

I den tredje delen har vi undersøkt valgresultatene ved bispedømmerådsvalget. Her har vi kort diskutert fordeling av stemmer og mandater til Kirkemøtet på landsnivå, i tillegg til en kort oversikt over resultatene fra hvert bispedømme. Videre har vi undersøkt ordningen med Nominasjonskomiteens listes sperregrense for personstemmer og de kirkepolitiske listenes stemmetillegg. Det er tydelig at denne ordningen har hatt konsekvenser for mandatfordelingen i bispedømmerådene, og vi har drøftet noe av kritikken som har blitt reist mot det som for mange oppleves som en uoversiktlig og asymmetrisk ordning. Til slutt diskuterte vi det mer grunnleggende spørsmålet om nominasjonskomiteenes rolle ved fremtidige kirkevalg. Mye tyder på at kirkevalget beveger seg mot nye valgordninger ved valget i 2023, og forutsatt at det stilles tilstrekkelig alternative lister, er det grunn til å anta at det kirkepolitiske landskapet vil forandre seg – og at det reises ny debatt om nominasjonskomiteenes rolle.

5 DE SOM STEMTE OG IKKE STEMTE

5.1 INNLEDNING

I dette kapitlet skal vi undersøke hva som kjennetegner Den norske kirkes medlemmer i 2019 med spesielt fokus på hva som skiller medlemmer som stemte med de som ikke stemte. Det empiriske utgangspunktet for dette kapitlet (og det neste) er KIFOs Velgerundersøkelse som gikk ut til medlemmer av kirken umiddelbart etter kirkevalget 2019.

Dette kapitlet vil altså gi oss en del kunnskap om hva som kjennetegner kirkemedlemmene generelt i forhold til slike ting som sosiodemografiske kjennetegn, livssyn, kirkelig engasjement og aktivitet med mere. I tillegg vil vi forsøke å forstå hva som skiller medlemmer som har stemt med de som ikke har stemt. Det er flere grunner til at vi ønsker å gjøre dette. Det har verdi å se disse to gruppene opp mot hverandre siden det vil fortelle noe om det mangfoldet Den norske kirke består av. Dessuten var det et mål for demokratireformen (se kapittel 2) å få opp andelen som stemmer, og høy valgdeltakelse skaper demokratisk legitimitet. Som vi så i forrige kapittel, så har valgdeltakelsen økt hvert år etter valget i 2009. Det var kun en marginal økning mellom 2009 og 2011, men deretter en kraftig økning ved rekordvalget i 2015. Denne trenden har nå snudd. Valgdeltakelsen ved bispedømmerådvalget i 2019 var på 10,8 prosent og er gått tilbake til omtrent samme nivå som i 2009 og 2011. Valgdeltakelsen ved menighetsrådvalget var i 2019 11,8 prosent og er lavere enn i 2015, men også noe lavere enn ved valgene i 2009 og 2011. Som påpekt i forrige kapittel er dette bekymringsverdig utfra de fastsatte målsetningene. Dette er også en grunn til å studere hva som skiller medlemmer som har stemt og ikke stemt, siden dette kan danne et kunnskapsgrunnlag for tenkning rundt hvordan man skal nå den gruppen som velger å ikke stemme.

5.2 HVORFOR VALGTE MAN Å STEMME OG HVORFOR VALGTE MAN IKKE Å GJØRE DET?

Tabell 19 viser hva som kjennetegner medlemmer av Den norske kirke i Velgerundersøkelsen når det gjelder ulike sosiodemografiske kjennetegn. Kolonnen lengst til høyre («Total») viser hva som kjennetegner *alle* medlemmene i forhold til alder, kjønn, politiske preferanser, utdanningsnivå og livssyn. De to andre kolonnene viser hva som kjennetegner de medlemmene som stemte («Stemte») og de som ikke stemte («Ikke stemte») i 2019. Når vi tolker disse tallene, er det viktig at vi vurderer de ulike gruppene opp mot hverandre. I neste kapittel, når vi diskuterer de ulike listene, vil vi bruke det samme tabelloppsettet.

Tabell 19. Sosiodemografiske profil til de som stemte og de som ikke stemte

		Stemte	Stemte ikke	Total	
Alder	15–29	8,7	23,3	18,1	
	30–49	31,1	37,7	35,4	
	50–69	32,7	24,8	27,6	
	70 +	27,5	14,2	18,9	
	Total	100,0	100,0	100,0	
Kjønn	Mann	42,7	51,1	48,1	
	Kvinne	57,3	48,9	51,9	
	Total	100,0	100,0	100,0	
Politisk parti	Rødt	1,4	3,5	2,7	
	Sosialistisk Venstreparti	5,0	7,7	6,7	
	Arbeiderpartiet	21,2	22,8	22,2	
	Senterpartiet	20,5	13,7	16,3	
	Kristelig Folkeparti	13,9	2,2	6,7	
	Venstre	6,2	4,4	5,1	
	Høyre	17,8	25,9	22,7	
	Fremskrittspartiet	3,9	6,7	5,6	
	Miljøpartiet de grønne	4,3	7,6	6,3	
	Andre partier	5,7	5,7	5,7	
	Total	100,0	100,0	100,0	
	Utdanning	Grunnskole	5,8	9,7	8,3
		Videregående	28,3	33,3	31,5
Universitet /høyskole		65,9	57,0	60,2	
Total		100,0	100,0	100,0	
Livssyn	Personlig kristen	46,7	23,0	31,4	
	Kristen	29,8	24,6	26,4	
	Ikke kristen	23,5	52,5	42,1	
	Total	100,0	100,0	100,0	

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelsen 2019, prosent, N = 1126–1516

5.2.1 Alder

Blant de som stemte er 8,7 prosent mellom 15–29 år, sammenlignet med 23,3 prosent blant de som ikke stemte. Sammenligner vi de to gruppene er det altså færre av de yngste som har stemt. Gjennomsnittsalderen for dem som har stemt i Velgerundersøkelsen er 56 år og 46 år for de som ikke har stemt.

I 2015 utgjorde andelen av de mellom 15–29 år som stemte ved valget 14,3 prosent. Færre yngre, både i absolutte og relative tall, valgte altså å stemme i undersøkelsen sammenliknet med valgundersøkelsen etter valget i 2015. Det er verdt å merke seg at de mellom 15 og 29 år utgjør den minste gruppen totalt med 18,1 prosent. Debatten rundt vilse av likekjønnede fikk mye medieoppmerksomhet og dekning ved forrige valg, og vi vet at yngre nordmenn er mer positive til

homofilt samliv enn eldre.¹¹ Dette kan være en grunn til at færre yngre stemte i 2019 enn i 2015. Siden en lignende debatt ikke fant sted i forkant av valget i 2019, har de unge antakelig ikke blitt mobilisert i like stor grad.

Blant de som stemte finner vi flest i alderskategorien 50–69 med 32,7 prosent, og det kan tyde på at det finnes en sammenheng mellom stemmegiving og alder. Jo eldre man er desto større er sannsynligheten for at man stemmer. Ser vi på den minste andelen av de som ikke har stemt, finner vi alderskategorien 70 + med 14,2 prosent. Om stemmegiving henger sammen med alder, er det ikke overraskende at vi finner færre eldre i gruppen som ikke stemte ved valget og flere yngre. Gjør vi en regresjonsanalyse av stemmegiving og alder får vi en signifikant positiv effekt av alder på stemmegiving når det er tatt høyde for kjønn og utdanning. Det vil si at eldre personer har en større sannsynlighet for å stemme ved kirkevalget også når vi holder kjønn og utdanning konstant.¹²

5.2.2 Kjønn

I Velgerundersøkelsen oppgir 51,9 prosent av medlemmer av kirken at de er kvinner, men blant de som stemte er hele 57,3 prosent kvinner. Denne tendensen har vi også sett ved tidligere kirkevalg. En mulig forklaring er at flere kvinner enn menn oppgir at de har en religiøs tro og er religiøst aktive, og derfor også engasjerer seg mer i valget. I dette datamaterialet kommer dette blant annet til uttrykk ved at 34,9 prosent kvinner oppgir at de er «personlig kristne», men kun 27,6 prosent menn oppgir det samme. Personlig kristne er også mer tilbøyelig til å stemme enn de som oppgir at de er «kristen» eller «ikke kristen». Takk være statistiske analyser kan vi faktisk konkludere med at flere kvinner stemmer ved valget, ikke fordi kjønn har en påvirkning i seg selv, men fordi flere kvinner er «personlig kristen» og dermed mer tilbøyelig til å stemme ved valget.¹³

5.2.3 Politiske preferanser

Både blant de som stemte og de som ikke stemte er Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Høyre de mest populære partiene. Sammenligner vi derimot oppslutninger rundt Kristelig Folkeparti blant de som stemte og de som ikke gjorde det, ser vi at oppslutningen var større blant de som stemte: 13,9 prosent mot 2,2 prosent. Senterpartiets velgere skiller seg også ut ved at vesentlig flere av disse stemte enn ikke stemte (20,5 mot 13,7 prosent).

5.2.4 Utdanning

Når det gjelder utdanningsnivå, så er det ikke store forskjeller mellom gruppene, men vi ser at blant de som stemte, så er de med utdanning på universitet eller høyskolenivå overrepresentert. En forklaring på dette kan være at de med høyere utdanning er mer interessert i det som skjer i samfunnet og derfor er mer engasjerte, også ved kirkevalget. En annen forklaring kan være at de er eldre. Hvis vi sammenligner med gruppen som ikke har stemt ved kirkevalget ser vi at en stor andel, litt over

¹¹ Kilde: KIFOs religions- og livssynsundersøkelse Religion 2019

¹² Se Tabell 24 i vedlegg.

¹³ I regresjonsmodellen av stemmegivning (Tabell 24, modell 1 i vedlegg) ser vi at kjønn har en signifikant effekt på sannsynligheten for å stemme. I den samme modellen er det tatt høyde for alder og utdanning. Tar vi derimot livssyn inn i modellen endrer dette seg (Tabell 24, modell 2 i vedlegg). Tatt høyde for livssyn er det er ikke lenger en kjønnseffekt på stemmegivning. Dette underbygger at kvinner ikke stemmer mer enn menn fordi de er kvinner, men fordi det er flere kvinner som oppfatter seg som «personlig kristen».

halvparten av denne gruppen har høyere utdanning. Det tyder på at det generelt er et høyt utdanningsnivå blant medlemmer av Den norske kirke.

5.2.5 Livssynsbetegnelse

Det er vanskelig å fange opp noe så komplisert som tro og livssyn i en spørreundersøkelse. Samtidig, basert på analyser av tidligere kirkevalg, er det gode grunner til å tro at livssyn er en viktig faktor som kan påvirke stemmegiving. Derfor valgte vi å spørre respondentene om de vil betegne seg selv om «personlig kristne», «kristne» eller «ikke kristne». Nøyaktig hva som legges i slike betegnelser kan variere, og det finnes mange ulike begreper man kan bruke når man beskriver tro og livssyn, slik vi har diskutert i kapittel 2. Vi har likevel valgt å bruke disse livssynsbetegnelse, siden de er brukt i tidligere religionssosnologiske studier og ser ut til å være kulturelle kategorier som er vanlige å bruke når folk skal plassere sitt eget og andres livssyn.

Tabell 19 viser at 31,4 prosent av kirkemedlemmene (både de som stemte og de som ikke stemte) oppgir at de er «personlig kristen», 26,4 prosent at de er «kristen» og hele 42,1 prosent at de er «ikke kristen». Det at så mange av kirkens medlemmer sier at de ikke er kristne, kan kanskje være overraskende, men er i tråd med andre undersøkelser¹⁴ og må også ses i sammenheng med at 70 prosent av befolkningen i 2019 er medlemmer av Den norske kirke.

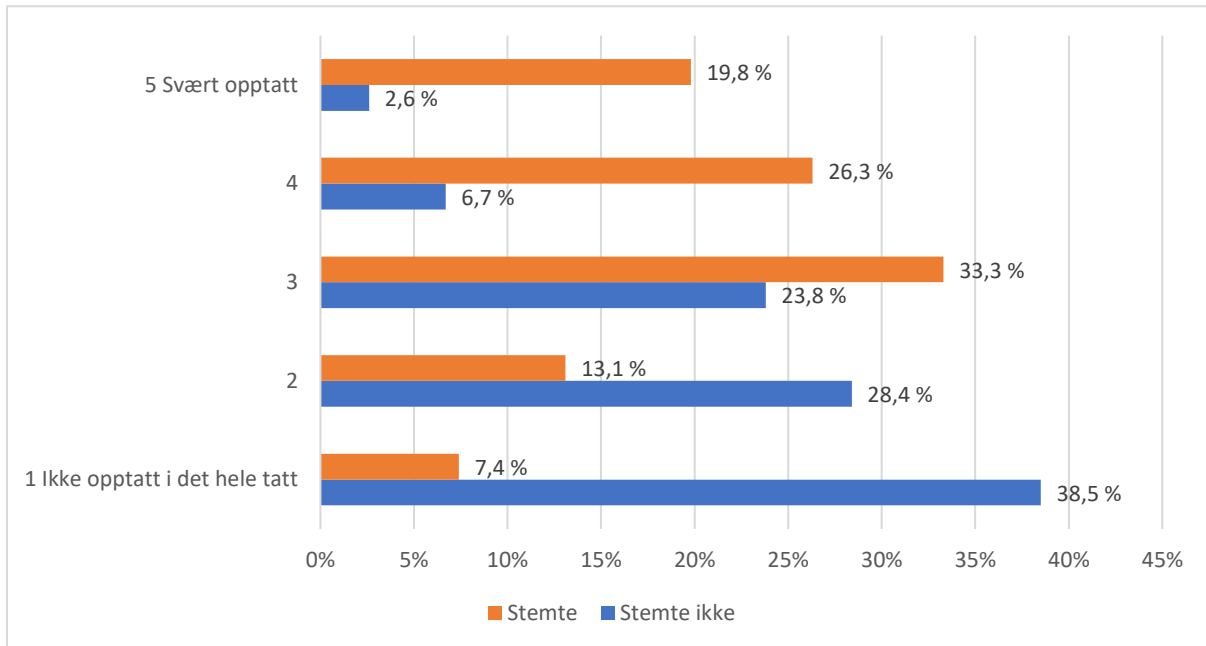
Hvis vi sammenligner de som stemte med de som ikke stemte, så ser vi at det er store forskjeller når det gjelder livssyn: «Personlig kristne» utgjør 46,7 prosent av de som stemte, men kun 23,0 prosent av de som ikke stemte; «ikke kristne» utgjør kun 23,5 prosent av de som stemte, men 52,5 prosent av de som ikke stemte. Livssyn har med andre ord en klar sammenheng med stemmegiving. Men det er også viktig å merke seg at mange som sier at de ikke er kristne faktisk velger å stemme ved valget (og motsatt: at mange som er «personlig kristen» og «kristen» velger å ikke stemme).

Det er interessant at kirkemedlemmene som ikke er kristne allikevel velger å bruke sin stemmerett ved kirkevalget. Det har vært mange diskusjoner i mediene rundt nettopp denne tematikken (Vårt Land 29.08.2020, Vårt Land 10.02.2020, Vårt Land 06.02.2020, Dagen 08.08.2019, Dagen 24.09.2019). Debatten har dreid seg om hvem som skal ha rett til å stemme ved kirkevalget og dermed også være med å bestemme i kirken. Noen mener alle som er medlemmer skal kunne være med i valget da alle medlemmer skal ha lik rett til å delta. Andre er av den oppfatning at de som ikke engasjerer seg i kirken eller har en kristen tro ikke burde ha innvirkning, da dette påvirker mest de som blir direkte berørt av avgjørelser i kirken.

¹⁴ KIFOs Tro-, religion- og livssynsundersøkelse 2012, KIFOs undersøkelse Religion 2019.

5.2.6 Lokalkirkelig engasjement

Figur 6. Stemmegiving og interesse for lokal menighet

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 1513, andel som har stemt og ikke stemt fordelt på svar på spørsmålet: «Hvor opptatt er du av det som skjer i din lokale menighet på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr ikke opptatt i det hele tatt og 5 betyr svært opptatt?»

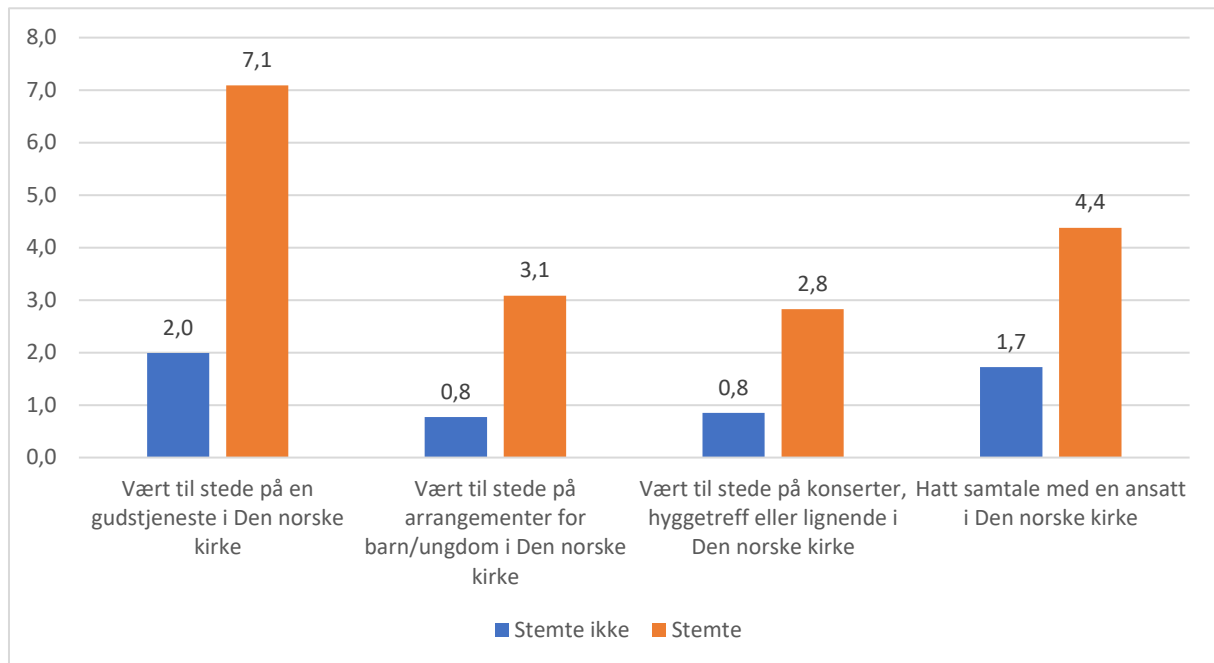
En faktor som sterkt påvirker om man stemmer eller ikke er grad av lokalkirkelig engasjement. Medlemmer med høy grad av slikt engasjement stemmer også i vesentlig større grad.¹⁵ Samtidig ser vi at yngre kirkemedlemmer i mindre grad har slikt engasjement, og dette kan være med på å forklare hvorfor færre yngre stemmer.¹⁶ Dette ser vi nærmere på i Figur 6. Kirkemedlemmene hadde mulighet til å oppgi hvor interessert de er på en skala fra 1 («ikke opptatt i det hele tatt») til 5 («svært opptatt») av det som skjer i den lokale menigheten. Den største andelen av de som stemte finner vi i midten på skalaen. Den største andelen av de som ikke stemte er «ikke opptatte i det hele tatt» av det som skjer i sin lokale menighet. Dermed ser vi et tydelig skille mellom de som stemte og de som ikke gjorde det, i engasjement i den lokale menigheten.

¹⁵ Se Tabell 21, modell 2 i vedlegg.

¹⁶ Analyse ikke gjengitt.

5.2.7 Kirkelige aktiviteter

Figur 7. Stemmegiving og kirkelig aktivitet

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 1492, gjennomsnittlig antall ganger kirkemedlemmer har benyttet kirkelige aktiviteter i løpet av det siste året blant de som ikke stemte og de som stemte¹⁷

Figur 7 gir oss en oversikt over hvor mange ganger i gjennomsnitt kirkemedlemmer benytter seg av ulike aktiviteter i løpet av et år. Her ser vi at de som stemmer, deltar hyppigere på kirkelige aktiviteter enn de som ikke stemmer. De som stemmer ved valget går blant annet oftere til gudstjeneste, omlag syv ganger i gjennomsnitt i året, sammenlignet med to ganger blant de som ikke stemte.¹⁸ Statistiske analyser bekrefter denne sammenhengen mellom det å gå ofte på gudstjeneste og det å stemme ved valget.¹⁹ Når vi undersøker andre kirkelige aktiviteter, som å være tilstede ved arrangementer for barn og unge, konserter, hyggetreff eller liknende, ser vi den samme tendensen.

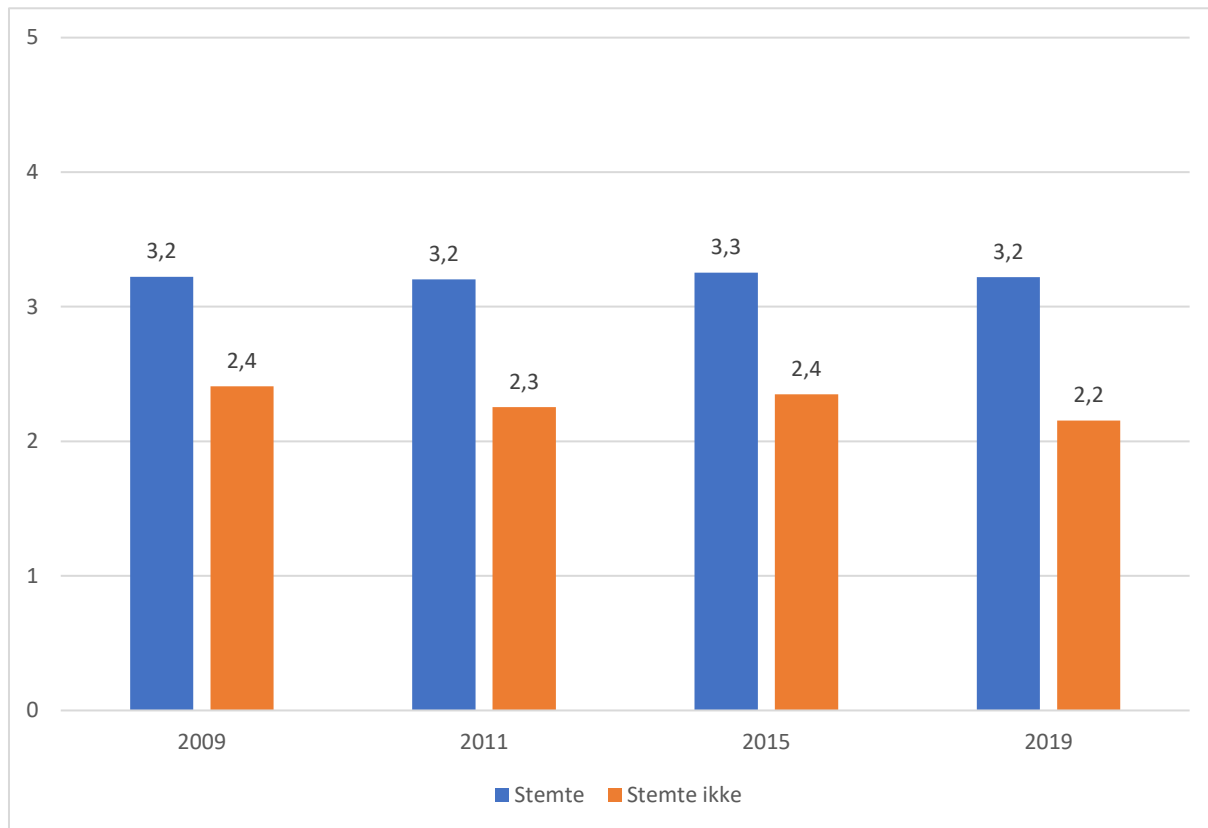
¹⁷ Alle besvarelser på over 99 har blitt filtrert for å unngå «uteliggere» (det vil si variabelverdier som avviker så mye fra modus og gjennomsnitt at de vanskeliggjør meningsfulle statistiske analyser).

¹⁸ Hva gudstjenestebesøk innebærer har vi ikke spesifisert i undersøkelsen. Det kan altså dreie seg om gudstjenester i sammenheng med dåp eller høytider, og må ikke nødvendigvis være ordinære gudstjenester. Allikevel gir det oss et bilde av hvordan de som stemmer og de som ikke gjør det bruker kirken.

¹⁹ Regresjonsanalysen (Tabell 21, modell 3, i vedlegg) av de som stemte viser en signifikant sammenheng mellom det å stemme ved kirkevalget og det å gå ofte til gudstjeneste. Denne sammenhengen består når vi kontrollerer for kjønn, alder, utdanning, livssyn og lokalkirkelig engasjement. Det betyr at det er en sammenheng mellom det å være kirkelig aktiv og det å stemme ved kirkevalget uavhengig av disse andre faktorene.

5.2.8 Kirkemedlemmenes kunnskapsnivå om valget

Figur 8. Stemmegiving og kunnskapsnivå 2009–2019

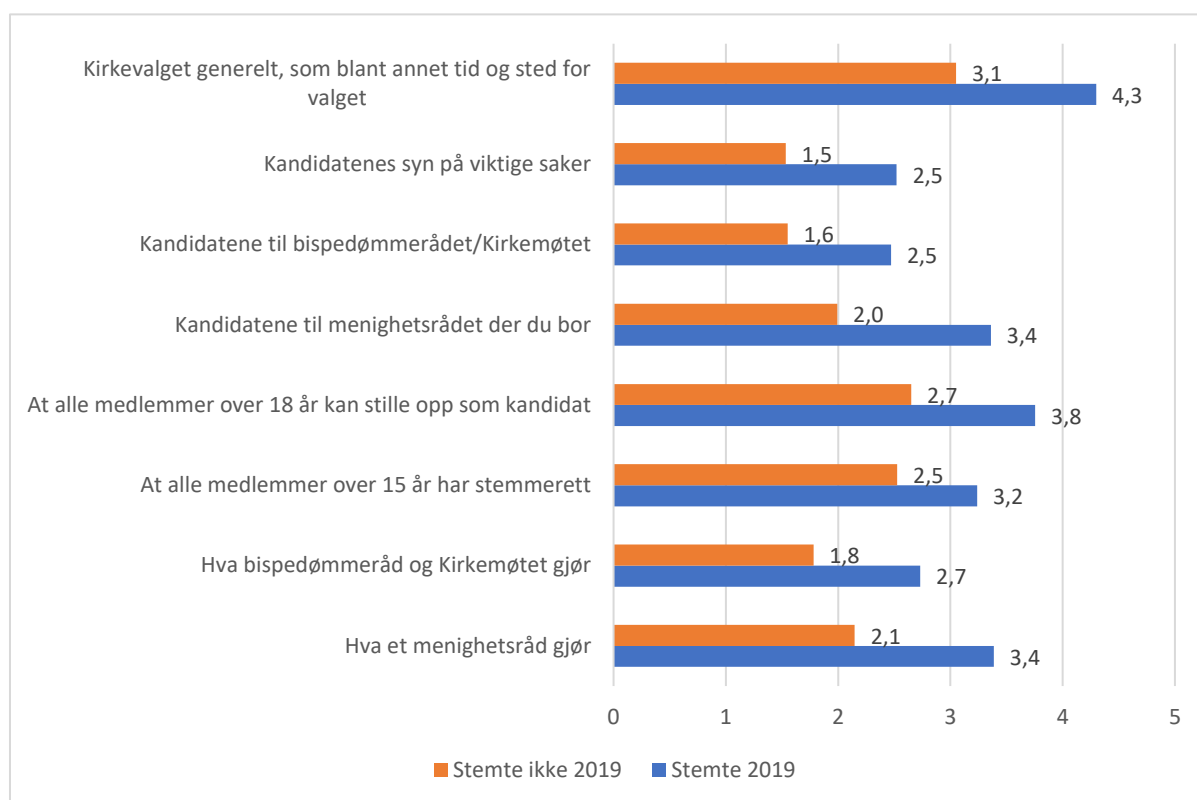
Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2009 (N = 1000), 2011 (N = 1132), 2015 (N = 1469), 2019 (N = 1515). Gjennomsnitt av åtte kunnskapsmål på en skala fra 1 til 5, hvor 1 = ikke informert i det hele tatt og 5 = svært godt informert.

For å avgjøre om kirkevalget er et demokratisk valg på linje med politiske valg, må vi se nærmere på tilgang på informasjon om kirkevalget og kunnskapsnivået blant de som stemte og de som ikke gjorde det. En forutsetning for et demokratisk valg er at de som skal stemme er tilstrekkelig informert rundt valget generelt og om alternativene de kan velge mellom. Informasjon og kunnskap er en forutsetning for å kunne gjøre gjennomtenkte valg. For at kirkemedlemmer skal ha en forutsetning for å stemme ved kirkevalget kreves det kunnskap om dette, altså *opplyst forståelse* (Dahl 1989) som vi tidligere har vært inne på i kapittel 2.

Figur 8 viser kirkemedlemmenes gjennomsnittlige kunnskapsnivå om kirken og kirkevalget ved valgene i 2009, 2011, 2015 og 2019. Denne figuren forteller oss to ting. For det første at kunnskapsnivået, i hvert fall slik vi har målt det her, er ganske konstant over tid. For det andre viser Figur 8 at de som stemmer oppgir et vesentlig høyere kunnskapsnivå enn de som ikke stemmer. Også denne forskjellen har vært ganske konstant ved de fire siste valgene.

Som vi så ovenfor, så er det slik at de som stemmer er i gjennomsnitt mer engasjert i sin menighet og har oftere kontakt med kirken, noe som kan føre til mer kunnskap om valget. Samtidig, slik vi diskuterte i forrige kapittel, skal vi være forsiktig med å konkludere med at høyere kunnskapsnivå *fører til* stemmegiving. Det kan være at dette er tilfelle, eller at både kunnskap og stemmegiving er et resultat av et underliggende engasjement for kirken.

Figur 9. Stemmegiving og ulike kunnskapsnivåer 2019

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 1515, gjennomsnitt på en skala fra 1 til 5, hvor 1 = ikke informert i det hele tatt og 5 = svært godt informert

Figur 9 viser det gjennomsnittlige nivået på en rekke kunnskapsnivå fra 2019-valget. Når det gjelder alle disse åtte kunnskapsmålene, så har de som stemte høyere kunnskap enn de som ikke stemte på samtlige. Statistiske analyser bekrefter også at det er en sammenheng mellom det å være bedre informert og det å stemme ved valget.²⁰

De som ikke stemte føler seg minst informert om kandidatenes «syn på viktige saker» og kandidatene til bispedømmerådet/Kirkemøtet.

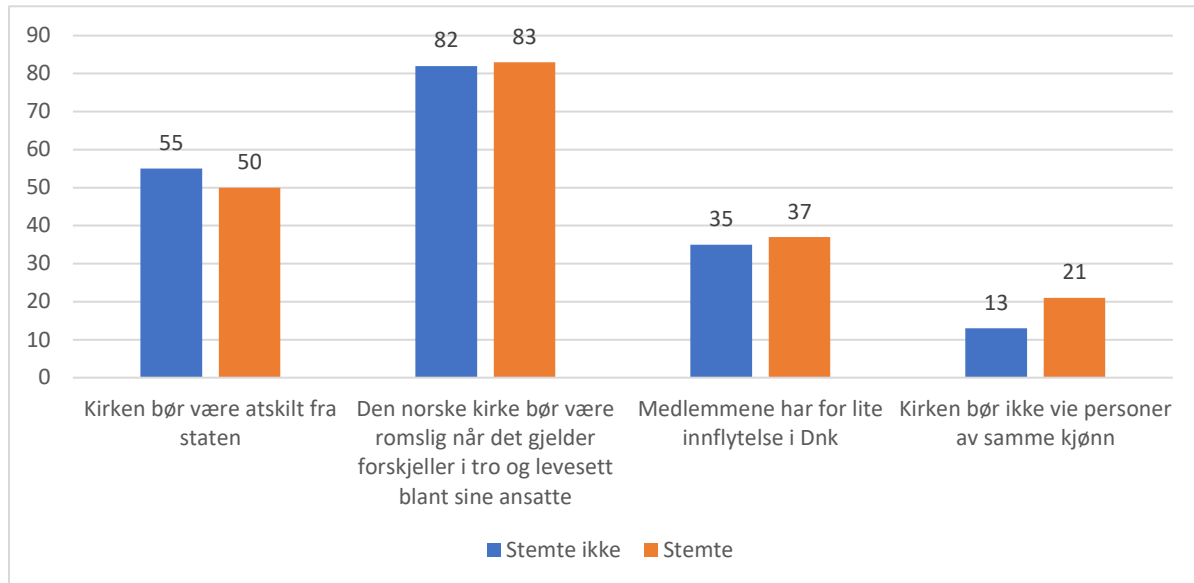
Samtidig ser vi at begge gruppene føler seg bedre informert om kandidatene til menighetsråd enn kandidatene til bispedømmerådet/Kirkemøtet. Det har ved tidligere evalueringer av valget blitt diskutert at dette skyldes at menighetsråd er lokalt forankret og derfor enklere å identifisere seg med og få informasjon om (Holberg, Mortensen & Botvar, 2016: 138).

De som stemmer er bedre «kvalifisert» til å gjøre begrunnede valg ved kirkevalget enn de som ikke stemmer, fordi de er bedre informert om kirken og kirkevalget. Det er allikevel et relativt lavt kunnskapsnivå rundt kandidatene som kan ha konsekvenser for kirkedemokratiet. En forutsetning for demokrati er å ha like muligheter til å utforske alternativer. Dette handler om forståelse, som vi så i kapittel 2 i beskrivelsen av dybde-kriteriet (Dahl 1989). Om det er for lite kunnskap om de ulike kandidatene og deres ståsted i viktige saker er ikke denne forutsetningen møtt.

²⁰ Se Tabell 21, modell 4 i vedlegg.

5.2.9 Kirkepolitiske holdninger

Figur 10. Stemmegiving og holdninger til kirken

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 1179, andel av de som stemte og ikke stemte som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 = helt uenig og 5 = helt enig

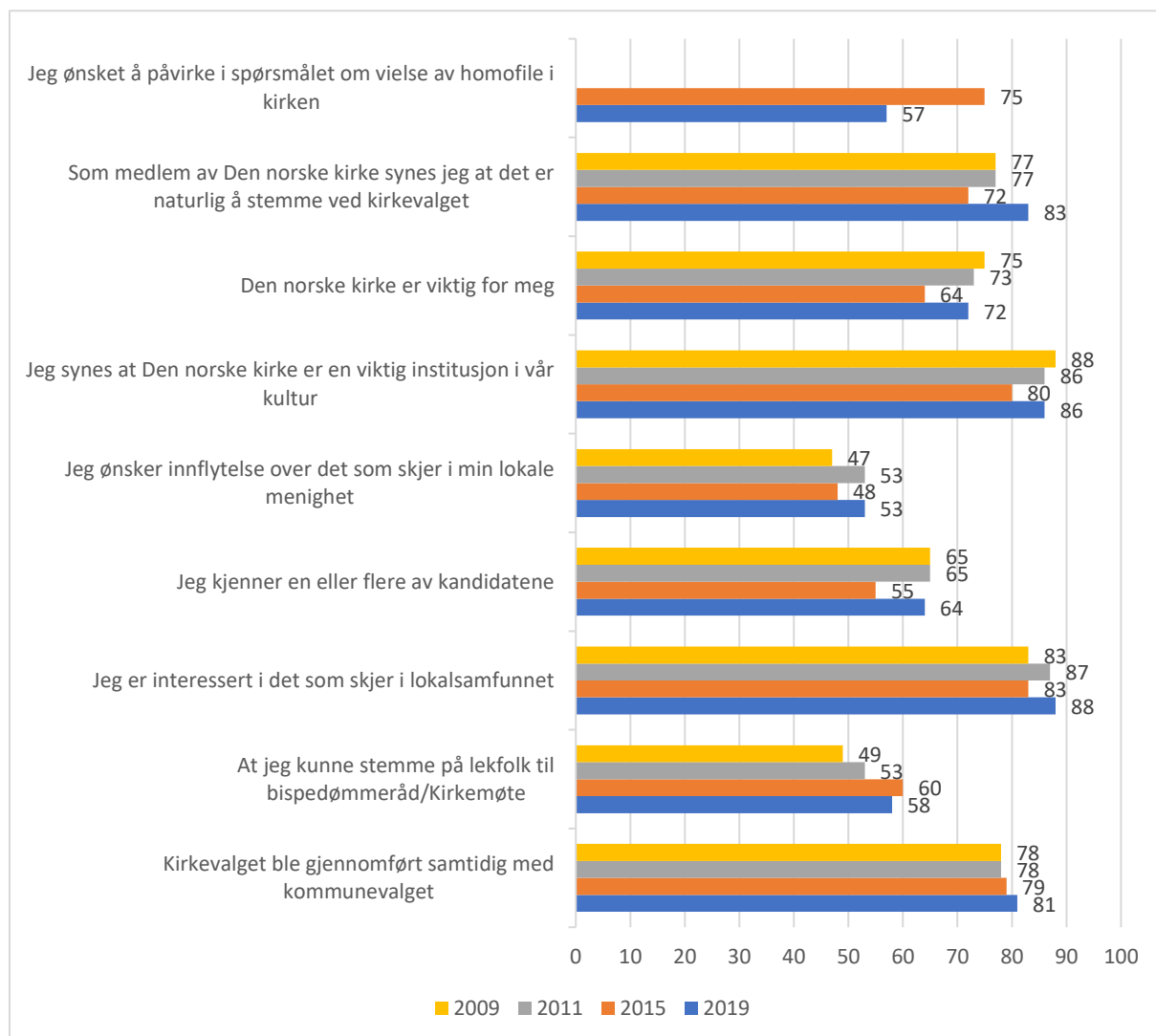
I Figur 10 ser vi prosentandelen som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 («helt enig») til 5 («helt uenig») når de blir presentert for forskjellige kirkepolitiske påstander. Det er små forskjeller i de fleste av holdningene til kirkepolitiske spørsmål blant de som stemte og de som ikke gjorde det.

Det største skille mellom gruppene finner vi i påstanden som omhandler vielse av likekjønnede. Det er flere av de som er har stemt som mener at kirken ikke burde vie personer av samme kjønn enn personer som ikke har stemt. Om vi ser på regresjonsmodellen hvor denne variabelen er inkludert ser vi at det er større sannsynlighet for å stemme ved kirkevalget med en konservativ holdning i dette spørsmålet.²¹ Det betyr at kirkemedlemmer som mener at personer av samme kjønn ikke burde vies i kirken har en større sannsynlighet for å stemme enn medlemmer som ikke mener dette.

²¹ Se Tabell 4, modell 5 i vedlegg.

5.2.10 Grunner for å stemme ved kirkevalget

Figur 11. Grunner for å stemme ved kirkevalgene 2009–2019

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2009 (N = 371), 2011 (N = 401), 2015 (N = 678), 2019 (N = 505). Andel av de som stemte som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 = ikke viktig i det hele tatt og 5 = svært viktig

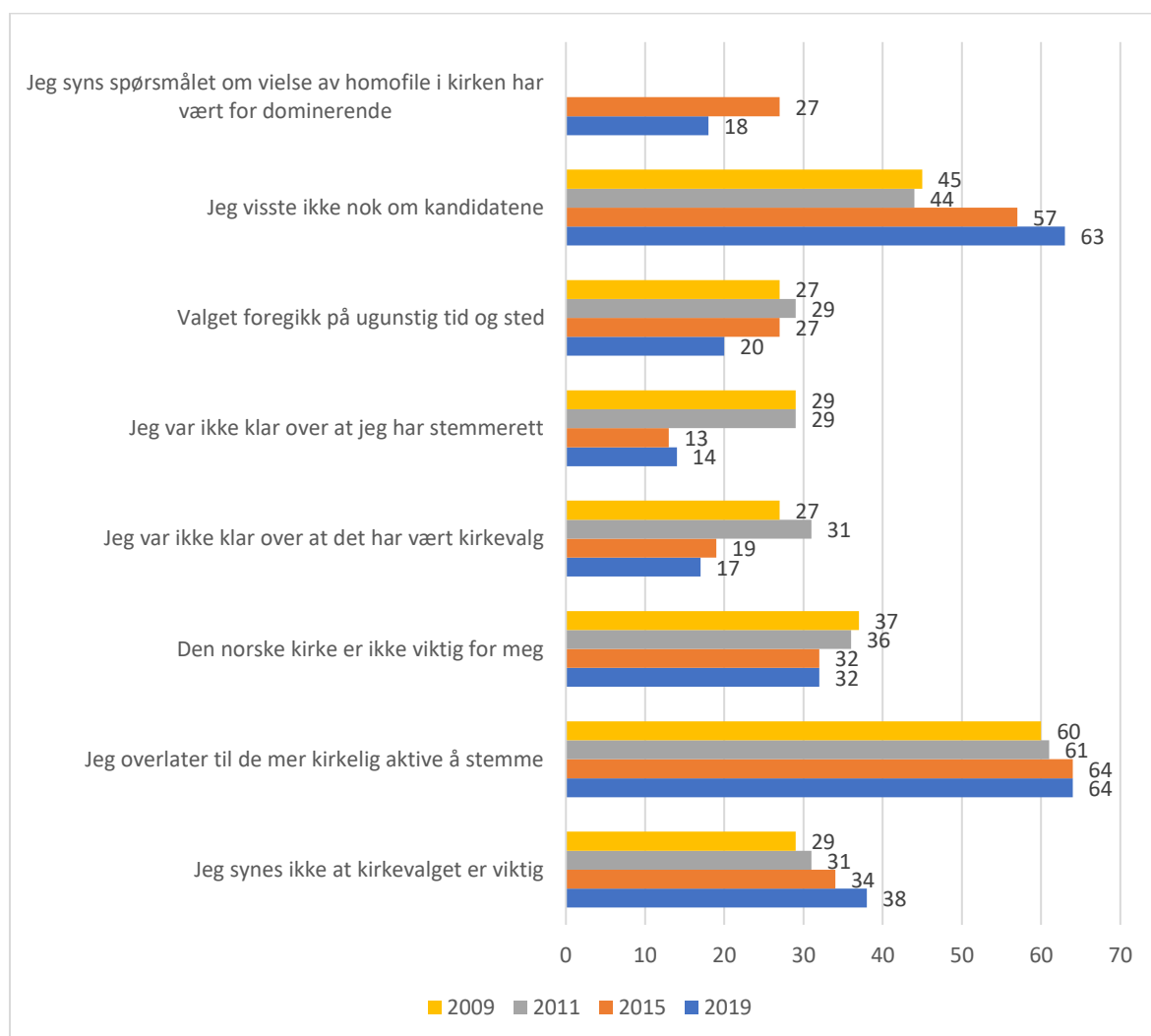
Medlemmer som stemte ved kirkevalget ble bedt om å oppgi hva som var viktige grunner for at de valgte å stemme. I Figur 11 ser vi hva kirkemedlemmene oppgir som de viktigste grunnene til at de stemte ved valget i henholdsvis 2009, 2011, 2015 og 2019. I 2019 er den viktigste grunnen kirkemedlemmene gir for å stemme er at de er interessert i det som skjer i lokalsamfunnet. Andre grunner som kommer høyt opp hos velgerne er at Den norske kirke er en viktig institusjon i vår kultur, synes det er naturlig å stemme ved kirkevalget som medlem av Den norske kirke og at kirkevalget ble gjennomført samtidig med kommunevalget. Dette er de fire viktigste grunnene for å stemme ved kirkevalget og har ikke endret seg vesentlig siden 2009.

Den største endringen mellom valget i 2015 og 2019 ser vi i grunnen «Jeg ønsket å påvirke i spørsmålet om vielse av homofile i kirken». Færre oppgir dette som en grunn ved valget i 2019. Det er ikke overraskende da debatten rundt likekjønnet vigsel ikke var like fremtredende ved dette valget.²²

Hvis vi ser bort fra spørsmålet om vigsel av likekjønnet, så oppga mange velgere færre grunner for å stemme i 2015 enn i de to foregående valget. KIFOs rapport om kirkevalget i 2015 forklarer dette fallet ved at mange nye velgere kom til i 2015 som primært interesserer seg for å påvirke i spørsmålet om vielse av likekjønnede. Det interessante ved valget i 2019 er at vi ser en stigning når det gjelder de fleste av grunnene for å stemme. Ved forrige valg i 2015 var det mange som var opptatt av vigselsspørsmålet. I 2019 er det andre grunner som igjen får større betydning og spørsmål om vielse av likekjønnede mindre. Dette kan tyde på at valget i 2015 var et spesielt valg og at vi ved valget i 2019 har gått tilbake til «normalen».

5.2.11 Grunner for å ikke stemme ved kirkevalget

Figur 12. Grunner til ikke å stemme ved kirkevalget 2009–2019

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2009 (N = 604), 2011 (N = 696), 2015 (N = 765), 2019 (N = 908), andel av de som ikke stemte som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 = helt uenig i det hele tatt og 5 = helt enig

²² Dette spørsmålet ble stilt for første gang i 2015.

De som ikke stemte ved kirkevalget ble spurt hvorfor de ikke gjorde dette. Figur 12 oppsummerer disse funnene for de fire siste valgene. Den hyppigste grunnen for ikke å stemme er at man vil overlate stemmegiving til de mer kirkelige aktive. Dette har vært den viktigste grunnen for ikke å stemme ved de fire siste valgene og er en tematikk som har blitt diskutert i mediene (Vårt Land 2019, Dagen 08.08.2019, Dagen 24.09.2019). Dette kan ses i sammenheng med det Dahl (1992) skriver om som *berørte parter*. Det er de kirkelige aktive som er de berørte partene i denne sammenheng, da det er disse beslutningene i kirken berører mest. Det er altså en utbredt og vedvarende oppfatning blant de som ikke stemmer ved kirkevalget at de heller vil at de som er mer aktive i kirken skal stemme.

En annen viktig grunn for ikke å stemme er at man ikke vet nok om kandidatene, og andelen som svarer dette har økt, fra 45 prosent i 2009 til hele 63 prosent i 2019. Dette er en uheldig utvikling utfra målsettingene om kirkedemokrati.

5.2.12 Type kirkemedlemmer

Den norske kirke er en stor organisasjon med mange ulike medlemmer. I kapittel 2 prøvde vi å introdusere noen begreper som kan være et utgangspunkt for å gruppere disse. Vi beskrev «menighetsaktive» og «omvendelseskristne» som to grupper som begge har engasjement for religion og for kirken. Disse to gruppene skiller seg likevel noe ved at personlig tro og det å være «bekjennende kristen» er viktigere for de omvendelseskristne enn for de menighetsaktive. I motsetning til disse to gruppene finner vi de «ritualkristne» og de «distanserte» medlemmene. De ritualkristne føler en viss tilhørighet til kirken og kristen tro, men oppsøker kirken sjeldent, gjerne bare i forbindelse med julaften og livsritualer, slik som dåp og bryllup. De distanserte medlemmene har enda mindre tilknytning til kirken. Noen av disse vurderer å melde seg ut av kirken, men mange andre gjør det ikke. Selv om man bruker kirken lite, betyr det ikke at man er likegyldig til kirken. For en sosiologisk forståelse av de ritualkristne kan det være meningsfylt å bruke begrepet «vikarierende religiøsitet» som vi diskuterte i kapittel 2: Man overlater troen og den daglige driften av kirken til de som har et engasjement for dette, og så er man fornøyd med at kirken er tilgjengelig de gangene man ønsker å oppsøke den.

Når vi her har sett på de som stemte og ikke stemte ved kirkevalget, så kan man se konturene av disse gruppene. De som stemte ved kirkevalget er i mye større grad opptatt av det som skjer i den lokale menigheten (Figur 6), er mye oftere på gudstjenester (Figur 7) og vet mer om valget (Figur 9). Dette tyder på at vi har en aktiv gruppe medlemmer (menighetsaktive, omvendelseskristne), på den ene siden, og en mindre aktiv gruppe medlemmer (ritualkristne, distanserte medlemmer) som ikke stemmer, på den andre siden. Spørsmålet er da hvordan man eventuelt kan engasjere flere av disse mindre aktive medlemmene til å stemme. Som vi så ovenfor, svarte 64 prosent av de som ikke stemte at de «overlater til de mer kirkelige aktive å stemme» (Figur 12), noe som samsvarer med det vi har beskrevet som «vikarierende religiøsitet». Samtidig sier også mange av de som ikke stemte at kirken «ikke er viktig for meg» (32 prosent) og at kirkevalget ikke er viktig (38 prosent) noe som er vitner om en distansert holdning til kirken og valget. Flere enn ved tidligere valg sier i 2019 at de ikke stemte fordi de ikke visste nok om kandidatene (63 prosent). Dette bør føre til refleksjoner rundt hvordan velgerne kan lære mer om kandidatene. Samtidig er det usikkert om løsninger vil være å ukritisk sette i gang informasjonstiltak. Som vi så i forrige kapittel, så gjøres det allerede mye lokalt arbeid for å spre ulik informasjon om valget, men dette viser seg å ha svært begrenset effekt på valgdeltakelsen. Samtidig kan det være slik at en overgang til kirkepolitiske lister på bispedømmenivå vil redusere

viktigheten av kunnskap om enkeltkandidater, siden man da kan gjøre et informert valg kun ved å kjenne til «partiprogrammet».

5.3 OPPSUMMERING AV GJENNOMGANGEN AV DE SOM STEMTE OG IKKE STEMTE VED KIRKEVALGET

I begynnelsen av dette kapittelet spurte vi: *Hva kjennetegner de som stemmer ved kirkevalg og de som ikke gjør det?* Vi har forsøkt å besvare spørsmålet ved å se nærmere på de medlemmene av Den norske kirke som stemte ved kirkevalget 2019 og de om ikke gjorde det.

Hvorfor stemmer kirkemedlemmer ved valget? Velgerundersøkelsen viser for det første at det er flere eldre personer enn yngre som stemte ved valget. Det er en signifikant sammenheng mellom alder og stemmegiving.

Vi ser at det igjen, slik vi har sett ved tidligere valg, er flere kvinner enn menn som stemmer. Dette henger sammen med at det er flere kvinner som oppfatter seg som «personlig kristne». Det er en sammenheng mellom det å være «personlig kristen» og stemmegiving. De som stemmer har noe høyere utdanning og er mer lokalkirkelige engasjerte, går mer i gudstjenester og er generelt mer i kirken enn de som ikke stemmer. Det er en sammenheng mellom både lokalkirkelig engasjement og kirkelig aktivitet og stemmegiving.

Kirkemedlemmene som stemmer har mer kunnskap om kirken og kirkevalget enn de som ikke stemmer, men føler seg fortsatt ikke så godt informert om kandidatene. Det er en sammenheng mellom kunnskapsnivå og stemmegiving.

Grunnene for å stemme har endret seg litt fra forrige valg. Dette kan ha sammenheng med at spørsmålet om vigsel av likekjønnede ikke var like aktuelt ved dette valget. Interesse for det som skjer i lokalsamfunnet er den viktigste grunnen for å stemme.

Den største andelen av kirkemedlemmene som ikke stemte er ikke opptatt av det som skjer i sin lokale menighet i det hele tatt. De deltar sjelden på kirkelige aktiviteter og har lav kunnskap om kirken og kirkevalget generelt. Den viktigste grunnen de oppga for ikke å stemme var at de overlater stemmegiving til de mer kirkelige aktive. Dessuten sier stadig flere at de ikke stemte fordi de ikke visste nok om kandidatene.

6 DE ULIKE LISTENE VED BISPEDØMMERÅDSVALGET

6.1 INNLEDNING

Kanskje den viktigste utviklingen ved bispedømmerådsvalet i 2019 var at man nå i ni av elleve bispedømmer har tre lister å velge mellom, dessuten at alle bispedømmerådsvalgene nå er direktevalg.²³ Dermed har man i større grad oppfylt kravet om reell valgmulighet. Samtidig er det noen interessante – og muligens utfordrende – forskjeller mellom listene. Nominasjonskomiteens liste er, slik den har vært tidligere, en liste som skal romme kandidater med ulike kirkepolitiske meninger, mens Bønnelista og Åpen folkekirke er «parti-lister» med hver sin enhetlige agenda.

I dette kapitlet skal vi undersøke hva som kjenner disse tre ulike velgergruppene. Hvordan er disse like og ulike, og hvordan representerer listene ulike velgergrupper? Kapitlet vil følge samme struktur som forrige kapittel.

6.2 VALG AV LISTER

Tabell 20 gir en oversikt over sosiodemografiske kjennetegn og livssyn i de tre gruppene og har samme oppbygning som det forrige kapitlet.

²³ De direkte valgte, leke medlemmene utgjør syv av ti-elleve medlemmer i hvert av de elleve bispedømmerådene.

Tabell 20. Sosiodemografiske kjennetegn ved som stemte på Nominasjonskomiteens liste, Åpen folkekirke og Bønnelista

		Nominasjons- komiteens liste	Åpen Folkekirke	Bønnelista	Total
Velgere	Tidligere velgere	92,5	84,0	90,7	88,0
	Nye velgere	7,5	16,0	9,3	12,0
		100,0	100,0	100,0	100,0
Alder	15–29	5,4	10,7	11,6	8,7
	30–49	29,5	33,0	23,3	30,7
	50–69	30,7	36,3	34,9	34,0
	70 +	34,4	20,0	30,2	26,7
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Kjønn	Mann	44,2	36,4	53,5	41,2
	Kvinne	55,8	63,6	46,5	58,8
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Politisk parti	Rødt	1,4	1,1	0,0	1,1
	Sosialistisk venstreparti	1,4	8,9	0,0	4,9
	Arbeiderpartiet	18,9	26,1	8,3	21,4
	Senterpartiet	24,3	18,9	19,4	21,2
	Kristelig Folkeparti	23,6	2,2	41,7	14,8
	Venstre	3,4	10,6	0,0	6,6
	Høyre	17,6	17,2	8,3	16,5
	Fremskrittspartiet	4,1	2,8	13,9	4,4
	Miljøpartiet de grønne	2,0	8,3	0,0	4,1
	Andre partier	3,4	3,9	8,3	4,9
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Utdanning	Grunnskole	1,9	5,2	9,3	4,3
	Videregående	30,4	27,4	23,4	28,1
	Universitet /høyskole	67,7	67,5	67,4	67,5
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Livssyn	Personlig kristen	61,8	35,9	93,0	52,0
	Kristen	21,7	33,5	7,0	26,1
	Ikke kristen	16,6	30,6	0,0	21,9
	Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 364–424

6.2.1 Tidligere og nye velgere

Øverst i Tabell 20 ser vi en oversikt over tidligere og nye velgere fordelt på de tre listene. Her ser vi at det er flest blant Nominasjonskomiteens velgere som har stemt ved tidligere valg. Blant Åpen folkekirkes velgere finner vi størst andel nye velgere sammenlignet med de andre listene. Bønnelistas velgere har den største andelen tidligere velgere. Det kunne tenkes at Bønnelista som var et nytt parti i 2019, kunne mobilisere mange nye velgere, men dette er altså ikke tilfelle. En mulig forklaring på

dette er at Bønnelista muligens har fanget opp en del av de som stemte ut ifra anbefalingene til Levende folkekirke ved valget i 2015.

I KIFOs analyse av kirkevalget 2015 (Holberg, Mortensen og Botvar, 2016: 144) ble det brukt plass på å sammenligne nye og gamle velgere, siden debatten rundt vigsel av likekjønnede mobiliserte mange førstegangselgere som på mange måter skilte seg fra etablerte velgere. I 2019 er det imidlertid slik at de nye velgerne i liten grad skiller seg fra de etablerte velgerne.²⁴ Det er også verd å merke seg at andelen førstegangselgere har gått ned, fra én av tre i 2015 til 14 prosent i 2019.

6.2.2 Alder

Ser vi videre på aldersfordelingene blant de ulike listene er det noen forskjeller. Aldersfordelingen innad i listene viser at velgere av Nominasjonskomiteens liste og Bønnelista er noe eldre enn velgere av Åpen folkekirkes liste.

Nominasjonskomiteens liste fikk minst oppslutning i den yngste alderskategorien. Flesteparten av velgere av denne listen befant seg i den eldste alderskategorien. De to eldste alderskategoriene er her størst.

Blant Åpen folkekirke sine velgere finner vi flere i den yngste alderskategorien enn hos Nominasjonskomiteens velgere. Den største gruppen er imidlertid de mellom 50 og 69 år. Blant disse velgerne er de to mellomste alderskategoriene de største.

Når vi ser videre på velgere av Bønnelista, er litt flere i den yngste alderskategorien. Alderskategorien hvor flest befinner seg er 50–69 år. Her er de to eldste alderskategoriene bredest representert.

6.2.3 Kjønn

Om vi undersøker kjønn og valg av lister er det større forskjeller. Andelen kvinner er større enn menn blant velgerne av Nominasjonskomiteens liste og Åpen folkekirkes liste. Den største andelen kvinner finner vi i Åpen folkekirkes liste, hvor nesten to av tre som har stemt denne listen er kvinner. Blant Nominasjonskomiteens liste er andelen kvinner noe lavere hvor litt over halvparten er kvinner. Det må imidlertid sies at andelen kvinner totalt i utvalget er høy. Listen som skiller seg ut her er Bønnelista, hvor andelen som er størst er menn. Her er litt over halvparten menn.

6.2.4 Politiske preferanser

Det som utmerker seg ved listevalg og valg av politisk parti er at kun 2 prosent av Åpen folkekirke sine velgere har stemt på Kristelig Folkeparti. 23,6 prosent av Nominasjonskomiteens listes velgere har stemt på Kristelig Folkeparti. Størst andel av Kristelig Folkepartis velgere finner vi blant velgerne av Bønnelista. Her har 41,7 prosent stemt Kristelig Folkeparti.

²⁴ En regresjonsanalyse (Tabell 25, modell 2) viser at det ikke er en statistisk sammenheng mellom det å være førstegangselger og kjønn, utdanning, livssyn, syn på vigsel av homofile med mere.

6.2.5 Utdanning

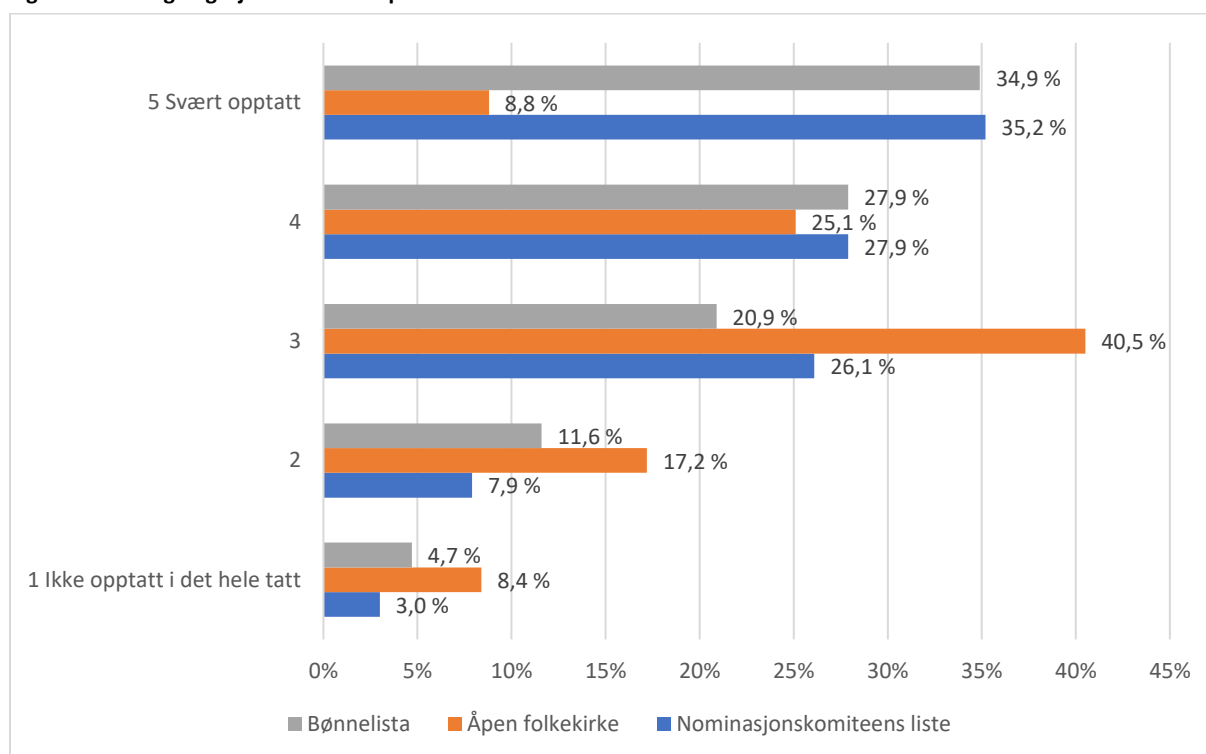
Utdanningsnivået er ganske jevnt mellom de tre listene. Det er rundt to av tre i alle gruppene som har utdanning på universitet eller høyskolenivå. Som sagt er det en liten gruppe og det må bli tatt høyde for. Det er altså ikke betydelige forskjeller i utdanningsnivå blant de tre gruppene.

6.2.6 Livssyn

Tabell 20 gir en oversikt over livssyn blant de tre gruppene. Den største andelen med «personlig kristne» er blant velgere av Bønnelista: Her oppgir nesten samtlige (93 prosent) at de er personlig kristne. Av Nominasjonskomiteen listes velgere er det rundt 61,8 prosent som definerer seg selv som «personlig kristne». Rundt 21 prosent sier at de er «kristen» og rundt 16 prosent at de er «ikke kristen». I gruppen som har stemt Åpen folkekirke er det færre «personlig kristne».

6.2.7 Lokalkirkelig engasjement

Figur 13. Kirkelig engasjement fordelt på de ulike listene

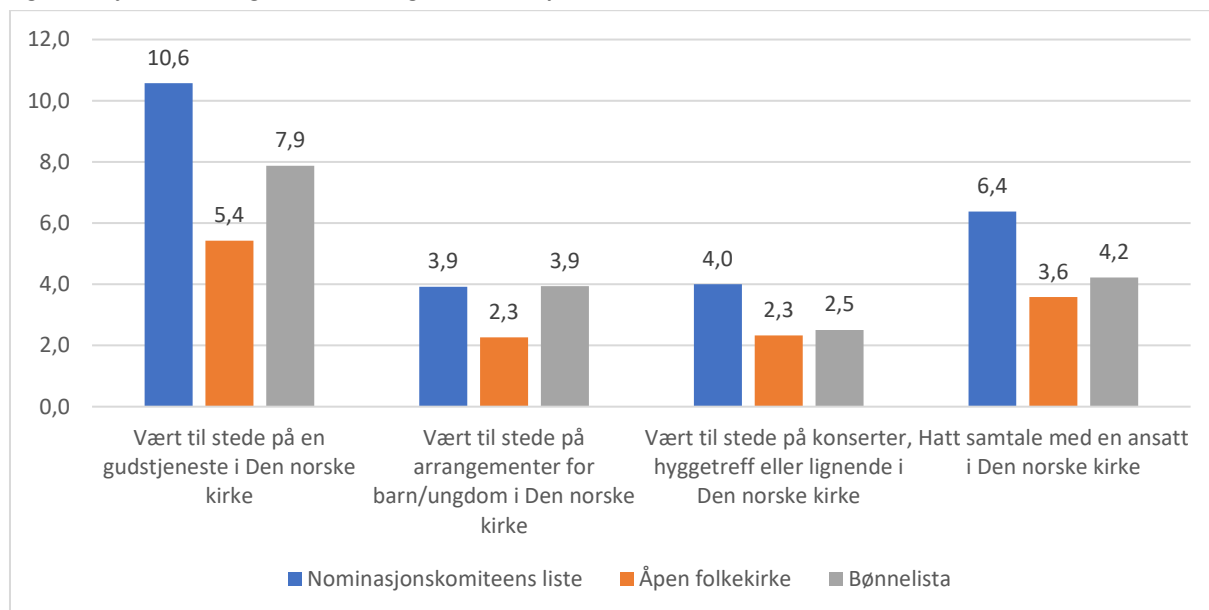

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 423, stemmegiving fordelt på svar på spørsmålet: «Hvor opptatt er du av det som skjer i din lokale menighet på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr ikke opptatt i det hele tatt og 5 betyr svært opptatt?»

Figur 13 viser hvor opptatt velgerne er av sin lokale menighet. Sammenligner vi de tre gruppene ser vi at det er små forskjeller mellom velgere av Nominasjonskomiteens liste og Bønnelistas velgere når det kommer til lokalkirkelig engasjement. Velgere av Åpen folkekirke skiller seg imidlertid ut, ved at de er mindre opptatt av dette. Hvis vi ser på hvordan velgerne av de tre listene gjennomsnittlig plasserer seg på skalaen (fra 1 til 5), så skårer både Nominasjonskomiteens liste og Bønnelista 3,8, mens velgere av Åpen folkekirke oppgir 3,0. De som stemmer på Bønnelista og Nominasjonskomiteens liste er gjennomsnittlig mer kirkelige engasjerte enn de som stemmer Åpen folkekirke.

6.2.8 Kirkelige aktiviteter

Figur 14. Gjennomsnittlig bruk av kirkelige aktiviteter per år for de ulike listene

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 409, gjennomsnittlig antall ganger kirkemedlemmer har benyttet kirkelige aktiviteter i løpet av det siste året blant de som ikke stemte på de ulike listene²⁵

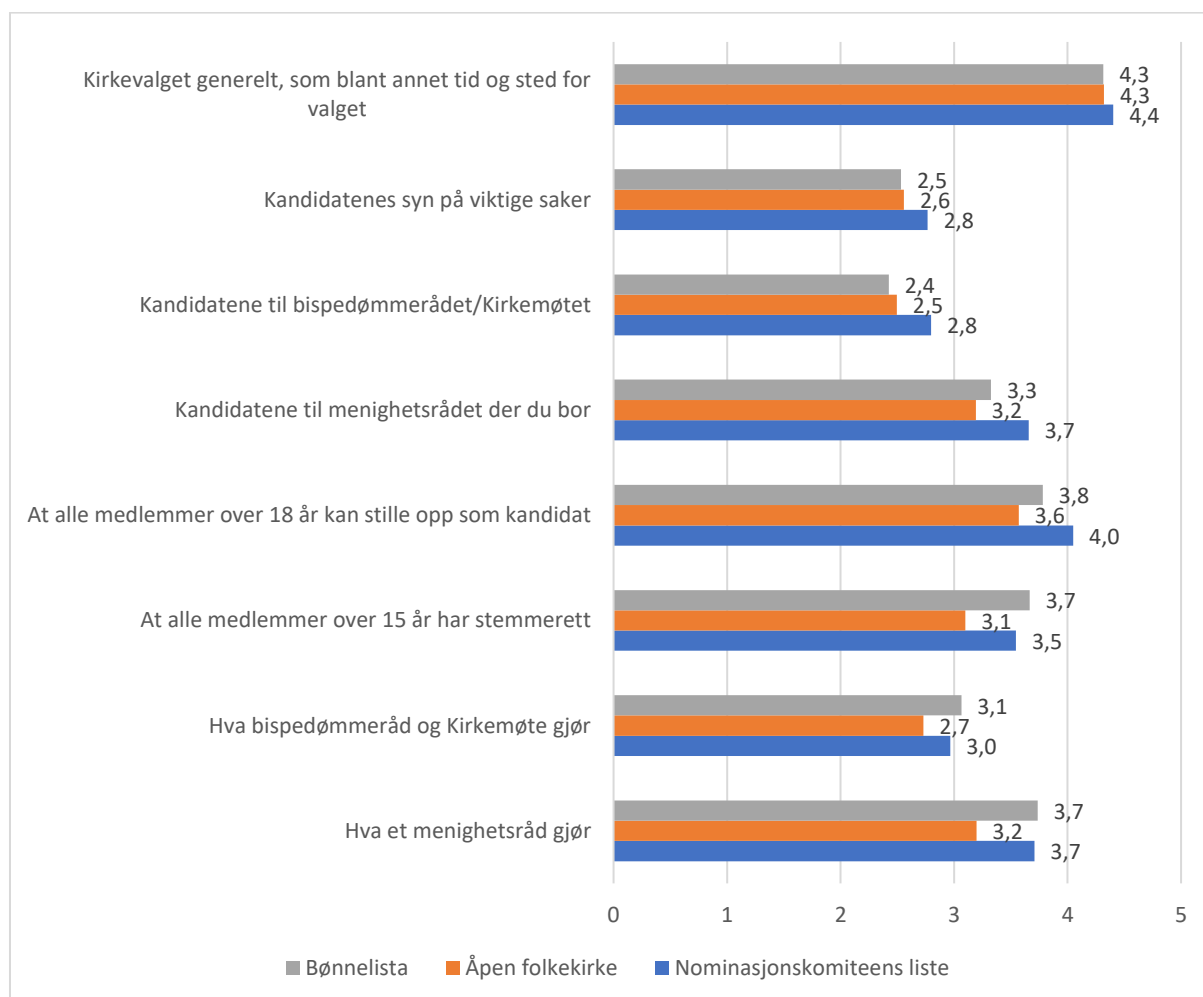
Velgere som har mest kontakt med kirken gjennom kirkelig aktiviteter er Nominasjonskomiteens listes velgere. Dette var også tilfellet ved forrige kirkevalg. De er oftere på gudstjenester, er tilstede ved arrangementer for barn og ungdom, konserter og har samtaler med ansatte i Den norske kirke enn andre velgere. I gjennomsnitt går de i gudstjenester 10,6 ganger i året. Til sammenligning går velgere av Åpen folkekirke 5,4 i gjennomsnitt i året. Nominasjonskomiteen listes velgere går altså om lag dobbelt så mye som Åpen folkekirkes velgere. Bønnelistas velgere oppgir at de går i gjennomsnitt 7,9 ganger til gudstjeneste i året. De ligger dermed nærmere Nominasjonskomiteens listes velgere enn Åpen folkekirkes velgere i kirkelig aktivitet.

Deltakelsen ved andre kirkelige aktiviteter er mer likt blant gruppene. Åpen folkekirkes velgere er noe sjeldnere ved slike aktiviteter enn de andre gruppene. Tallene i Figur 14 tilsier at de som oftere har vært ved gudstjenester eller arrangementer også oftere har samtaler med ansatte i Den norske kirke.

²⁵ Alle besvarelser på over 99 har blitt filtrert for å unngå «uteliggere» (det vil si variabelverdier som avviker så mye fra modus og gjennomsnitt at de vanskeliggjør meningsfulle statistiske analyser).

6.2.9 Kirkemedlemmenes kunnskapsnivå

Figur 15. Kirkemedlemmenes kunnskapsnivå etter valg av liste

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019. N = 412, gjennomsnitt på en skala fra 1 til 5, der 1 = ikke informert i det hele tatt og 5 = svært godt informert

I Figur 15 kommer det frem at det er små forskjeller når det gjelder kunnskapsnivå mellom listene. Det kan se ut til at Åpen folkekirke har noe mindre kunnskaper enn de øvrige listene. Forskjellene er derimot små.²⁶

Alle gruppene vet lite om hva bispedømmerådet og Kirkemøtet gjør. Alle gruppene vet mye om kirkevalget generelt. Det å ha kunnskap om kirkevalget generelt, som tid og sted for valget kan være uavhengig av kirkelig aktivitet. Kirkemedlemmer trenger ikke å være til stede i kirken for å få med seg dette, og det kan være en grunn for at kunnskapen om dette er såpass høy sammenlignet med de andre områdene.

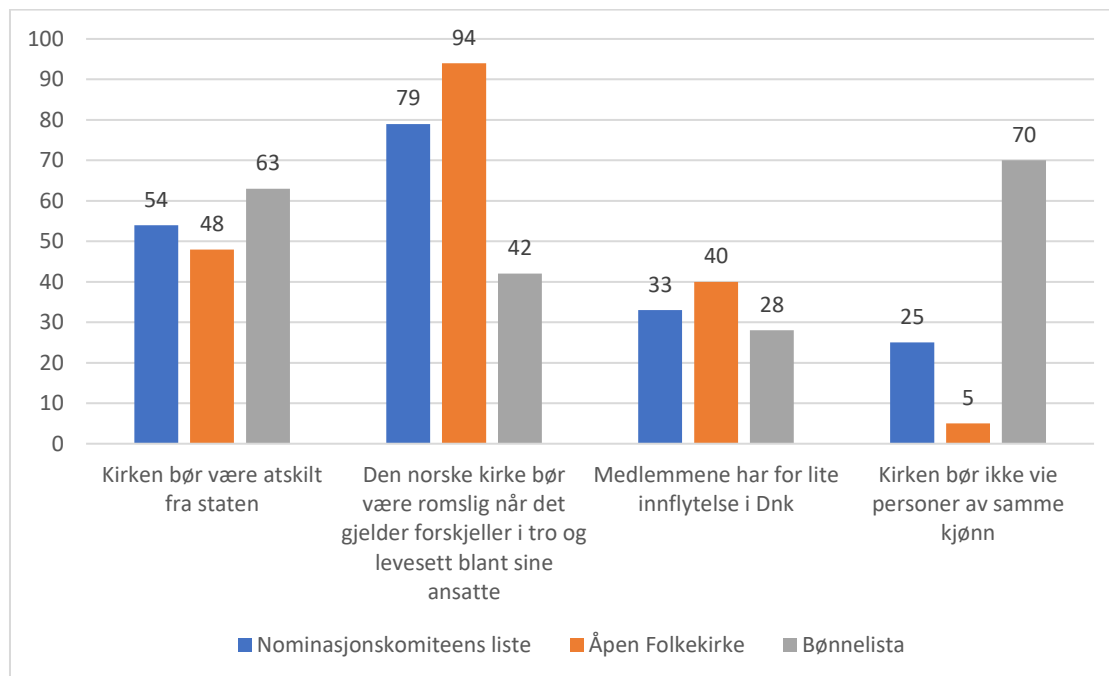
Det å ha kunnskap om kandidatene og kandidatenes syn på viktige saker er i større grad avhengig av at kirkemedlemmene er til stede og aktive i kirken. Velgerne av de tre listene vet mer om kandidatene

²⁶ En regresjonsanalyse (Tabell 26 i vedlegg) viser at kunnskapsnivå ikke har noen signifikant sammenheng med valg av liste. Det er altså ikke belegg for å hevde at det er forskjell på kunnskapsnivå mellom de som stemmer på de ulike listene.

til menighetsrådet der de bor enn kandidatene til bispedømmerådet/Kirkemøtet. Det kan ha sammenheng med at de er mer opptatt av sitt lokale miljø enn kirken generelt.

6.2.10 Kirkepolitiske holdninger

Figur 16. Listevalg og holdninger til kirken

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 377, prosent som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 = helt uenig og 5 = helt enig

Figur 16 gir videre en oversikt over holdninger til kirken blant de tre gruppene, og her ser vi at det er en del forskjeller mellom de ulike velgergruppene. Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt kirken og staten skal være atskilt eller ikke, ser vi at litt over halvparten av gruppen som har stemt Nominasjonskomiteens liste, 54 prosent, er enig i at kirken og staten burde være adskilt. Noen færre med 48 prosent er enig i dette blant velgerne av Åpen folkekirke. 63 prosent av velgerne av Bønnelista er enige i det.

Det er større forskjeller mellom gruppene i påstanden om at Den norske kirke bør være romslig når det gjelder forskjeller i tro og levesett blant sine ansatte. Gruppen som er mest enig i dette er de som har stemt Åpen folkekirke. Andelen som er enig i dette blant velger av Nominasjonskomiteens liste er noe lavere. Den laveste andelen finner vi i gruppen som har stemt Bønnelista. Kun 42 prosent er enig i at Den norske kirke bør være romslig når det gjelder forskjeller i tro og levesett blant sine ansatte.²⁷

Ser vi videre på holdninger til likekjønnet vigsel blant gruppene blir skillet mellom listene tydelig. 25 prosent av velgerne av Nominasjonskomiteens liste er enig i at kirken ikke burde vie personer av samme kjønn. Til sammenligning er det kun 5 prosent som mener det samme blant Åpen folkekirkes velgere. Hele 70 prosent av Bønnelistas velgere mener at likekjønnet vigsel ikke burde finne

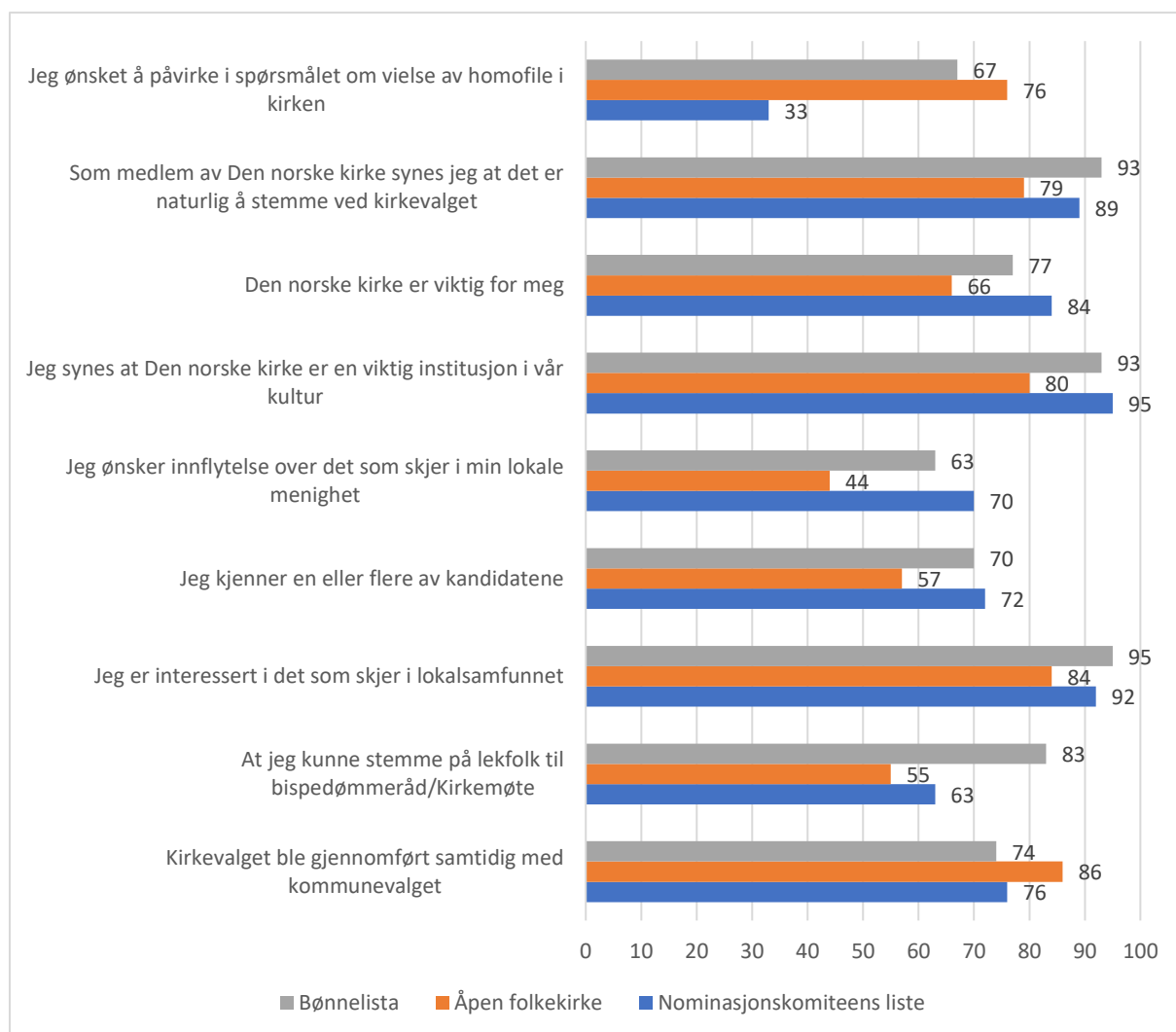
²⁷ En regresjonsanalyse (Tabell 26 i vedlegg) viser at det er en negativ signifikant sammenheng mellom det å være positiv til det å være romslig når det gjelder forskjeller i tro og levesett blant sine ansatte og å stemme Bønnelista.

sted i kirken. Det kan tyde på at etablering av den nye listen Bønnelista kommer som et motsvar til forrige valgets nykommer, Åpen folkekirke. Etableringen av denne listen kan se ut til å handle mye om vielse av personer av samme kjønn og motstanden mot dette (se også kapittel 4.4.3). Bønnelista har som vi så tidligere ikke mobilisert spesielt nye velgere, men består stort sett av tidligere velgere. Det er interessant at Åpen folkekirke og Bønnelista marker to ytterpunkter i dette spørsmålet, mens Nominasjonskomiteens liste plasserer seg i en mellomposisjon.

I påstanden om at medlemmene har for lite innflytelse i Den norske kirke er det færrest som er enig i dette blant Bønnelistas velgere. Misnøyen med medlemmers innflytelse er størst blant Åpen folkekirkes velgere. Ved forrige valg var misnøyen også størst blant Åpen folkekirkes velgere. Det ble diskutert ved forrige evaluering av valget om dette kommer til å endre seg til neste valg da valgseier innebærer at deres velgere føler at de har mer innflytelse. Slik det viser seg ved dette valget har valgseieren ikke hatt en slik effekt.

6.2.11 Grunner for å stemme

Figur 17. Grunner for å stemme ved kirkevalget fordelt på velgergrupper

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019, N = 406, andel som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 = ikke viktig i det hele tatt og 5 = svært viktig

Figur 17 gir en oversikt over hvor mange prosent som har svar 4 eller 5 på en skala over hvor viktig forskjellige grunner er for å stemme. Det finnes mindre variasjoner, men generelt oppgir de ulike velgergruppene jevnt over de samme grunnene som viktige for at de stemmer, med unntak av én. Ikke overraskende er ønsket om å påvirke i spørsmålet om likekjønnet ekteskap viktigere for velgere av Åpen folkekirkes og Bønnelistas lister.

6.2.12 Type kirkemedlemmer

I kapittel 2 og forrige kapittel diskutere vi hvordan det kan være nyttig å beskrive ulike grupper av medlemmer som menighetsaktive, omvendelseskristne, ritualekristne og distanserte. Det kan være relevant å også bruke denne typologien når vi skal prøve å forstå hvem som har stemt på de tre ulike listene.

De som stemte på Nominasjonskomiteens liste og Bønnelista har det til felles at de har et stort kirkelig engasjement (Figur 13). Begge gruppene bruker også kirken aktivt, men de som stemte på Nominasjonskomiteen er noe mer aktiv og går for eksempel oftere på gudstjeneste (Figur 14). De som stemte på begge disse listene er også i stor grad kristne, men de som stemte på Bønnelista er likevel i mye større grad «personlige kristne». Disse kjennetegnene gjør det mulig å tenke at de som har stemt på Nominasjonskomiteens liste kan betegnes som menighetsaktive, mens de som stemte på Bønnelista i større grad er omvendelseskristne. Åpen folkekirke skiller seg fra de to andre listene ved at de som stemmer på den har mindre engasjement og er mindre aktive i kirken. De er likevel ikke slik at de ikke er engasjert eller aktive i det hele tatt. I forrige kapittel så vi at en del av de som ikke stemte, ikke var opptatt av sin lokale menighet i det hele tatt og veldig sjeldent brukte kirken. Disse er det derfor naturlig å beskrive som distanserte medlemmer. Blant de som stemte Åpen folkekirke er det mange som er *moderat* engasjert og *moderat* aktive, og de kan derfor være naturlig å beskrives disse ritualekristne. Dessuten må vi ta hensyn til at utgangspunktet for både Åpen folkekirke og Bønnelista var spørsmålet om vigsel av likekjønnede, og når det gjelder dette spørsmålet ser vi også et stort skille mellom disse to velgergruppene (Figur 16). Derfor kan man tenke at Åpen folkekirke fanger opp mange ritualekristne og spesielt ritualekristne med engasjement for dette spørsmålet, mens Bønnelista fange opp mange omvendelseskristne og spesielt de omvendelseskristne som er opptatt av det samme spørsmålet.

6.3 OPPSUMMERING AV SAMMENLIKNINGEN MELLOM VELGERE

I begynnelsen av kapitlet stilte vi spørsmålet: *Hva kjennetegner velgere av kirkevalgets lister?* I denne analysen har vi sett på velgere av de tre ulike listene som stilte ved kirkevalget 2019 for å kunne svare på dette.

Åpen folkekirke tiltrakk seg flest velgere. Ved forrige valg tiltrakk denne listen flest nye velgere. Både blant Nominasjonskomiteen listes velgere og Bønnelistas velgere befinner flest seg i de to eldste alderskategoriene. Det er flest kvinnelige velgere blant Åpen folkekirkes liste. Det er også flere kvinner enn menn blant Nominasjonskomiteens liste. Det er imidlertid flere kvinner enn menn totalt i Velgerundersøkelsen. Det er derimot flere menn enn kvinner som stemmer på Bønnelista.

Det som utmerker seg er at Åpen folkekirkes velgere i liten grad har stemt Kristelig Folkeparti ved kommunevalget i 2019. Blant Bønnelistas velgere er Kristelig Folkeparti størst. Kristelig Folkeparti er også et stort parti blant Nominasjonskomiteens listes velgere.

Større forskjeller ser vi mellom gruppene når det gjelder livssyn. Bønnelistas velgere er utelukkende «personlig kristne» eller «kristne». Velgere av Nominasjonskomiteens liste er stort sett «kristne», men her er det også noen som er «ikke kristne». Blant velgere av Åpen folkekirke finner vi den største andelen av «ikke kristne».

Videre har vi sett at velgere av Bønnelista og Nominasjonskomiteens liste har hatt større kirkelig engasjement enn velgere av Åpen folkekirke. De som er oftest i gudstjenester er velgere av Nominasjonskomiteens liste.

Det er ingen statistisk signifikante forskjeller i kunnskapsnivå mellom de ulike gruppene.

Velgere av Åpen folkekirke er ikke overraskende de som er mest åpne og er mest enig i påstanden om at Den norske kirke bør være romslig når det gjelder forskjeller i tro og leveste blant sine ansatte. Det er også kun et fåtall av disse velgerne som er enig i påstanden om at kirken *ikke* bør vie personer av samme kjønn. Her er Bønnelista motsatsen, siden 70 prosent av de som har stemt på denne listen mener dette. Nominasjonskomiteens liste havner i en mellomposisjon, siden 25 prosent av de som har stemt på denne listen støtter påstanden.

Velgere av de tre listene oppgir ganske like grunner for å stemme ved valget. Disse grunnene er: «Jeg er interessert i det som skjer i lokalsamfunnet», «Jeg syns at Den norske kirke er viktig i vår kultur», «Som medlem av Den norske kirke synes jeg det er naturlig å stemme ved kirkevalget» og «Kirkevalget ble gjennomført samtidig med kommunevalget». For de som stemte Nominasjonskomiteens liste var det at man ønsker å påvirke i spørsmålet om vielse av homofile i kirken den *minst viktige* grunnen, i kontrast til de to andre listevelgerne som mener dette er viktig.

7 KONKLUSJON

7.1 INNLEDNING

I dette kapitlet vil vi oppsummere og konkludere funnene i rapporten. Først vil vi punktvis oppsummere rapportens hovedfunn. Deretter vil vi kommentere hvordan 2019-valget ble sammenliknet med tidligere valg, og diskutere i hvilken grad valget levde opp til ulike demokratikriterier. Til slutt vil vi kort reflektere over hva vi tenker blir viktige spørsmål videre frem mot neste valg.

7.2 HOVEDFUNN

Rapporten har hatt som mål å besvare en rekke konkrete forskningsspørsmål og gi informasjon om hvordan valget ble gjennomført og hva som ble valgresultatene. Før vi nedenfor diskuterer mer generelt hva disse svarene innebærer, så vil vi først for oversiktens skyld oppsummere disse funnene punktvis i samme rekkefølge som de ble diskutert i rapporten.

Kandidatene til menighetsrådsvalget (kapittel 4)

I hvilken grad stilles tilstrekkelig antall kandidater til listene ved menighetsrådsvalget i 2019, sammenliknet med tidligere år?

Det har vært en relativt dramatisk nedgang i andelen sokn hvor det stilles overskytende kandidater. Andelen er ikke bare lav sammenliknet med valget i 2015, men også i forhold til de to foregående valgårene.

Varierer antall kandidater som stiller med størrelsen på sokn?

Andelen overskytende kandidater varierer med soknestørrelse, hvor de aller største soknene ser ut til å ha mest problemer med å få flere kandidater enn strengt nødvendig til å stille.

Hvordan har alders- og kjønnsfordelingen blant kandidatene og de valgte medlemmene utviklet seg fra tidligere år?

Kjønnsbalansen, som ved tidligere år, er i stor grad på nivå med det som har vært ønskelig. Det er en større utfordring med andelen kandidater under 30, som har gått noe ned i 2019: Her må utviklingen snus dersom målsettingen om minst 20 prosent representanter under 30 år skal nås.

Valgdeltakelse ved begge valg (kapittel 4)

Hvordan så valgdeltakelsen ut ved kirkevalgene i 2019 sammenliknet med tidligere år?

Overordnet fant vi at valgdeltakelsen har gått ned sammenliknet med den rekordhøye oppslutningen ved valgene i 2015 og nå er tilbake til omtrent samme nivå som ved valgene i 2011 og 2009.

Påvirker mangelen på overskytende kandidater oppslutningen ved menighetsrådsvalget?

Noe av nedgangen ved menighetsrådsvalget kan muligens henge sammen med problemet med å få nok kandidater til å stille på listene. Hvis velgere ikke opplever at de har reelle valgmuligheter, kan dette svekke interessen for valget som helhet.

Hvordan sammenfaller valgdeltakelse med størrelsen på sokn?

Valgdeltakelsen ved begge valg er høyest i små sokn, slik vi også har sett ved tidligere valg.

Hvilken betydning har valglokalenes fysiske plassering for oppslutningen?

Valglokalenes fysiske plassering ser ut til å ha betydning for deltakelsen: Jo større andel av valglokalene i et sokn som var plassert i samme rom eller bygning som de politiske valgene, jo høyere var oppslutningen rundt både bispedømme- og menighetsrådsvalgene.

Finnes det en sammenheng mellom hvilke informasjonstiltak som ble brukt i forkant av valget og valgdeltakelsen?

Ulike lokale informasjonstiltak ble benyttet i forkant av valget, men vi finner lite tegn til at disse har en stor innvirkning på valgdeltakelsen. Dette kan forklares med at slike informasjonstiltak primært retter seg mot de som i utgangspunktet er informerte og engasjerte i kirkevalget. Selv om informasjonstiltakene ikke ser ut til å øke valgdeltakelse nevneverdig, kan de likevel føre til mer informerte velgere.

Valgresultatet ved bispedømmerådsvalget i 2019 (kapittel 4)

Hvordan ble det overordnede resultatet og mandatfordelingen ved bispedømmerådsvalget 2019?

Rapporten gir en oversikt over fordeling av stemmer og mandater til Kirkemøtet på landsnivå, i tillegg til en kort oversikt over resultatene for hvert bispedømme. Til bispedømmerådene fikk Åpen folkekirke valgt inn 39 kandidater, Nominasjonskomiteens liste 29 kandidater og Bønnelista 9 kandidater.

Hvilket utslag hadde sperregrensa for personstemmer på nominasjonskomiteens lister for valgresultatene i de ulike bispedømmene?

Denne ordningen har hatt konsekvenser for kandidatkåringene i bispedømmerådene, og i rapporten drøfter noe av kritikken som har blitt reist mot det som for mange oppleves som en uoversiktlig og asymmetrisk ordning.

Hvilke argumenter har blitt fremmet for å beholde eller endre nominasjonskomiteenes rolle i fremtidige bispedømmerådsvalg?

Mye tyder på at kirkevalget beveger seg mot nye valgordninger ved valget i 2023, og forutsatt at det stilles tilstrekkelig med lister, er det grunn til å anta at det kirkepolitiske landskapet vil forandre seg og at det vil bli reist ny diskusjon om nominasjonskomiteenes rolle.

De som stemte og de som ikke stemte (kapittel 5)

Hva kjennetegner medlemmer av Den norske kirke som stemte ved kirkevalg og de som ikke gjorde det?

- Det er flere eldre personer enn yngre som stemte ved valget.
- Som ved tidligere valg, er det flere kvinner enn menn som stemmer.
- Det er en positiv sammenheng mellom det å være «personlig kristen» og stemmegiving.
- De som stemmer har noe høyere utdanning, er mer lokalkirkelig engasjerte, går mer i gudstjenester og er generelt mer i kirken enn de som ikke stemmer.
- De som stemmer har mer kunnskap om kirken og kirkevalget enn de som ikke stemmer, men føler seg fortsatt ikke så godt informert om kandidatene.
- Grunnene for å stemme har endret seg litt fra forrige valg. Dette kan ha sammenheng med at spørsmålet om vigsel av likekjønnede par ikke var like aktuelt ved dette valget som i 2015. Ved 2019-valget var interesse for det som skjer i lokalsamfunnet den viktigste grunnen for å stemme.

Velgere som stemte på ulike lister ved bispedømmerådsvalget (kapittel 6)

Hva kjennetegner velgerne av kirkevalgets ulike lister?

- Andel nye velgere: Det er færre nye velgere ved valget i 2019 enn i 2015. Den listen som tiltrakk seg flest nye velgere er Åpen folkekirke
- Kjønn: Det er flest kvinnelige velgere blant Åpen folkekirkes liste. Det er også flere kvinner enn menn blant Nominasjonskomiteens liste. Det er derimot flere menn enn kvinner som stemmer på Bønnelista.
- Politisk holdning: Åpen folkekirkes velgere stemmer i mindre grad Kristelig Folkeparti. Blant Bønnelistas velgere er Kristelig Folkeparti størst. Kristelig Folkeparti er også et stort parti blant Nominasjonskomiteens listes velgere.
- Livssyn: Større forskjeller ser vi mellom gruppene når det gjelder livssyn. Alle Bønnelistas velgere betegner seg enten som «personlig kristne» eller «kristne». Velgere av Nominasjonskomiteens liste betegner seg stort sett «kristne», mens blant velgere av Åpen folkekirke finner vi den største andelen «ikke kristne».
- Velgere av Bønnelista og Nominasjonskomiteens liste oppgir størst kirkelig engasjement.
- Det er ingen statistisk signifikante forskjeller i kunnskapsnivå mellom de tre ulike velgergruppene.

7.3 ENDRINGER SIDEN TIDLIGERE VALG

Valget i 2019 kjennetegnes av både likheter og ulikheter sammenlignet med tidligere valg. Siden valget i 2009 har valgdeltakelsen økt ved hvert valg, både ved menighetsråd- og bispedømmerådsvalget. Dette gjaldt spesielt ved rekordvalget i 2015 hvor spørsmålet om vigsel av likekjønnede tiltrakk seg mange nye velgere. Valget i 2019 markerte slutten på denne stadige økningen i deltagelse, og valgdeltakelsen er nå tilbake til det som kan virke som et mer «normalt» nivå: 11,8 prosent oppslutning ved menighetsrådvalget og 10,8 ved bispedømmerådsvalget. Et annet uttrykk for det samme er at andelen førstegangselgere har gått ned, fra én av tre i 2015 til kun 14 prosent i 2019.

Dette er som forventet, siden valget i 2019 på ingen måte var gjenstand for samme oppmerksomhet som valget i 2015. Etter at Kirkemøtet i 2017 vedtok en ny vigselsturgi som ønsker likekjønnede par velkommen til å gifte seg i Den norske kirke, så var denne debatten på mange måter vunnet av Åpen folkekirke. Det er derfor interessant at Åpen folkekirke valgte å også stille lister i 2019 og at man fikk den nye Bønnelista som fremmer et mer konservativt syn på samliv. De kirkepolitiske motsetningene som kom sterkt til syne i 2015 fortsetter fortsatt å prege valget i 2019 – men altså uten at dette skaper samme grad av nye velgere og høy valgoppslutning som i 2019.

Valget i 2019 markerer kontinuitet på en del områder. Det er positivt for demokratisk legitimitet at man også ved valget i 2019 i stor grad oppfylte kravet om minst 40 prosent representasjon av begge kjønn ved menighetsrådsvalgene. Det er derimot negativt at antall kandidater som er under 30 år på listene fortsatt er for lavt og faktisk har gått noe ned i 2019. Den kanskje mest negative tendensen vi ser i 2019 er nedgangen i antall overskytende kandidater. Andelen sokn med overskytende kandidater på listene har gått fra 42 prosent i 2011 til 49 prosent i 2015 og til kun 29 prosent i 2019.

7.4 ET DEMOKRATISK VALG?

Oppfyller kirkevalget 2019 kravene til et demokratisk valg? Det finnes mange måter å tenke rundt valg og ulike demokratikriterier. I kapittel 2 tok vi utgangspunkt i Carl Cohens tre demokratikriterier bredde, dybde og rekkevidde. Kort oppsummert dreier bredde seg om hvor mange som deltar i beslutningene, dybde om hvor sterkt involvert folk er i beslutningsprosessene, og rekkevidde om hva folk har myndighet til å treffe beslutninger om. Vi vil nå diskutere resultatene fra 2019-valget opp mot disse tre kriteriene.

7.4.1 *Demokratisk bredde: Hvor mange deltar?*

Et valg har demokratisk bredde hvis mange nok deltar. Dette gjelder hvor mange som deltar, for eksempel ved å stemme og stille til valg (kvantitativ deltagelse), men også om bredden i ulike meninger i velgergruppen blir godt nok representert ved valget (substansiell deltagelse).

Det finnes intet fasitsvar på hva som er høy nok valgdeltakelse, og svaret er også avhengig av hva slags demokratimodell man tar utgangspunktet. En valgdeltakelse på 11–12 prosent er lavt sammenlignet med de politiske valgene, men er mindre lav hvis man sammenligner med ulike former for organisasjonsdemokrati. Begge disse demokratimodellene blir brukt når man diskuterer demokratinivået i Den norske kirke, og de ulike målestokkene kan forklare noe av den uenigheten man finner på dette området. Siden det ikke er mulig å gi et fasitsvar på hva som er god nok deltagelse, er det ofte mer meningsfylt å ta utgangspunkt i trender og relative tall. Som vi har sett, så gikk valgdeltakelsen i 2019 tilbake til et mer «normalt» nivå sammenlignet med valget i 2015. Fra et perspektiv er dette ikke overaskende, siden valget i 2015 fikk mye oppmerksomhet og tiltrakk seg mange nye velgere. Samtidig kan enhver nedgang i deltagelse gi grunn til bekymring i forhold til målene i demokratireformen, spesielt hvis tendensen fortsetter ved neste valg.

En annen grunn til bekymring er en vesentlig nedgang i andel sokn som hadde overskytende kandidater på valglister, det vil si lister hvor det ble stilt flere kandidater enn de som skulle bli valgt inn. Ved valget i 2015 stilte 49 prosent av soknene med overskytende kandidater, mens kun 29 prosent gjorde det samme i 2019, en nedgang på hele 41 prosent. Som vi har diskutert i denne rapporten, finnes det

eksempler på at det at å delta i menighetsråd betraktes som en plikt og en dugnad. Et menighetsråd kan ofte være mer preget av en konsensuskultur enn av idealer om mangfold og debatt. Vi må ta hensyn til dette og ikke automatisk konkludere med at en nedgang i antall kandidater som stiller på lister er et stort demokratisk problem. Men ut ifra kriteriet om demokratisk bredde kan det være problematisk at færre blir involvert i valget på denne måten.

Et annet kjennetegn ved demokratisk bredde er at man har høy nok deltagelse fra ulike velgergrupper, for eksempel med henblikk på kjønn og alder. Ut fra dette kriteriet er det positivt at man også ved valget i 2019 i stor grad oppfylte målsetningen om minst 40 prosent representasjon av begge kjønn ved menighetsrådsvalgene. Tilsvarende er det negativt at man fortsatt er langt unna målsetningen om at 20 prosent av kandidatene skal være under 30 år. I kapittel 5 undersøkte vi hvem av kirkens medlemmer som valgte å stemme. Her ser vi at sammenlignet med medlemsmassen som helhet, så er unge og menn underrepresentert, noe som også er bekymringsverdig.

Et legitimt valg er ikke bare avhengig av bred deltagelse av ulike grupper mennesker, men også at nok ulike meninger blir representert (substansiell deltagelse). Ut ifra dette kravet, er økningen i antall lister ved bispedømmerådsvalget en positiv utvikling, siden de ulike listene representerer tydelige og ulike kirkepolitiske alternativer.

Ut ifra breddekriteriet er det også positivt at kirkevalget legges til samme tid og sted som kommune- og fylkestingsvalget siden dette mer stor sannsynlighet øker valgoppslutningen. Det finnes mange argumenter både for og mot denne samlokaliseringen, men hvis man kun tar hensyn til målet om høy valgoppslutning, så er dette et gode.

7.4.2 Demokratisk dybde: Hvor sterkt involvert er man i valget?

Et valg har demokratisk dybde, hvis folk er tilstrekkelige involvert. Dette innebærer blant annet at man har god nok kunnskap om valget til at man ønsker å stemme og til å gjøre et informert valg når man velger hvilke saker og personer man vil stemme på.

Fra et kunnskapsperspektiv er det en utfordring at kirkevalget og kirkens demokratiske struktur, spesielt på bispedømmenivå og nasjonalt nivå, er lite kjent for mange. Medlemmene oppgir at de vet mindre om kandidatene til bispedømmerådet/Kirkemøtet enn kandidatene til menighetsrådet, og de vet mindre om hva bispedømmerådet og Kirkemøtet gjør enn de vet hva et menighetsråd gjør. Fra et slikt perspektiv kan en utvikling mot partilister til bispedømmerådene være positivt, siden man da ikke trenger å sette seg inn i hva enkeltkandidater på listene mener om ulike spørsmål, men kun trenger å vite hva listens står for. I menighetsrådsvalgene kan ukjente kandidater være et mindre problem, kanskje spesielt i små sokn, siden det der er mindre avstand mellom velgerne og kandidatene.

Fra dette perspektivet er også økt grad av direktevalg til bispedømmerådet positivt, siden det nok gjør selve valgordningen lettere å forstå for mange velgere.

7.4.3 Demokratisk rekkevidde: Hva og hvor mye kan man påvirke?

Et valg har demokratisk rekkevidde hvis velgerne har tilstrekkelig faktisk påvirkningskraft. Sentrale temaer i demokratireformen er å øke den demokratiske rekkevidden ved blant annet større grad av valgmuligheter og mer direkte valg.

Ut ifra dette kriteriet er det nå positivt at alle leke medlemmer i 2019 ble valgt direkte til bispedømmerådene. Dette er positivt ut ifra kriteriet om demokratisk rekkevidde og også, som nevnt ovenfor, ut ifra kriteriet om demokratisk dybde siden det sannsynligvis gjør valgordningen lettere å forstå for noen velgere. Samtidig må man merke seg at det kun er de syv leke medlemmene som blir valgt av kirkemedlemmene til bispedømmerådet og Kirkemøtet. I tillegg stiller biskopen og to medlemmer som velges blant kirkens ansatte. Dermed er det fortsatt ikke snakk om et fullt ut direkte valg. Det finnes gode argumenter for at biskopen og representanter for de ansatte bør stille i bispedømmerådet og Kirkemøtet, men ut ifra kriteriet om mest mulig direkte demokrati, er det mulig å stille spørsmål ved dette.

Det at man i 2019 har fått flere lister å velge mellom i alle bispedømmene er også positivt ut ifra kriterier om demokratisk rekkevidde og reell valgmulighet. Nominasjonskomiteens liste gir velgerne en viss valgfrihet ved at man kan gi personstemmer, men som det er påpekt i denne og tidligere rapporter, er det problemer knyttet til denne demokratiformen, blant annet at det krever god oversikt over enkeltkandidaters synspunkter. Noen vil kanskje beklage seg over at fremveksten av ulike kirkepolitiske lister kan føre til polarisering og konflikt. Men ut ifra ideen om demokratisk rekkevidde og demokratireformens krav om etablering av reelle valgmuligheter, er flere lister med på å heve valgets demokratiske legitimitet.

Hvis flere lister på bispedømmenivå gir mer demokratisk dybde, bør man da etterstrebe en lignende utvikling på menighetsnivå? Det kan være ulike syn på hvor ønskelig en slik utvikling vil være, men det er grunn til å stille spørsmål ved realismen i en slik endring. Vi har sett at menighetsrådene spiller en ganske annen funksjon en bispedømmerådene og Kirkemøtet, og at velgerne har ofte har bedre kjennskap til de som stiller til valg til menighetsrådene enn til bispedømmerådene. Dessuten sliter mange sokn med å få nok kandidater til å nok folk til å fylle én liste, så det er lite sannsynlig at flere lister er aktuelt i mange sokn. Den største demokratiske utfordringen på soknenivå, som nevnt ovenfor, er den store nedgangen i lister med overskytende kandidater. Det kan være at den beste måten å sikre reell demokratisk valgfrihet på soknenivå er å ha overskytende kandidater, slik at man kan velge mellom ulike kandidater. Vi har også sett i denne rapporten at det er ting som tyder på en negativ sammenheng mellom det å ikke ha overskytende kandidater på listene og hvor mange som stemmer. Det kan være at det å ikke ha reelle valgmuligheter svekker engasjementet for valget. Selv om vi har vektlagt betydningen av lister med overskytende kandidater og visse særegenheter ved menighetsrådsvalgene, så er det etter vårt syn ingenting i veien for at man kan tilrettelegge for flere lister som en mulighet også ved disse valgene.

Ved 2019-valget ble det innført en sperregrense på 5 prosent på personstemmer på Nominasjonskomiteens liste. Vi har i rapporten diskutert hvilke konsekvenser dette har og også noe av den kritikken som ble reist mot denne ordningen. Vi har sett at sperregrensen hadde konsekvenser på hvem som ble valgt inn. Men vi vil ikke si at innføringen av en slik sperregrense er noe som svekker valgets demokratiske rekkevidde eller legitimitet. Slike sperregrenser er vanlige ved mange typer valg. Det er likevel mulig å argumentere for og mot slike sperregrenser, og også diskutere hvor høy en slik grense bør være, men det å bruke en sperregrense er ikke i seg selv noe problematisk.

Det som kan være problematisk, er at de ulike listene operer med ulike ordninger. Nominasjonskomiteens liste har en sperregrense på 5 prosent på personstemmer, mens de to andre listene har muligheten til å gi stemmetillegg til de to øverste kandidatene. Dette kan lett skape

forvirring og det reiser også spørsmål om hvorfor man opererer med ulike ordninger. En diskusjon om disse ordningene kan standardiseres vil derfor være positivt.

7.5 ET DEMOKRATI I ENDRING

I 2019 var omtrent 70 prosent av befolkningen medlemmer (eller tilhørige) Den norske kirke. Med andre ord består Den norske kirke av en stor og mangfoldig gruppe medlemmer som også bruker kirken på svært ulike måter. I denne rapporten har vi tegnet opp fire typer medlemmer i et forsøk på å grovkategorisere: Vi har beskrevet de menighetsaktive medlemmene som de som ofte deltar i kirken og bidrar til kirkens daglige drift. De omvendelseskristne er også aktive og har en personlig tro som er viktig for dem. Den største gruppen medlemmer er de ritualekristne. De er medlemmer som føler en viss tilhørighet til kirken, men som ikke bruker kirken ofte, gjerne bare ved årsritualer og livsritualer. Til slutt har vi også distanserte medlemmer – de er medlemmer, men bruker kirken i liten eller ingen grad. I kapittel 4 og 5 brukte vi disse kategorier for å forstå bedre hvem som stemmer og ikke stemmer ved valget og hvem som stemte på de ulike listene.

Med en så stor og mangfoldig medlemsmasse, kan det være vanskelig å bestemme hva slags demokrati Den norske kirke bør være. Vi har i rapporten diskutert to ulike demokratimodeller, organisasjonsdemokrati og politisk demokrati, og vist hvordan vurderingen av kirkevalgene blir ulike alt etter hvilken modell man tar utgangspunkt i. En politisk demokratimodell vil vektlegge at størst mulig grad av direkte valg og så mange som mulig av medlemmene stemmer, også medlemmer av kirken som ellers er lite engasjert i kirken (slik som de ritualekristne og de distanserte). En organisasjonsdemokratimodell vil vektlegge at det er naturlig at de som er mest engasjert og aktive i kirkens daglige drift også har mer påvirkningskraft.

Hvordan avveiningen mellom disse to modellene skal ligge er en diskusjonssak og ikke noe vi kan gi et fasitsvar på i denne rapporten. En grunn til dette er at dette i seg selv er et kirkepolitisk spørsmål, og vil kunne for eksempel påvirke hvem og hvor mange som stemmer ved valgene. Likevel har kirkens historiske utvikling beveget seg mot en større grad av «politisk demokrati» – det vil si at man har nærmet seg den politiske demokratimodellen med større grad av direkte valg og en målsetning om at flest mulig av medlemmene skal stemme ved valg. Dette er i tråd med sentrale forutsetninger for stat/kirkeforliket og målsetninger i demokratireformen. Den fremveksten vi har sett av flere lister ved valget i 2019 er også i tråd med målsetningen om større reell valgmulighet. Samtidig har det ført til en asymmetri, ved at man i 2019 hadde én liste hvor kandidatene på listen representerte ulike meninger (Nominasjonskomiteens liste) og to lister som var kirkepolitiske lister. En slik sammenblanding av ulike listetyper er ikke ideelt, og vi har i denne rapporten diskutert ulemper ved dette. Samtidig finnes det ikke et enkelt eller opplagt alternativt til dagens situasjon.

LITTERATURLISTE

- Botvar, Pål Ketil og Ulla Schmidt (red.) 2010. Religion i dagens Norge. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bruce, Steve og David Voas. 2010. Vicarious religion: An examination and critique. *Journal of Contemporary Religion*, 25(2), 243-259.
- Cohen, Carl. 1971. *Democracy*. New York: Free Press.
- Dagen 2019 (08.08). Vi trenger å ha alle med på laget. <https://www.dagen.no/meninger/2019-08-08/Vi-trenger-å-ha-alle-med-på-laget-781314.html>
- Dagen 2019 (24.09). De faste kirkegjengerne bør bestemme i kirken. <https://www.dagen.no/meninger/debatt/2019-09-24/De-faste-kirkegjengerne-bør-bestemme-i-kirken-799872.html>
- Dagen 2020 (07.03). Vedtak om full omorganisering i Åpen folkekirke.
- Dagen 2020 (09.03). Omorganiserte seg med øyeblikkelig virkning. <https://www.dagen.no/Nyheter/2020-03-08/Omorganiserte-seg-med-øyeblikkelig-virkning-866591.html>
- Dahl, Robert. 1989. *Democracy and its critics*. New Haven/London: Yale University Press.
- Davie, Grace. 2007. Vicarious religion: A methodological challenge. I N. T. Ammermann (red.) *Everyday religion: Observing modern religious lives* (21–36). Oxford: Oxford University Press.
- Davie, Grace. 2007. *The Sociology of Religion*. London: Sage Publication.
- Enger, Tenger 2020 (06.02). Fjern koblingen mellom kirkevalg og offentlige valg. Vårt land. <https://www.vl.no/verdidebatt/fjern-koblingen-mellom-kirkevalg-og-offentlige-valg-1.1659198?paywall=true>
- Furseth, Inger og Pål Repstad. 2003. *Innføring i religionssosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hegstad, Harald. 1996. Folkekirke og trosfellesskap – et kirkesosiologisk og ekklesiologisk grunnproblem belyst gjennom en undersøkelse av tre norske lokalmenigheter. Trondheim: Tapir forlag.
- Holbek, Jan Arild. 2019. *Rådet som forandret kirken*. Oslo: Verbum.
- Holberg, Sunniva, Bjarke Schnwandt Mortensen og Pål Ketil Botvar. 2016. *Polarisering og kontinuitet. En analyse av kirkevalget 2015. KIFO Rapport 2016:1*. Oslo: KIFO.
- Juritzen, Arve. 2019. (26.08). Et uærlig kirkevalg. *Verdens Gang*. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/vQz85m/et-uaerlig-kirkevalg>
- Lundby, Knut. 1969. Kirkemøte kirkeledere. En undersøkelse i forbindelse med det 21. frivillige kirkelige landsmøte. Oslo: Norsk Menighetsinstitutt.
- Lundby, Knut. 1987. *Troskollektivet. En studie i folkekirkens oppløsning i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mair, Peter. 2013. «Smaghi versus the Parties: Representative Government and Institutional Constraints». I *Politics in the age of Austerity*. Redigert av Armin Schäfer og Wolfgang Streeck, 143–168. Cambridge: Polity Press.
- Oftestad, Bernt T. 1998. *Den norske statsreligionen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Oftestad, Bernt T., Tarald Rasmussen og Jan Schumacher. 2005. *Norsk kirkehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Håkon Vatner. 2020. (10.03) Spår ny kirkevalg-ordning innen 2023. *Vårt Land*.
- Pitkin, Hanna F. 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Saglie, Jo og Signe Bock Seggaard. (2011). Den norske kirkes demokratiske legitimitet – erfaringer fra kirkevalget 2009. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 27(3), 155-179.
- Schmidt, Ulla. 2011. *Kirkevalget 2011. Evaluering*. KIFO rapport 2011: 4.

- Schmidt, Ulla og Sverre Mogstad. 2010. Når alle stemmer teller. Evaluering av demokratireformen i Den norske kyrkje: Kirkevalget 2009. Oslo: Det teologiske menighetsfakultetet/KIFO.
- Schmidt, Ulla. 2011. Evaluering av demokratireformen i Den norske kyrkje. Sluttrapport. KIFO Notat 5/2011. Oslo: KIFO.
- Schmidt, Ulla. 2011. Kirkevalget 2011. Evaluering. KIFO Notat 4/2011.
- Schmidt, Ulla. 2016. «Church Reforms and Public Reforms”” I Church Reform and Leadership and Change. Redigert av Harald Askeland og Ulla Schmidt, 38–55. Oregon: Pickwick Publications.
- Seland, Bjørg og Olaf Agedal. 2008. Vekkelsesvind. Oslo: Det norske samlaget.
- Siaroff, Alan og John W.A. Merer (2002). Parliamentary Election Turnout in Europe since 1990. Political Studies, 50(5), 916–927.
- Suomen Evankelis-Luterilainen Kirkko (2018). Parish election voter turnout was 14.4 % (oversatt fra Finnsk). Hentet fra: <https://evl.fi/current-issues/news/2018/parish-election-voter-turnout-was-14.4->
- Svenska Kyrkan. (2017). Slutgiltigt resultat för val till kyrkomöte 2017. Hentet fra <https://kyrkoval.svenskakyrkan.se/Valresultat2017/slutg/Visning/Resultat/Kyrkomote.aspx>
- Valgresultat.no (2019). Count for Norway – Municipal Council Election. Hentet fra <https://valgresultat.no/?type=ko&year=2019>.
- Vårt Land 2020 (10.03). Vårt Land mener Ja til klarere kirkevalg. Hentet fra <https://www.vl.no/leder/vart-land-mener-ja-til-klarere-kirkevalg-1.1678500>
- Vårt Land 2019 (29.08). Bør alle stemme i kirkevalget? Noen spør om det er en slags plikt å delta, på samme måte som i politiske valg. <https://www.vl.no/meninger/kommentar/bor-alle-stemme-i-kirkevalget-1.1576284>
- Vårt Land 2020 (10.02). Kirkevalget og politiske valg må holdes adskilt. <https://www.vl.no/verdidebatt/kirkevalget-og-politiske-valg-ma-holdes-adskilt-1.1661771>
- Vårt Land 2020 (06.02). Fjern koblingen mellom kirkevalg og offentlige valg. <https://www.vl.no/verdidebatt/fjern-koblingen-mellom-kirkevalg-og-offentlige-valg-1.1659198>
- Agedal, Olaf, Elisabet Haakedal og Frode Kinserdal. 2014. Profesjonalisering og frivillighet. Trosopplæringsreformen og samarbeid mellom Den norske kyrkje og de kristne organisasjonene. KIFO Rapport 2014: 1. Oslo: KIFO.
- Agedal, Olaf. 1996. Statsråder utan statskyrkje. Statskyrkjemedlemskap i norske regjeringar 1945–1994. Diaforsk arbeidsnotat. Oslo: Diakonhemmet Høgskolesenter.
- Agedal, Olaf. 2003. Bedehusfolket. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Agedal, Olaf. 2004. «Når kyrkja brenn». I Tallenes tale 2003. Redigert av Ole Gunnar Winsnes, 141–162. Trondheim: Tapir Forlag.
- Agedal, Olaf. 2008. «Barnet som symbol». I Når tro skal læres, redigert av Harald Hegstad, Anne Schanche Selbekk og Olaf Agedal, 143–149. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

VEDLEGG
Tabell 21. Oppslutning ved menighetsrådsvalget etter hvorvidt det fantes overskytende kandidater og størrelse på sokn

	Oppslutning (MR)	
	(1)	(2)
Overskytende kandidater	0,05 ^{***} (0,01)	0,03 ^{***} (0,005)
Soknstørrelse: 0-500		<i>Ref.</i>
Soknstørrelse: 500–999		-0,10 ^{***} (0,01)
Soknstørrelse: 1000–1999		-0,14 ^{***} (0,01)
Soknstørrelse: 2000–4999		-0,18 ^{***} (0,01)
Soknstørrelse: 5000 +		-0,22 ^{***} (0,01)
Konstantledd	0,17 ^{***} (0,004)	0,30 ^{***} (0,005)
Antall observasjoner:	1,190	1,190

*Livnær regresjonsmodell, standardfeil i parentes, *p < 0,1 **p < 0,05 ***p < 0,01*

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet

Tabell 22. Oppslutning ved bispedømme- og menighetsrådsvalgene etter valglokalenes fysiske plassering

	Bispedømmerådsvalget				Menighetsrådsvalget			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Prosent valglokaler i samme bygning		0,02 ^{***} (0,01)				0,03 ^{***} (0,01)		
Prosent valglokaler i samme rom			0,01 (0,01)				0,03 [*] (0,01)	
Prosent valglokaler i annen bygning/Kirken				-0,03 ^{***} (0,01)				-0,05 ^{***} (0,01)
Totalt antall valglokaler	0,005 ^{***} (0,002)	0,004 ^{***} (0,002)	0,005 ^{***} (0,002)	0,005 ^{***} (0,002)	0,01 ^{***} (0,002)	0,01 ^{***} (0,002)	0,01 ^{***} (0,002)	0,01 ^{***} (0,002)
Antall stemmeberettigede	-0,02 ^{***} (0,001)	-0,02 ^{***} (0,001)	-0,02 ^{***} (0,001)	-0,02 ^{***} (0,001)	-0,03 ^{***} (0,001)	-0,03 ^{***} (0,001)	-0,03 ^{***} (0,001)	-0,03 ^{***} (0,001)
Konstantledd	0,17 ^{***} (0,003)	0,15 ^{***} (0,01)	0,17 ^{***} (0,003)	0,18 ^{***} (0,003)	0,24 ^{***} (0,004)	0,22 ^{***} (0,01)	0,24 ^{***} (0,004)	0,24 ^{***} (0,005)
Antall observasjoner:	1,178	1,178	1,178	1,178	1,178	1,178	1,178	1,178

*Livnær regresjonsmodell, standardfeil i parentes, *p < 0,1 **p < 0,05 ***p < 0,01*

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet

Tabell 23. Oppslutning ved menighetsrådsvalget etter hvilke informasjonstiltak som var iverksatt i forkant av valget

	Oppslutning (MR)
Kandidater: Annonse i lokalavis	0,02* (0,01)
Kandidater: Omtale i lokalavis	-0,001 (0,01)
Kandidater: Menighetens nettside	-0,02* (0,01)
Kandidater: Menighetsblad	-0,004 (0,01)
Valg: Annonse i lokalavis	-0,001 (0,01)
Valg: Omtale i lokalavis	-0,001 (0,01)
Valg: Menighetens nettside	0,005 (0,01)
Valg: Menighetsblad	0,001 (0,01)
Antall stemmeberettigede	-0,02*** (0,001)
Konstantledd	0,25*** (0,005)
Antall observasjoner:	1,182

*Livnær regresjonsmodell, standardfeil i parentes, * p < 0,1 ** p < 0,05 *** p < 0,01*

Kilde: Valgmodulen/Kirkerådet

Tabell 24. Regresjonsanalyse stemme eller ikke stemme

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kvinne	0.066*** (0.024)	0.017 (0.024)	0.018 (0.023)	-0.010 (0.022)	-0.007 (0.023)
Alder	0.010*** (0.004)	0.007** (0.004)	0.009** (0.004)	0.006* (0.003)	0.006 (0.004)
Videregående	0.022 (0.049)	0.033 (0.047)	0.020 (0.047)	-0.005 (0.046)	-0.005 (0.048)
Universitet/Høyskole	0.055 (0.049)	0.086* (0.047)	0.064 (0.046)	0.015 (0.046)	0.018 (0.048)
Personlig kristen		0.147*** (0.031)	0.094*** (0.031)	0.036 (0.030)	0.031 (0.031)
Kristen		0.121*** (0.031)	0.104*** (0.030)	0.057** (0.029)	0.059* (0.030)
Opptatt av lokalkirken		0.434*** (0.031)	0.345*** (0.034)	0.246*** (0.033)	0.234*** (0.034)
Ofte i gudstjeneste			0.224*** (0.034)	0.149*** (0.033)	0.151*** (0.034)
Informert om kirken og kirkevalget				0.038*** (0.003)	0.038*** (0.003)
Konservativ i vigselsspørsmålet					0.074** (0.031)
Åpen i spørsmålet om romslighet i kirken					0.035 (0.032)
Konstantledd	-0.096 (0.083)	-0.158* (0.083)	-0.177** (0.082)	-0.331*** (0.080)	-0.352*** (0.088)
Antall observasjoner:	1,474	1,252	1,251	1,207	1,149
Standardfeil i parentes	* p<0.1; ** p<0.05; *** p<0.01				

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019

Tabell 25. Regresjonsanalyse stemme for første gang eller ikke

	Stemt (1)	Stemt første gang (2)
Kvinne	-0.007 (0.023)	-0.016 (0.032)
Alder	0.006 (0.004)	-0.035*** (0.006)
Videregående	-0.005 (0.048)	0.028 (0.072)
Universitet/Høyskole	0.018 (0.048)	-0.101 (0.071)
Personlig kristen	0.031 (0.031)	-0.044 (0.050)
Kristen	0.059* (0.030)	0.067 (0.047)
Opptatt av lokalkirken	0.234*** (0.034)	-0.048 (0.039)
Ofte i gudstjeneste	0.151*** (0.034)	0.008 (0.039)
Informert om kirken og kirkevalget	0.038*** (0.003)	-0.012*** (0.004)
Konservativ i vigsels spørsmålet	0.074** (0.031)	0.002 (0.039)
Åpen i spørsmålet om romslighet i kirken	0.035 (0.032)	-0.027 (0.045)
Konstantledd	-0.352*** (0.088)	1.385*** (0.150)
Antall observasjoner:	1,149	404
<i>Standardfeil i parentes</i>	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01	

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019

Tabell 26. Regresjonsanalyse listevalg

	Nominasjonskomiteens liste		
	Åpen folkekirke	Bønnelista	
	(1)	(2)	(3)
Kvinne	-0.018 (0.046)	0.017 (0.046)	-0.008 (0.027)
Alder	-0.001 (0.008)	0.0002 (0.008)	0.0004 (0.005)
Videregående	0.169* (0.101)	-0.011 (0.102)	-0.059 (0.060)
Universitet/Høyskole	0.140 (0.099)	0.016 (0.099)	-0.050 (0.059)
Personlig kristen	0.045 (0.070)	-0.091 (0.071)	0.165*** (0.042)
Kristen	0.001 (0.067)	-0.082 (0.067)	0.033 (0.040)
Opptatt av lokalkirken	0.037 (0.055)	-0.047 (0.055)	-0.047 (0.033)
Ofte i gudstjeneste	0.122** (0.055)	-0.082 (0.055)	-0.005 (0.033)
Informert om kirken og kirkevalget	0.008 (0.006)	0.008 (0.006)	-0.003 (0.004)
Konservativ i vigselsspørsmålet	0.127** (0.055)	-0.329*** (0.055)	0.154*** (0.033)
Åpen i spørsmålet om romslighet i kirken	0.083 (0.064)	0.099 (0.064)	-0.172*** (0.038)
Konstantledd	-0.172 (0.213)	0.484** (0.214)	0.186 (0.127)
Antall observasjoner:	409	409	409

Standardfeil i parentes

*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Kilde: KIFOs Velgerundersøkelse 2019

Høsten 2019 gjennomførte Den norske kirke valg. Kirkevalget er det mest omfattende valget i Norge utenom de politiske valgene. 3 100 000 medlemmer av kirken har stemmerett, og det ble valgt inn over 8 000 kandidater til 1 200 menighetsråd. Dessuten ble det stemt inn 77 medlemmer til landets elleve bispedømmeråd og til Kirkemøtet som er kirkens øverste organ. Valget var preget av flere viktige endringer. For første gang ble det stilt mer enn én liste til bispedømmerådene og Kirkemøtet i alle bispedømmene. Dessuten var det første gang alle leke medlemmer til bispedømmerådene ble valgt direkte av kirkens medlemmer.

Denne rapporten dokumenterer og analyserer ulike aspekter ved valget, slik som valgdeltagelsen, hvem som ble valgt inn og hva som kjennetegner velgergruppene. Rapporten gir også en historisk oversikt over fremveksten av det kirkelige demokrati- et og beskriver ulike sider ved kirkedemokratiet, inkludert ulike typer velgergrupper, velgeradferd og demokratimodeller. Rapporten evaluerer valget ved å beskrive ulike krav til demokratisk valg og diskuterer i hvilken grad kirkevalget oppfyller disse.

KIFO Rapport 2020: 2

Rapporten er utgitt av:

KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning
Nedre Slottsgate 2B, 0157 Oslo

www.kifo.no
kifo@kifo.no

© KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning, 2020
ISBN 978-82-92972-55-7
ISSN 0807-7517

KIFO

INSTITUTT FOR
KIRKE-, RELIGIONS- OG LIVSSYNSFORSKNING